Grafica de Viorel Popescu. Ilustraţia de Done Stan

flEMHA MEHEEJIAA
CAHABAPffO
M'i/iaâeji LCTBO «MEPAHH»
T6 ujiheh 1971

Toate drepturile asupra acestei versiuni sunt rezervate Editurii UNIVERS

GLOBUS
Demna
Şengheiaia
Sanavardo
Traducere de
ECATERINA ANTONESCU TANASOVA
Prefaţă de
SANDA ANGHELESCU
EDITURA UNIVERS
Bucureşti
1980

PREFAŢA

Când în 1858 – 1859 Alexandre Dumas străbătea întinderile Rusiei de la Moscova la Nijni-Novgorod şi-apoi în Caucaz trecând prin Tiflis (azi Tbilisi), Kutaisi, Poţi, constata cu plăcută surprindere că era foarte bine cunoscut, iar cărţile lui citite aici, ca şi în Franţa. Cu mulţi dintre localnici se putea înţelege admirabil în limba maternă, lăsându-se fermecat de generozitatea şi ospitalitatea acestora. Rezultatul acestei călătorii sunt memorialele *Impressions de voyage en Russie* şi *Le Cauease*, în care autorul se arată entuziasmat de imensitatea stepei ruseşti, de frumuseţea sălbatică a peisajului. În Georgia (după alte denumiri Sakartvelo, Iveria sau Gruzia), în afară de aleasa frumuseţe a oamenilor pe care-i admiră ca pe nişte desăvârşite opere de artă, este impresionat îndeosebi de ţinutul legendar al

Colhidei. Află cu stupoare că, în tradiţia locală, străvechile ruine, ce străjuiau curgerea liniştită a unui râu, ar fi aparţinut lui Iason însuşi, identificat, pe aceste meleaguri, mai mult cu istoria decât cu legenda. Dar amândouă se împletesc aici armonios, conferind oamenilor şi locurilor o aură de mister.

În această regiune, mai exact în satul Saeilao – astăzi raionul Samtredi, din apusul Georgiei, se naşte, la 20 mai 1896, Demna Konstantânovici Şenghelaia, evocatorul, peste ani, al Colhidei.

Tatăl, Konstantin Şenghelaia, originar din Mingrelia, luase parte la construirea liniei ferate Tbilisi-Poti şi, odată stabilit la Nahalovka, rămâne să lucreze la Departamentul căilor ferate. De la el moşteneşte Demna pasiunea pentru lectură. Biblioteca părintească îi dezvăluia treptat o lume mirifică. Paginile cărţilor ascundeau secole întregi de inteligenţă şi muncă neobosită, rămânând, în ciuda trecerii timpului, la fel de vii şi de grăitoare. Operele literaturii gruzine scrise cu cincisprezece secole în urmă emoţionează şi azi prin prospeţimea expresiei, limba cunoscând în decursul vremii doar unele intervenţii de natură fonetică. Citea cronicile georgiene strânse într-un codex, *Kartilis thovreba* (*Viaţa Kartiliei*), dimpreună cu minunate şi înfricoşate istorisiri despre cei care, cu preţul vieţii, au luptat pentru păstrarea datinilor, împotriva opresiunii şi nedreptăţilor de tot felul. Lumea îi numise sfinţi, iar poveştile despre faptele lor – hagiografii. Dar cât de departe erau ele de dogmele bisericeşti sau de mistica pură şi cită viaţă, curaj şi mândrie clocoteau în aceste pagini! Un Ioan Minchi, Ioan Zosim sau Mihail Modrekili le-au ridicat imnuri de slavă, iar poezia duhovnicească, imnografică şi bogatul epos popular au dat naştere poeziei laice, în aleasa ţară a Kartvelilor, în care veneraţia pentru poeţi şi versuri a fost şi este nemărginită. Când se căsătorise, mama sa adusese ca zestre, conform tradiţiei, legat în piele fină şi cu ferecătură de argint, minunatul roman *Vephis Tkaosani* (*Viteazul în piele de tigru*)

al lui Şota Rustaveli. Scris la curtea reginei Tamara

(sec. al XII-lea), în plină perioadă renascentistă, romanul a circulat în tradiţie orală până când, sub regele Vahtang VI (1675 – 1737), capătă formă scrisă în tiparniţa trimisă din Ţara Românească de Constantin Brâncoveanu.

Cu aceeaşi pasiune citea Demna operele regilorpoeţi – una dintre gloriile gruzine, deoarece nu multe popoare se pot mândri că au fost conduse de principi iubitori şi făuritori de versuri, într-o epocă a războiului şi violenţei: Teimuraz I (1589 – 1663), ale cărui stihuri sunt închinate patriei iubite. Arcil Bagrationi II (1647 – 1713), fondatorul, în 1703, al primei tipografii georgiene la Moscova, unde întemeiase şi o colonie georgiană, autorul unor poezii istorice, cu un pronunţat caracter didactic, Vahtang VI, primul strângător şi comentator al vechilor cronici, unul dintre marii luminişti ai lumii.

Sensibilitatea şi profunzimea poemelor nefericitului trubadur Saiat-Nova (1712 – 1795), poetul-aşug ce-şi compunea stihurile în gruzină, armeană, azerbaidjeană îl fermecau, iar versurile pătrunse de un covârşitor elan patriotic ale lui D-avid Guramişvili (1705 – 1792) îi înflăcărau imaginaţia. Sufletul său de copil vibra recitind versurile incendiare ale lui Nikoloz Barataşvili (1812 – 1845), poet ce învinsese influenţa orientului asupra liricii georgiene, prefigurând forme ale poeziei moderne, şi situându-se astfel printre precursori în litei natura ţării sale. Cel care-l captiva însă în mod deosebit era Bessarion Gabaşvili-Besiki (1750 – 1791), maestru al desăvârşirii poetice, unul dintre cei mai rafinaţi şi subtili stihuitori, călător neostenit, ce şi-a găsit loc de veşnic popas la Iaşi, în pământul Moldovei.

Pe parcursul paginilor, Demna înţelegea din ce în ce mai profund misterul existenţei milenare a poporului şi culturii ţării sale, aflate la răspântia istoriei, în calea atâtor năvăliri duşmane. Era o „tinereţe fără bătrâneţe şi o viaţă fără de moarte”.

Bun cunoscător şi admirator al literaturii ruse, Konstantin Şenghelaia recita ades din versurile lui Puşkin, Lermontov, Nekrasov, îi oferea fiului cărţile lui Cernîşevski,

Dobroliubov şi Pisarev. Din literatura universală, aceeaşi bibliotecă părintească i-a prilejuit prima întâlnire cu opera lui Dante, Goethe, Baudelaire, Balzac, Stendhal. Mama, femeie cultă şi rafinată, l-a familiarizat cu bogata şi originala mitologie gruzină, introducându-l în lumea minunată a basmului şi literaturii populare.

Copilăria viitorului scriitor coincide cu perioada de naştere şi afirmare a mişcării revoluţionare muncitoreşti, când socialismul ştiinţific se configura din ce în ce mai mult ea filosofic a maselor. Este epoca de pregătire a revoluţiei din 1905. În Nahalovka, familia Şenghelaia locuia nu departe de piaţa în care se ţineau de obicei mitingurile şi se desfăşurau demonstraţiile muncitoreşti. Casa părintească devine locul unor întruniri conspirative, deseori străjuite ele micul Demna. Martor al sângeroaselor represalii abătute asupra revoluţionarilor, el va rămâne profund impresionat de lupta proletariatului din Tbilisi în primii ani ai revoluţiei, luptă ale cărei ecouri se vor resimţi mai târziu în multe din cărţile sale.

Elev al unei şcoli feroviare din capitală, este transferat de părinţi la gimnaziul gruzin, înfiinţat la iniţiativa lui Ilia Ceavceavadze, unde predau cei mai de seamă profesori de atunci, Laursas Botvadze, Petre Mirianaşvili, David Kariceaşvili ş.a. Elevul *li*

Şenghelaia manifestă înclinaţii pentru pictură, muzică, dar în mod deosebit este atras de literatură. În clasa a treia gimnazială, o compunere despre impresiile de vacanţă atrage atenţia profesorului de literatură, Botvadze, care, de-acum încolo îl va îndruma neostenit pe această cale, insuflându-i încredere în talentul său. Sub acest imbold, Şenghelaia începe că colaboreze la revista şcolii cu mici piese şi povestiri.

În anul 1914 debutează în revista „Temi” cu povestirea *Nirvāṇa*, care se bucură de o bună primire din partea publicului cititor. Este perioada prieteniilor literare cu Gheorghi Nikolaevici Leonidze (1899 – 1966), neîntrecutul cântăreţ de mai târziu al peisajului caucazian şi Alexandr Kuţateli (n. 1897), viitorul dramaturg, poet şi

prozator de renume, traducătorul lui *Faust* de Goethe, motiv literar cunoscut însă în literatura gruzină cu mult înainte de a se fi născut mitul european. La redacţia revistei îi va cunoaşte şi pe câţiva dintre prestigioşii oameni de litere ai vremii, care îi vor îndruma primii paşi: Vasili Barnovi (1856 – 1984), autorul unor documentate romane istorice, inspirate din perioada luptelor duse pentru eliberare naţională şi pentru unire; Kita Abaşidze (1870 – 1917), critic şi publicist de mare erudiţie, cu un rafinat simţ estetic, reprezentant al şcolii istorico-comparatiste, primul care a realizat clasificarea şi periodizarea literaturii gruzine în şcoli şi curente; Iosif Grişaşvili (n. 1889) poet şi istoric literar, interesat îndeosebi de istoria teatrului gruzin şi de relaţiile culturale ruso-gruzine.

În 1915, Pavel Iaşvili şi Tiţian Tabidze înfiinţează gruparea simbolistă cu numele bizar de *Ţisperi Kauţebi* (*Coarnele albastre*), al cărei almanah omonim.

apărut în 1916, joacă un important rol în dezvoltarea culturii gruzine în general, a literaturii şi mai ales a poeziei; este introdus sonetul, terţetul şi trioletul; ritmul şi rima sunt înnoite, se cultivă versul alb, este folosită altfel decât până atunci aliteraţia şi asonanţa – lirica gruzină găsindu-şi o nouă rezonanţă. împreună cu prietenul său, Gheorghi Leonidze, Demna Şenghelaia devine membru activ al grupării. Atras şi de grupul aşa-numiţilor „poeţi democratici11 (începutul secolului al XX-lea), puternic influenţat de poetul-proletar I. Evdoşvili (1873 – 1916), primul artist gruzin ale cărui versuri sunt inspirate din viaţa clasei muncitoare, Şenghelaia colaborează asiduu la revistele grupului, „Ţisartkela11 („Curcubeul 11) şi „Homaldi11 („Corabia11).

Din 1920 urmează cursurile facultăţii de filologie; se arată tot mai interesat de istoria Gruziei, de lingvistică şi folclor. Frecventează simultan şi cursurile Institutului politehnic „Kirov” şi, după obţinerea diplomei de geolog, participă cu viu entuziasm la numeroase expediţii geologice, prilej cu care culege şi un important material

folcloric, etnografic şi dialectal, folosit mai târziu în lucrările de specialitate din acest domeniu.

Odată cu înlăturarea menşevicilor, în 1921, şi instaurarea puterii sovietice, începe o eră nouă în viaţa poporului gruzin. O susţinută luptă ideologică prinde a se înteţi; cei mai valoroşi reprezentanţi ai literaturii gruzine trec pe poziţiile revoluţionare ale proletariatului. Este momentul apelului solemn, lansat de poetul Galaktion Tabidze, care îşi cheamă confraţii să slujească arta în numele poporului şi al revoluţiei. În focul polemicilor se produc numeroase sciziuni; „gruparea academică11, ce pledează pentru principiul „artă pentru artă”; gruparea simbolistă, care se bucură de sprijinul unui important număr de scriitori, gruparea futurist-lef-istă, cu caracter revoluţionar, înfiinţată în 1922, la care aderase şi Demna Şenghelaia, şi care recurgea la experimente de ordin formal. În 1922 apare prima revistă a Asociaţiei scriitorilor proletari ai Gruziei, intitulată „Forja”; dar revista care reuneşte în jurul său întreaga mişcare literară a epocii este „Mnatobi” („Făclia”), prima publicaţie literar-artistică în limba naţională de după Revoluţie, apărută în 1924. În primul său număr vede lumina tiparului romanul *Sanavardo* – mărturie a renaşterii prozei gruzine – care se bucură de un remarcabil succes.

Cu ocazia primului Congres al scriitorilor gruzini (1926), reprezentanţii tuturor grupărilor literare susţin cu insistenţă ideea luptei unite, pentru înfăptuirea operei de edificare a unei noi culturi, socialiste. Demna Şenghelaia este ales în organele de conducere ale Uniunii Scriitorilor din Gruzia. Face parte din colegiile de redacţie ale revistelor şi editurilor de literatură, deţine funcţia de redactor-şef al editurii „Zaria-Vostoka”. Traduce intens în limba rusă opere gruzine, tălmăcind, în acelaşi timp, în graiul matern, capodopere ale literaturii universale. I se decernează, în 1939, ordinul „Steagul roşu al muncii”. Din 1940 intră în rândurile partidului comunist, iar în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei, este corespondent de presă în armata sovietică. Ia parte la toate congresele

unionale ale scriitorilor sovietici, ca delegat din partea scriitorilor gruzini. În semn de omagiu, din 1969, este ales membru activ al Academiei de ştiinţe din R.S.S. Gruzină.

Retras din viaţa publică, la cei 84 de ani ai săi, Demna Şenghelaia reprezintă astăzi un mit al generaţiei tinere – creatorul aflat la capătul unui drum fructuos, pe care-l contemplă senin, cu sentimentul datoriei împlinite, al unei vieţi bogat realizate. Rămâne autorul fundamentării romanului, gen aproape inexistent în perioada prerevoluţionară, şi se înscrie cu opera sa printre fondatorii literaturii sovietice gruzine.

De mică întindere, romanul *Sanavardo* deschide seria lucrărilor inspirate din lumea copilăriei, a ţinutului natal, aflat la limita dintre basm şi realitate. Vizibil influenţat de estetica decadentistă, autorul reuşeşte să îmbine în chip firesc notaţia realistă a cadrului cu introspecţia, uneori excesivă, a personajului care, lipsit de structură, rămâne izolat în timp şi spaţiu, faţă de istorie şi societate. Evocarea atmosferei meleagurilor de pe valea Rionului, unde „văgăunile şi smârcurile Sanavardului plutesc în pâcle bolnave cădelniţând”, surprinde momentul crepuscular al familiei princiare Ciladze, ai cărei ultimi descendenţi sunt torturaţi de boală şi disperare. Cu toţii trăiesc într-un soi de halucinaţie, vecină cu delirul, o somnolenţă ce-i duce la decrepitudine, stare definitorie pentru lucrurile şi oamenii din Sanavardo. Sonurile acestui univers populat de nevroze încep de la şoapta plânsului domol al prinţului Karaman, ajung la geamătul bolnav al lui Ţiţino, şi până la urletul prevestitor de moarte al câinelui (cap. V), ca trei semnificative forme ale expresiei, instaurate aici. Este un plânset universal; ziua – „ploile toamnei11 îşi varsă „lacrimile pe acoperişurile conacului”, iar nopţile sunt „silnice şi plângăreţe”; „grămezile de coceni plâng cu lacrimi galbene de ploaie, plâng şi crengile golaşe11… Personajele, mai toate, traversează spasmodice crize de plâns. Gemetele le însoţesc somnul blestemat, bântuit de coşmaruri. Frica obsedantă este semnul bolii, factor activ al disoluţiei generale.

Există o boală a firii, o umezeală maladivă şi perfidă ce se insinuează pretutindeni, putregăind totul. Lumea este bântuită de febre şi molimă, luna, „ca o bubă11, veghează „pământul chinuit de friguri”. Soţia prinţului Karaman, plăpânda Ţiţino. este ţintuită la pat, mistuită lent de o boală de piept. În jurul său casa se ruinează, năpădită de ploaie şi mucezeală. Gemetele bolnavei sunt însoţite uneori de picurii ploii ce cad din tavanul şubrezit şi se izbesc monoton şi „necruţător11 de pereţii unui lighean de aramă.

Există „molima neagră”, boala aceea transmisă ca un blestem din generaţie în generaţie, de care au căzut măcinaţi bunicul, Oti Ciladze, şi fiul acestuia, Kahaber. Nici prinţul Karaman nu a scăpat complet de semnele ei. De aceea „îşi cercetează ochii tulburi în vechea oglindă din iatac”, „îşi freacă tâmplele” într-un gest obsedant, moştenit, odată cu toată urâciunea bolii şi de fiul său, Bondo Ciladze, ultim vlăstar al familiei vlăguite. Şi pentru ca dispariţia neamului să fie definitivă, celălalt fiu al prinţului Karaman, bastardul Gudju Labahua, este nebun. Un urlet lugubru îi anunţă jalnica apariţie. Urletul este semnul alienării totale, semn al bolii devastatoare a minţii. Nebuna Pepelo răcneşte, „şi răcnetul său ascuţit despică aerul ca un jungher”. Când Bondo cade pradă convulsiilor, în curtea bisericii, oamenii intră parcă în delir – „curtea răsuna de răcnete, gemete, blesteme, bocete şi urlet ca de fiară”. Ne aflăm într-o lume de nevrotici, degeneraţi, corupţi, o lume agonizantă, marcată de mlaştina care o înghite treptat-treptat. Prototipul ei este Bondo Ciladze, persosajul principal al romanului, spirit solitar, antisocial, condamnat să oscileze dureros între luciditate şi demenţă. În mintea lui se îngrămădesc haotic *Martiriul Sfântului Şuşaniki*, *Critica raţiunii pure*, cărţi ale Evului mediu musulman, letopiseţul neamului, arhiva familiei, *Biblia*, laolaltă cu obsedante amintiri despre vivisecţiile făcute pe broaşte sau despre eşecurile sale sentimentale, toate căpătând forma şi dimensiunile delirului, ale obsesiei. Comite tot timpul confuzii între realitate şi ipoteză, între

experienţă şi exces de imaginaţie, fapt care trimite întrucâtva la personajele unor J-K. Huysmans, Oscar Wilde sau D'Annunzio. Autorul îşi plasează eroul la limita dintre realitate şi joc. Universul acestuia se constituie din obiecte reale, cărora el le conferă dimensiuni stabilite prin convenţia jocului. „Cum se lăsa amurgul, micul Bondo se refugia în lumea umbrelor misterioase ale străvechilor odăi, şedea la sfat şi le fugărea sau se hârjonea cu de" (cap. I). Raporturile cu exteriorul se fundamentează pe aversiune: „Copiii din sat nu-l prea aveau la inimă, el pe ei, nici atât". Reacţia devine deci firească; alienarea, retragerea în estetism, unde „singurii prieteni îi erau arabescurile fantastice ale covoarelor orientale şi falnicele portrete de generali în grele rame aurite, împodobite cu arme şi blazoane11. Seară de seară, noapte de noapte, îşi creează paradisuri artificiale din penumbre şi culori de basm, intuind întreaga tehnică a esenţelor tari, a gemelor, mătăsurilor fine, a florilor exotice, precum şi întreaga ştiinţă a voluptăţilor, credinţelor, extazelor, delirurilor, toate elementele existenţei ce-l poartă pe om de la fericire la disperare fiind exacerbate şi în acelaşi timp anulate de această trăire în intelect. La limita dintre realitate şi joc, sentimentul se confundă cu ficţiunea, adevărul cu autosugestia, viciul poartă amprenta renunţării. Vlăguit de asemenea trăiri, Bondo nu va mai putea cunoaşte experienţa, menţinându-se apriori la nivelul obsesiei, al perversiunii reduse, dar persistente şi pline de savoare. Sporadicele încercări de a se ancora în lumea faptei eşuează, personajul cont sigurându-se ca un perfect diletant; decis să lupte împotriva tiraniei, urmează să-l lichideze pe ţar, dar nu-şi poate îndeplini misiunea pentru că îi este milă, frică, este prea slab. Îndrăgostit, încearcă să-şi seducă iubita, dar pierderea butonului de la cămaşă îl face ridicol, incapabil de a-şi finaliza şi de această dată intenţia. Retras la conacul părintesc duce o viaţă searbădă, bântuită de crize violente – semnele bolii ereditare – populată obsesiv de imagini şi trăiri din altă lume. Străbate, chinuit, drumul dureros de la plâns la urlet,

pătruns încet de morbul disoluţiei. În final, toată această putreziciune fizică şi morală va dispărea, mistuită simbolic de para focului şi spălată de apele descătuşate ale cerului. Bondo, ultimul Ciladze, piere „sub teiul secular, care, prăbuşit de un fulger, îl prinsese sub el. Dar fulgerul a şi aprins teiul 11… iar sentinţa autorului cade ca o sumbră prevestire: „o să fie pârjol”. Momentul tragic al dispariţiei familiei Ciladze coincide însă cu momentul inaugural al trenului local, care, asemeni temutului demon Ujmur, „alerga peste păduri şi coclauri, fără oprire, urlând şi şuierând, scuipând fum şi făcând să se cutremure mlaştinile11.

Autorul nu-şi rezumă însă universul romanesc doar la drama stingei îi familiei princiare – simbolul prăbuşirii inexorabile a lumii vechi – ci evocă sugestiv satul georgian, cu credinţe, datini, obiceiuri de un mare pitoresc, pe al cărui fundal se profilează acţiunea propriu-zisă. Evocarea sărbătorilor pascale (cap. III), întreg capitolul al IX-lea, „Bocet de îngropăciune11, sau cap. al VI-lea, „Târgui de vineri11 sunt pagini antologice de memorialist, perfect stăpân pe tehnica folosirii amănuntului semnificativ, însoţit de comentariul succint, abia schiţat, al etnologului savant, al cărui discurs este însufleţit de subtila ironie a artistului. Din lumea basmelor copilăriei apar „crăiasa Proastelor, Ujmuram-Ujmur, stăpâna smârcurilor Navronului11, broasca Dodo, cea îndrăgostită de Făt-Frumos, diavolul amărât, fugărit prin pod de motanul casei, personaje fantaste, integrate însă de autor în chip firesc peisajului real.

Conceput cinematografic, romanul *Sanavardo* se constituie într-o strânsă înlănţuire de momente dramatice, înserate sub forma unei succesiuni ciclice de capitole – ultimul cu referiri în titlu la primul – fiecare terminat într-un neprevăzut suspans. Descrierile, ca şi naraţiunea însăşi poartă amprenta unei „vizualităţi11 a imaginii, obţinută stilistic printr-o avalanşă de verbe ce alertează textul. Sunt notaţii ale jocului de scenă urmărit, fie din perspectiva spectatorului-cititor, fie din cea a obiectului sau secvenţei,

deseori surprinse şi descrise cu o minuţie demnă de virtuţile scenariului cinematografic (cap. VI, IX etc.). Romancierul mânuieşte cu siguranţă arta prim-planurilor, relevând detalii semnificative pentru gândurile, trăirile şi emoţiile personajelor – scena în care prinţul Karaman contemplă portretul tatălui său, de la care Bondo moştenise „boala” (cap. 1), scena dialogului nocturn dintre Ţiţino şi Demon (cap. II), scena confruntării dintre Bondo şi portretul bunicului vinovat (cap. VIII) etc. Există în trama romanului o subtilă şi desăvârşit realizată întrepătrundere de planuri real-fantastic. Aceasta conferă scenelor o dimensiune în plus, ce s-ar traduce printr-o fină şi deosebit de atentă analiză psihologică, „scenarizată”, a personajelor, mai exact, o trecere din planul abstract al ideilor în acela concret, vizual, al faptului petrecut, întâmplat.

Tehnica *flash-backului* nu-i este nici ea străină autorului, care revine asupra unor momente de mult consumate, cu firescul timpului prezent, ca retrăirea unor trecute poveşti de iubire din existenţa lui Bondo. Astfel, umbra smochinului îi declanşează involuntar amintirea Hatuniei, cunoscută cândva, în copilărie, iar sfârşitul unui prânz, mersul sacadat al morii, sau zgomotele stranii ale nopţii îl fac să retrăiască intens momentul idilei ratate cu prinţesa rusă.

Prin toate aceste elemente de scenariu, cu mult înainte de apariţia genului ca atare, *Sanavardo* îşi înscrie autorul printre precursorii romanului cinematografic în literatura universală. Mai este de reţinut tonul aparte al discursului literar, de lamento, tensionat de sugestiile unui viitor, abia schiţat, dar care *trebuie* să fie mai bun, mai uman, mai generos. Un puternic fior liric străbate acest poem în proză închinat sălbaticei Colhide, sfâşiate de primul semn al unei noi civilizaţii ce avea să se constituie – linia ferată, simbolul unei noi ere ce avea să vină. Înnoirile începute atunci au continuat, schimbând complet înfăţişarea locurilor. Cu greu îşi mai poate imagina cineva astăzi acel ţinut mocirlos şi arid, bântuit cândva de friguri

şi de sărăcie, astăzi, când asanarea mlaştinilor şi înlocuirea lor cu întinse şi roditoare plantaţii subtropicale de lămâi şi portocali au lăsat departe, ca-ntr-un vis, mitul lânii de aur şi lumea întunecată a Sanavardului.

Când debutul este moment de sărbătoare a spiritului, ca apariţia romanului *Sanavardo*, scriitorul se află, de obicei, în impas. Opera ce urmează a fi scrisă trebuie să se plaseze cel puţin la nivelul celei dintâi. Iar când aceasta are dimensiunile capodoperei, întreprinderea devine deosebit de dificilă. Demna Şengheiaia şi-a continuat însă activitatea cu conştiinţa autodepăşirii prin experiment. De aceea, tehnica romanescă este frecvent schimbată, autorul oscilând între încercările de ordin formalist, din *Tbilisi*, roman pulverizat în cele din urmă în mai multe povestiri, şi decisa opţiune în favoarea realismului din ultimele romaneşi nuvele.

Opera ulterioară poate fi grupată în câteva cicluri tematice. Astfel, din aceeaşi lume a copilăriei petrecute pe valea Rionului, sunt inspirate romanele *Baia-Kekia* (1933) şi *Comoara* (1958), acesta din urmă distingându-se drept una dintre remarcabilele realizări ale prozei gruzine moderne.

Viaţa muncitorilor, în condiţiile şubrezirii bazelor societăţii de meşteşugari şi instalării producţiei industriale capitaliste constituie tema romanelor *Poteca renului* (1932) şi *Inspiraţie* (1940).

În paginile pline de dramatism ale povestirilor *Micuţa femeie* sau *Curam Baramandia* sunt evocate scene din timpul revoluţiei din 1905, sau din perioada războiului civil dus împotriva menşevieilor. Una din primele scrieri gruzine în care apare ca protagonist tipul omului nou, exponent al unei societăţi eliberate de exploatare, plămădit în toiul luptelor sângeroase pentru dreptate şi libertate socială, este povestirea *Kaţ*. Inspirate din noua viaţă a Gruziei sovietice, povestirile *Uliul*, *Bătrânul Tăia*, *Răzbunarea*, sunt o caldă pledoarie pentru munca plină de abnegaţie a poporului gruzin, pentru edificarea noii societăţi socialiste.

Evocând două dintre remarcabilele figuri ale Renaşterii gruzine din secolul al XII-lea, pictorul Beşken Opizari şi poetul Şota Rustaveli, povestirea *Creatorul* pune, în fapt, problema raportului dintre artist şi creaţie, în lumina adevărului şi autenticităţii.

Marele Război pentru Apărarea Patriei formează cadrul în care se desfăşoară acţiunea romanului *Macul roşu* (1949). Viaţa plină de riscuri a corespondenţilor de front ai unui cotidian sovietic, victoria asupra duşmanului şi reîntoarcerea acasă constituie acţiunea acestui palpitant roman cu numeroase implicaţii autobiografice.

Bun cunoscător al literaturii universale, ca şi al folclorului gruzin, Demna Şenghelaia a închinat studii critice, deosebit de interesante pentru filiaţiile stabilite, unor scriitori ca Dante, Shakespeare, Goethe, Balzac, Puşkin, preocupat fiind, în egală măsură şi de probleme de teorie şi poetică folclorică, cum ar fi, de pildă, fantasticul şi umorul popular, metafora folclorică etc. Desăvârşit meşteşugar al cuvântului, creatorul unor imagini de mare forţă sugestivă, el rămâne însă, în primul rând, un artist sensibil, cu un deosebit simţ al măsurii, propriu scriitorului clasic.

În literatura ţării sale, alături de Niko Lordkipanidze, întemeietorul realismului critic, de Mihail Djavakişvili, subtil analist al psihologiilor umane, sau de Konstantin Gamsahurdia, romancier de o largă respiraţie epică, Demna Şenghelaia se situează printre făuritorii romanului gruzin contemporan.

SANDA ANGHELESCU

UN ÎNCEPUT DE POVESTE

CARE NU FĂGĂDUIEŞTE NIMIC BUN

Prinţul Karaman e bărbat falnic, cu tâmplele argintate de ani. Înalt, puţin adus de spate, calcă rar, nu fără oarecare semeţie. Privirea o are trufaşă şi tulbure. Şi mai are un obicei, îşi tot freacă tâmplele. Pesemne i se urcă sângele la cap.

Se trage dintr-un neam care a strălucit pe vremuri. Trudind la letopiseţul Ciladzilor, cronicarul o fi năduşit tot

enumerându-le faptele de pomină. Străbunii săi, cândva stăpâni peste Sanavardo, Sacilao, Marani, Opriri şi Koreisubani, purtaseră cu cinste toiagul slăviţilor Cikondideli şi al marelui vizir.

Cu câtă mândrie descifrează Karaman inscripţiile aproape şterse din bisericuţa satului Tkviri:

„Doamne Iisuse Cristoase miluieşte, binecuvântează şi pomeneşte înaintea măritului pristol pre robii tăi Romanoz Ciladze şi pe a lui soaţă Utandar, născută Cihetidze, Dziahar… Amin!”

Se făleşte cu neamul său şi poartă capul sus. Cu toate acestea, rămânând singur cu sine şi depănându-şi gândurile unul câte unul, se înfioară amintindu-şi de racila moştenită de la străbuni odată cu faima.

Ea l-a măcinat pe tatăl şi l-a dat gata pe fratele său Kahaber.

El însuşi a scăpat cu viaţă, cu toate acestea teama de ea nu-i dă pace. Zi de zi îşi cercetează ochii tulburi în vechea oglindă din iatac.

Ceva din privirea lor care să dea la iveală neputinţă şi o treptată sărăcire a minţii.

Şi doar e singurul urmaş al acestui neam străvechi.

La optsprezece ani a intrat *prapurcik*[1] în miliţia populară şi luând parte la campania împotriva Samilului, în scurtă vreme s-a făcut remarcat. Qnd Ilia Orbiliani căzu prizonier la Sarnib, Karaman izbuti să scape ca prin minime. îi atârnase viaţa de un fir de păr.

Mai târziu, întors la Tbilisi, s-a pus pe trai vesel şi fără griji. Nu-i scăpa niciun bal, nicio primire la curte. Se veselea laolaltă cu nobilimea la Kvisheti, Ahlagori, Ortajala, de se îmbăta şi văzduhul de aburii vinului şi de cântecele muhambadzi ale vestiţilor cobzari Satar şi Lopian.

Soarta Gruziei şi gloria ei apusă le deplângea numai în faţa paharului plin.

Deşi la di epf vorbind li se mai năzăreau la toţi ochii Manianei Orbiliani, şi trist îi era chipul în toiul veselei

1 Rang inferior în miliţia gruzină (n.t.J.

petreceri.

I s-a întâmplat o dată lui Karaman să se şi bată în duel cu un ofiţer rus. În joc era onoarea uniformei. Dar până la urmă, eu ajutorul Domnului, lucrurile s-au aranjat oum e mai bine.

Curând însă norocul se dovedi schimbător, îi parveni lui Karaman vestea că s-a stins din viaţă maică-sa ce era văduvă, născută prinţesa Abaşidze. A trebuit să renunţe la Tbilisi şi la viaţa mondenă, ca să se ocupe de avere şi luând domeniul în primire, să se aşeze la casa lui, căsătorindu-se.

O vreme totul merse ca pe aţă. La Sanavardo hambarele gemeau de rod. Belşugul în toate celea curgea ca din cornul abundenţei. Coşarele se frângeau de gomi, cămările erau ticsite cu halami pline cu brânzeturi puse la sare şi doniţe cu miere de albine, naliile gemeau de porumb. Uriaşele ulcioare îngropate în pământ erau pline ochi cu vinuri alese, iar podurile ticsite cu poame usoate, gogoşi de viermi de mătase şi nuci.

Pe drăguţa de nevestică, Ţiţino, Karaman o pierdea din, ochi de dragă ce-i era, întotdeauna îl întâmpina eu zâmbetul pe buze.

Şi din ochii ei frumoşi bucuria se revărsa şuvoi în sufletul lui Karaman.

Cărturărească nu glumă, Ţiţino îi aduse în loc de zestre un străvechi manuscris al *Viteazului în piele de tigru* şi o *Biblie*. Cunoştea din seoarţă-n scoarţă stihurile regelui Taimuraz, ca şi *Psaltirea*, de altminteri. De câte ori nu o găsea aplecată asupra unor scrieri care dezlegau tainele viitorului, sau a cetimineilor.

Moştenise şi Karaman de la predecesorii săi preţioasa bibliotecă a Cikondidelilor, şi Ţiţino o păzea ca ochii din cap.

Dar timpul se scurgea bob ou bob. În fiecare an recolta pe ogoare era tot mai slabă. Stăpânul domeniului n-avea însă cum să bage de seamă. El îşi avea tabieturile lui la care ţinea. În ziua de Sin Petru era neapărat de faţă la cursele de cai din Senaki, în rest, punea la cale vânători

şi petreceri, într-un cuvânt, ducea un trai vesel şi fără griji.

Avea şi un fiu, pe Bondo, care începea să se ridice copăcel. (Dumnezeu, în marea lui îndurare, nu-l blagoslovise eu alţi urmaşi). Şi-i era drag băiatul ca lumina ochilor.

O grijă, una singură îl măcina pe dinăuntru: prea semăna băiatul cu bunicul. Şi Karaman nu-l slăbea din priviri, îngrozit că ar putea să-i semene şi la fire marelui Oti Giladze, părintele său, al cărui năravdesfrânat băgase în sperieţi tot satul.

Şi gândindu-se la acestea, Karaman ieşea pe terasă şi rămânea acolo ceasuri în şir singur cu povara în suflet, fără să mişte.

De frica părintelui său, nicio ţărăncuţă nu îndrăznise să se arate pe uliţa satului, niciun ţăran nu se încumeta să se însoare cu o fată frumoasă.

Asemănarea o descoperi Karaman în ziua când Bondo îşi înfipsese mânuţele cu ferocitate şi necopilărească patimă în pletele Lizikiei, o slujnică de la curte, iar ţipetele fetei, în loc să-l domolească, păreau să-l aţâţe şi mai tare. Chicotea de plăcere înecându-se. Parcă intrase un diavol libidinos în sufletul copilului. Şi Karaman, ieşindu-şi din fire, se năpusti asupra Lizikiei, cu nimic vinovată şi bătu din picior:

— Piei din ochii mei, târâtură, horcăia el cu glas sugrumat de furie.

La care micul Bondo se cutremură, trezindu-se parcă din somn, îşi descleştă mâinile din părul fetei şi căzu leşinat.

La vederea copilului căzut în nesimţire, Karaman dădu înapoi îngrozit, sprijinindu-se de coloana terasei.

— Dumnezeule! E leit taică-meu! gemu nefericitul părinte şi smulgându-şi părul din cap, o luă la goană pe scări în jos.

— Hei tu de colo, trântorule! Lingău blestemat! Adună câinii, pregăteşte şoimii!…

Şi nu după mult, curtea răsuna de nechezat de cai, lătrat de câini şi zuruit de zurgălăi de-ai şoimilor şi dus fu

Karaman la vânătoare pe coclauri.

Numai mama se canonea cu spaimă-n suflet să-l aducă în simţiri pe fiu şi biata Lizikia cea scărmănată plângea îngropându-şi obrazul în mâini, în dosul hambarului, pe sub podul cu fin, acolo unde atârnă-n colţ târna cu cloşca pe ouă. Biata de ea, îşi blestema ziua când venise pe lume.

Aşa se întâmplase…

De multe ori îi picau tot felul de oaspeţi: rubedenii, prieteni, nobilime de prin vecini. Şi-atunci ţinte petrecere, punte masă, strânge-te masă, o lună în şir. La bucătării se coceau de zor *răvăşi* şi *meiadi* **, sub cuţit guiţau purceii de lapte şi mugeau jalnic viţeii.

Dulăii feroci urlau oţărându-se şi mârâiau, lipăind cu limbile roşii măruntaiele, însoţiţi de blestemele slugilor. La bucătărie munca era în toi, se găteau bucatele, se coceau *haviapuri* * * *, se jumuleau curcile şi purceii tăiaţi.

În vremea aceasta prin odăi petrecerea era în toi.

Se făceau urări, se ciocneau cupele.

— Să bem!…

— Trăiască!…

Nobilele doamne priveau printre gene cochet, şi-şi foşneau rochiile eu falduri. Înaltul „mrajalmier” urcă până-n tavan. În timp ce unul din meseni îşi lingea degetele, unse cu grăsimea fripturii, altul şi le ştergea cu un şervet sau o frunză de smochin sau de dovleac.

Ca un cocoş se roteşte printre meseni; paharnicul n-are odihnă de loc.

Tamada rosteşte toasturi măreţe, ţinând într-o mină cornul plin cu licoarea vinului, iar cu alta netezindu-şi voiniceşte mustaţa.

Mesenii sunt veseli, rid, cântă. Ca nişte săgeţi zboară dintr-un cap într-altul al mesei epigrame şi strigături pline de haz.

Şi în toiul ospăţului, unul din oaspeţi, clin rândul nobilimii mărunte de prin vecini, cherchelindu-se, aprinde în joacă un coşar de-al lui Karaman, încărcat cu porumb, şi flăcări

*, **, =: „* Prăjituri naţionale gruzine (n.t.).

se înalţă în văzduh, luminând beznele miezului nopţii.

Prind a trosni ştiuleţii şi cerul neguros coboară mai jos, lins de limbile văpăilor, şi oaspeţii beţi cu ochii lor tulburi privesc cu desfătare, ridicând în sus oornurile pline, ce luminează atât de frumos coşarul în noapte.

Urmau apoi vânătoarea cu ogari şi cea cu şoimi, cu care prilejuri se călcau în copitele cailor. semănăturile.

Şoimarul îndemnând şoimul şi ţocăind, îl hrănea pe acesta cu carne crudă, vârând bucăţile în colivie.

La bucătăria slugilor se coceau *meiadi* anume pentru ogari.

Caii sprinţari ce nu purtaseră călăreţ în spinare erau deprinşi cu şaua pe grindurile Pionului, de-a dreptul pe nisipul ud.

În vreme ce ţăranii se istoveau în lupta inegală cu pământul.

Cu fiecare an ce se scurgea se goleau cămările Sanavardului, sărăceau recoltele ce îngropaseră hambarele şi coşarele sub belşugul lor.

Glia se usca şi crăpa de secetă.

Şi doar arareori puteai auzi un cântec trist ca un bocet al ţăranului venind de pe ogoare.

Zăduful bâzâie asupra solului odată cu norul de muşte. Rătăcită în scaieţi, sau poate adăpostită la săraca lor umbră, o scroafă horcăie neliniştit.

Ţeasta de cal înfiptă într-un par al gardului luceşte încinsă de soare şi parcă nechează.

Pământul prinde să fumege de atâta arşiţă, încât te-apucă ameţeala, şi ţi se taie răsuflarea.

Văgăunile şi smârcurile Sanavardului plutesc în piele bolnave, cădelniţând. Tot satul merge spre pieire, zace de malarie şi n-are ieşire din impas. Iar pe ţăran… cine să-l ajute… ce să facă bietul de el?

Vin însă avea fiecare la îndemână şi mai trăgeau câte o duşcă, ăsta era leacul.

Niciun popă nu se învoia să şadă în sat, de frica malariei. Ca să facă slujbele îl aduceau pe cel din Ianeti, o

aşezare vecină.

Pretutindeni bântuia acea molimă fără cruţare.

În vremea asta domnii, când nu chefuiau, sau nu goneau de colo colo după vânat, se răcoreau la umbra alunului secular, trăgându-se de pe o cergă pe alta de jur-împrejurul lui, odată cu rotirea umbrei.

Se hârjoneau sau înşirau poveşti, întâmplări de demult.

Cât despre micul Bondo, acesta fie că pleca urechea la poveştile celor vârstnici, fie că îşi vedea de joacă.

Într-o bună zi însă veni ca un trăsnet vastea eliberării iobagilor.

Se stârni forfotă veselă la curte.

Karaman însă şedea ca buimac.

Curând slugile se răspândiră pe la casele lor. Conacul se pustii, iar în casa lui Karaman nu rămase decât biata Lizikia; era orfană şi n-avea alt adăpost.

Totul se încurcă şi se zăpăci în gospodăria lui Karaman.

O vreme se căzni el însuşi să-şi orânduiască gospodăria, dar nimic nu se alese din canoneala sa şi se lăsă păgubaş.

Zăplazul se prăbuşi, şanţurile se umplură cu ţărână, curtea fu năpădită de buruieni, iar apele line ale Rionului, neavând scurgere, se înverziră în băltoacele stătătoare. împrejurimile Sanavardului se prefăcură în mlaştină, drumurile se desfundară de-a binelea, acoperite de mâl şi distruse de harabale la strângerea ultimei recolte. Aşa încât Karaman se trezi izolat la conacul său, pe timpul întregii toamne şi ierni.

Nu-i rămăsese decât şoseaua Oprirului.

Oaspeţi nu se mai pomeneau la casa lui. Cine s-ar fi încumetat să pice-n ospeţie la conacul sărăcit? Poate doar vreun drumeţ rătăcit pe vreme de seară, împotmolit pe vreun drumeag desfundat.

Şi-apoi şi-n casă curgea peste tot acoperişul – scândurile putreziseră. Însă toamna femeile tot mai

fierbeau *atacia*[2], puneau varză la murat, să se ajungă, culegeau şi adăposteau dovlecii. Tot. se mai făcea vin, se mai strângea şi porumbul cules proaspăt şi nucile erau puse la uscat în pod.

Urmau apoi zile urâte, ploioase, pătrunzător de umede, zile de plictiseală.

Munţii Sadjavah se învineţeau de atâta umezeală.

Când şi când unghiurile cir durilor de cocori punctau cerul.

La strigătele lor depărtate de rămas bun se cutremura parcă din somn noaptea pătrunsă de umezeală. Săptămâni în şir ploile băteau sâcâitor darabana lor în acoperişuri.

Ţărâna mucegăia de atâta apă, burlanele se acopereau cu pete roşcate de ciupercă. Mlaştinile şi smârcurile se îmbibau de apă, iar în hogeag vântul începea să-şi instrune neprietenoasei ei cântări de iarnă.

Sălciile plângătoare şi răchitele îşi răsfirau slăbiciunea dezgolitelor crengi ca după un incendiu şi plecându-se peste mlaştini, se văitau înspăimântate de venirea iernii.

Rionul îşi mina agale apele.

Se cuibăriseră raţe sălbatice prin toate văgăunile domeniului. Ţăranii prindeau cu plasa lebede şi curci sălbatice.

În nopţile lungi cerul dinspre părţile Potiului se înroşea de jariştile incendiilor. Vânătorii dădeau pesemne foc la stufuri pe lacul Paleostom.

Cum se lăsa amurgul, micul Bondo se refugia în lumea umbrelor misterioase ale străvechilor odăi, şedea la sfat şi le fugărea sau se hârjonea cu ele.

În asemenea nopţi Kar-aman îi istorisea înainte de culcare despre războaiele duse pentru cucerirea Caucazului, şi copilul, chincindu-se lângă focul din cămin, îl asculta cu luare-aminte.

Subţiratic la trup, cu nasu-i acvilin, nările fine fremătânde şi o gură roşie senzuală, Bondo avea o minte

2 Plantă orientală (n.t.).

surprinzător de ageră. pentru anii lui, iar ochii săi tulburi, plini de tristeţe, te uimeau şi-ţi opreau atenţia.

Copiii din sat nu-l prea aveau la inimă, dar el pe ei nici atât.

Se retrăgea de unul singur în lumea lui, şi unicii săi prieteni erau arabescurile fantastice ale covoarelor orientale şi falnicele portrete de generali în grele rame aurite, împodobite cu arme şi blazoane. Le adusese Karaman de la Tbilisi.

În fiecare seară, îndată ce-l culcau în pat, covorul cobora din perete şi desfăşurându-şi trena basmului, venea către el, învăluindu-l. Mobila din odaie învia şi ea şi începea o viaţă nefirească şi tainică.

Pretutindeni se ridicau umbre misterioase. O caravană se îndreaptă legănându-se agale către un palat de basm cu turlele încrustate în pietre nestemate, încărcată cu fructe exotice, eu mătăsuri chinezeşti aduse din China, India, Karman.

Făt-Frumos tremura de nerăbdare să zărească mult-doriţii ochi migdalaţi şi strângea în mâna-i tare schipetul împodobit cu lucrătură de preţ.

Şi iată, roţi albe ca neaua aduc înaintea peronului aurit un palankin din fildeş preţios şi mina mică a Mzetunahavei, care, de frumoasă ce-i, la soare te poţi uita dar la dânsa ba, dă la o parte draperia din eksami, iar ochii negri ca ghişerul îi luminează lui Făt-Frumos sufletul.

Şi Mzetunaliavi încolăceşte grumazul zvelt al lui Bondo eu şiragul de perle.

Cât e noaptea de lungă se îmbată ei doi cu mângâieri în odăile de chihlimbar, şi roabele cu chipuri tuciurii stau de strajă iubirii lor.

Ameţit de farmecul şi de balsamurile-i îmbătătoare Bondo îi smulge lui Mzetunahavi micii conduri din picioare şi se apleacă să-i sărute călcâiele.

Şi până-n zori arabescurile covorului îi înfăşoară în misterul lor. La primul cântat al cocoşilor, Mzetunahavi însă părăseşte aşternutul desfătărilor şi ameţită de mângâieri îi mulţumeşte doar din ochii ei ca viorelele şi

sărutându-i gura arsă de patimă, coboară treptele de smarald şi aur şi dispare purtată de preţiosul palankin.

Covorul îl leagănă grijuliu pe Bondo, istovit de mângâieri, care adoarme odată cu venirea zorilor.

Astfel trezia zilei nu-i aduce nimic bun lui Bondi. Plângea şi se zvârcolea în dorul nopţii.

Şi nu-şi găsea astâmpăr, preumblându-se şi gândind la musafira lui de basm din noaptea din ajun.

La început purtările ciudate ale lui Bondo îi neliniştiră pe părinţi. Mai apoi însă s-au deprins cu ele.

Mai cu seamă s-a frământat Ţiţino şi l-a purtat pe la doftoroaie la Kulaşi, să-l desfacă de deochi. Ba îi cumpărase şi un talisman de la nişte ţigani nomazi şi i-l puse lui Bondo la gât. Dar fără nici un folos.

Într-o seară în timp ce Bonclo, sprijinit într-un cot, o asculta cu luare-aminte, Ţiţino îi spunea un basm. Aprinsă de propria-i istorisire îi povestea despre fantastica pajură cu pene de foc şi clonţul de fier, despre vitejia celui de-al treilea fecior de crai, cel mai mic dintre toţi, despre Devi-balaurul cel cu nouă capete, care făcea să se cutremure pământul întreg sub picioarele lor, în timp ce popa ducea în circă propria-i biserică, şi despre Mzetunahavi cinci simţi deodată că băiatul începe să tremure, lipit de pieptul ei şi ridică ochii înflăcăraţi către tavan, arătând eu mina undeva sus.

— Mama… mama… Vreau acolo… acolo…

— Unde, copilul meu? Unde? îl îmbrăţişă mama cuprinsă de spaimă.

— La Mzetunahavi, mama, la Mzetunahavi!… Nu vezi, vin… vin… vin… strigă deodată sărind în picioare, ţeapăn.

Ochii i se umplură apoi de lacrimi şi se aruncă în braţele mamei şi-şi ascunse obrazul în poala ei plângând în hohote.

Multă vreme îl alintă Ţiţino liniştindu-l, îi sărută ochii înlăcrimaţi şi-l strânse la piept.

În aceeaşi noapte părinţii se sfătuiră, hotărând să-l trimită să înveţe la oraş.

— Mi-i că tot deochi e… bănui Karaman. Numai păcătoasa ceea de maic-a Makarina, blestemată să fie…

Ţiţino păli în obraz.

Toată noaptea se răsuci în aşternut, chinuită de insomnie, şi-l mângâie pe furiş pe Bondo adormit.

Iar a doua zi se apucă să-i coasă şi să întocmească trusoul, pregătindu-l de drum.

Şi de data aceasta s-au copt plăcinte şi haciapuri, pentru drum.

Ţiţino aşternu şi scrisoare către fratele ei, aghiotantul rezidentului. Să-l păzească ca ochii din cap pe copil.

Şi pregătiră şi daruri.

Bondo zburda, cuprins de veselie.

Ce bine! O să vadă şi el Tbilisi!

Auzise atâtea despre el de la tatăl său. Doar nu era un oraş oarecare. Acolo şedeau generalii aceia falnici, ale căror portrete se lăfăiau pe pereţii salonului!

Nu trecu mai mult de o săptămână, că tatăl şi cu fiul porniră la drum.

Conacul rămase pustiu. Numai paşii uşori ai lui Ţiţino, învăluiţi în tristeţe, tulburau tăcerile salonului. Adesea se arunca, doborâtă, în perinele moi şi plângea amarnic.

Ce se va întâmpla cu Bondo? se încrâncena inima ei. Cine poate şti? E atât de mic şi nevolnic. Dacă o să păţească ceva, ea, Ţiţino, îşi pune capăt zilelor.

Trecură zile în şir.

Se înapoie Karaman.

Aducea salutări de la cumnatul său, iar de la cumnată, daruri.

Spunea că l-a instalat atât de bine pe Bondo într-un pension! însă inima lui Ţiţino tot nu-şi găsise astâmpăr.

Trecură lunile una după alta, se împlini anul. Ţiţino se uscase şi se veştejise în răstimpul lui. Boala femeiască o rodea neîncetat. Pe Karaman îl trezea adesea plânsul ei în toiul nopţii.

— Ce-i ou tine, nevastă? Că doar n-a murit de-l plângi

aşa! o dăscălea soţul.

Aşa trecea zi după zi, săptămână după săptămână, lună după lună.

O presimţire neagră îl încerca şi pe Karaman. În timpul iernii, satul se pustiise de malarie. Gospodăria se ducea de râpă, iar de la o vreme Ţiţino începuse să tuşească sec, lucru care nu făgăduia nimic bun. Îl cuprindea groaza pe urmaşul Ciladzilor când o văzu prima dată scuipând sânge. Până la urmă se consolă cu gândul că totul o să se aranjeze cumva de la sine, dacă o vrea Domnul.

Într-o zi sosi o scrisoare de la cumnat.

„Bondo învaţă bine, cu toate acestea nu-i a bună cu el. îl apucă nişte crize parcă de inimă, apoi cade jos, şi-i scuturat de un tremur".

Karaman se înspăimântă, Rămase multă vreme locului, dus pe gânduri. Apoi oftă din rărunchi, îşi frecă fruntea cu palma şi intră cu paşi temători în odaia unde atârna pe perete portretul tatălui său, marele Oti Ciladze, zugrăvit de un meşter italian în trecere.

Şi se opri înaintea portretului.

Chipul decolorat al prinţului îl întâmpină cu trufia şi fala unui leu. Privirea lui feroce era aspră şi neîndurătoare. Pletele şi barba căruntă cădeau ca o coamă pe piept, iar ochii… ochii aceia cenuşii tulburi… erau tulburi.

Şi în inima lui Karaman renăscu frica de părintele său. Umilit şi nemernic, îl privi multă vreme în ochi. Apoi deodată, cuprins de o neaşteptată furie şi curaj, răcni cutremurându-se şi făcând scrisoarea ghemotoc:

— Marş de lângă fiul meu, câine râios! Marş!

Şi plângând în hohote, se trânti în genunchi, ştergându-şi lacrimile cu poala halatului de casă.

— Iartă-mă, Doamne, tu, care ne cunoşti inimile, iartă-mi laşitatea… se ruga el de Cel de-sus, temându-se pentru îndrăzneala sa.

Iar umbra necruţătoare din portret continua să-l privească la fel de feroce cu ochii săi goi de gânduri, şi fiul

învăluindu-l în priviri de câine bătut, nu putu să-i mai. suporte privirea, întoarse capul şi se grăbi să iasă.

Din ziua areea Karaman începu să bea. De multe ori nu se întorcea nici să se culce, ci îşi petrecea nopţile departe de casă.

Ţiţino nu se mai culca nici ea, de grija lui, tuşea până-n zori, şi ofta.

La o vreme, Karaman plecă la Tbilisi, să-şi viziteze fiul.

Soţia rămase acasă. Oricât îl implorase pe Karaman s-o ia cu dânsul, nu izbutise să-l convingă. „Unde s-a mai văzut să meargă o femeie slabă şi bolnavă cu harabana, şi încă şapte zile în cap!”

Se scurseră un şir de săptămâni.

Ţiţino şedea cu ºC hii pe fereastră, să-l zărească pe Karaman întorcându-se cu veşti.

— Ia dă fuga, Lizikia, până la vad, nu cumva se întoarce stăpânul…

Dar Karaman, nicăieri.

De grijă, Ţiţino se uscă de tot şi căzu la pat.

Ploile toamnei prinseră a-şi vărsa lacrimile pe acoperişul conacului.

În sfârşit, cu ele o dată, se întoarse şi stăpânul. Se întoarse amărât şi-i povesti nevestei cum îl implorase Bondo să-i dea voie să-şi termine studiile universitare în Rusia. Când o auzi şi pe asta Ţiţino se prăbuşi. Se destrămase astfel şi ultima rază de speranţă de a-l revedea pe fiul ei. Se întoarse cu faţa la perete şi se puse pe plâns.

S-a închis în el şi Karaman, de amărăciune şi mai abitir îşi înecă amarul în vin.

Iar pe Ţiţino, pe zi ce trecea o măcina boala.

Îmbătrânise şi se scofâlcise.

Şi vorba ceea, o nenorocire nu vine niciodată singură, hoţii de cai îi furară lui Karaman cel mai îndrăgit armăsar. Cât l-a căutat, nici urmă de cal, parcă intrase în pământ.

În sat umblau zvonuri ciudate pe seama celor ce se petreceau la conac.

Pe zi ce trecea se destrăma avutul boieresc.

Într-o noapte cine ştie ce duşman al lui Karaman dădu foc la coşare şi se duse de râpă şi toată recolta.

NOPŢI DE IARNA FĂRĂ SFjRŞIT…

Veniră şi nopţile cu ploaie, nopţi silnice şi plângăreţe. Nopţi de iarnă.

Ploua… ploua… ploua fără sfârşit…

Apele domoale ale Rionului, celui tulbure, vuiau surd.

Numai în liniştea nopţii auzeai chemările raţelor sălbatice, pornite la drum spre meleaguri mai calde.

Arareori, pribeagul fără căpătâi, vântul, se năpustea ca o pajură eu penajul ud lovind cu aripa-i frântă acoperişul conacului şi gemând de moarte.

Hăulea şi în coşul căminului, acolo unde se aciuiase Ginea, împieliţatul, şi sufla în degetele-i îngheţate, mieunând jalnic ca un pisoi lepădat.

Se foieşte de colo-colo cu coada bârligată, perpelind dosul slab, ud de ploaie la dogoarea focului să şi-l încălzească.

Slab şi prăpădit împieliţatul, mai mare mila! Strănuta, chihăia şi se smiorcăia căci răcise se vede!

În iatacul lui Ţiţino ardeau buhari, butuci de fag verde, trosnind în flăcări.

E vremea nopţilor lungi, fără sfârşit.

Ţiţino e ţintuită în pat de boală, acolo-şi duce veacul, acolo-şi deapănă amarurile, prăvălită în smârcul negru al nopţilor.

Gândurile i se perindară ca o aţă lungălungă, fără nădejde de a mai vedea răsăritul.

Îi dau târcoale amintirile. Se vede zburdând într-o rochiţă scurtă. Într-o noapte însă îl vede în vis pe Bondo al ei. E ca păpuşa mare la fel de nevolnic, de-i vine să plângă. Maică-sa nu ştie în ce fel s-o mai alinte şi o mângâie. Cum să bănuiască pentru care pricină plânge fetiţa ei? Aşa s-a făcut că Ţiţino s-a trezit deodată, într-o singură noapte, cu sânii rotunjiţi ca rodiile. Şi s-a ruşinat de sine, femeieşte, văzându-i în despicătura gulerului, şi s-a pitulat înfiorată în perini.

Dar şi astăzi, aşa măcinată de boală cum e şi cu pletele argintate, e cu gândul numai la Bondo al ei, la fel ca fetiţa de odinioară, uitând cu totul de sine.

Şi când te gândeşti ce zvonuri urâte se vântură pe seama băiatului.

Cei ce sosesc din Opriri, spun c-ar duce-o la curtea ţarului numai într-un chef şi-o beţie.

Că şi-ar face de cap cu una din doamnele de onoare ale împărătesei…

Că s-ar înhăita cu netrebnici, şi-ar umbla să-l omoare pe ţar…

Că ar zvârli banii ea gunoiul, şi s-ar ţine cu o stricată…

Şi alte o sută şi mai rele…

Ţiţino nu le dă ascultare. Refuză să le creadă.

Şi inima i se strânge de teamă. Pentru ea Bondo a rămas acelaşi pui de om nevolnic, şi toate zvonurile care-l ponegresc nu se leagă de el în mintea mamei, nu i se potrivesc. E de ajuns ca Ţiţino să şi-l închipuie pe Bondo firav şi slăbuţ, îl şi cheamă dimineaţă pe bărbatul său la ea şi începe a se sfătui şi a pune la cale ce moşie să mai vândă, numai să nu cunoască. Bondo lipsurile.

Şi Thakunia Mihaleşvili, neguţătorul de la Sundjun dezbaieră punga şi numără galbenii sunători. Aşa se duc pe apa sâmbetei, se vând şi se risipesc domeniile neamului Ciladze odată cu gloria lui. Şi aurul lui Thakunia sună de se aude până la Stambul şi acaparează treptat totul, săpând la temelia faimei neamului şi risipind-o în e ele patru vânturi.

În vremea asta, nopţile fără sfârşit tot o mai chinuiau pe Ţiţino.

Slujnica Lizikia îşi aşternea într-un colţ al iatacului, de-a dreptul pe podele, şi cum punea capul jos, şi adormea. Ce-i păsa de câte se întâmplau în jur!…

Când nevesti-sii nu-i venea somnul, Karaman îi ţinea de urât până la primul cântat de cocoşi. Posomorât şi palid, îi tot trăgea din ciubuc, scuipa în foc şi-şi depăna firul gândurilor. Din când în când ofta din rărunchi, punea

picior peste picior, potrivea poala ciohăi şi iar se dădea dus de gânduri. În sobă lemnele trosneau de zor, Lizikia horcăia în colţul ei, şi gemea în aşternut Ţiţino.

Iar afară, vântul vagabond fără căpătâi înspăimântat de întunecimile nopţii, se freca de zidul casei şi scuturându-şi hălăciuga părului îşi intona a deznădejde bocetul subţire. Foşneau plopii înalţi, foşnea şi crângul de răchite dezbrăcat de podoaba verde.

— Lungi mai sunt nopţile astea blestemate! gemea Ţiţino, ştergându-şi fruntea cu dosul palmei.

— De! Aşa-i! Ca să-ţi pară drumul mai scurt, lungeşti pasul, iar ea să scurtezi noaptea, te iei cu somnul. Culcă-te şi tu şi te odihneşte! o sfătuia cu tristeţe Karaman.

— Doamne, de m-ar ţine Cel-de-sus cu zile o înă-n primăvară, aş mai apuca să-l văd pe Bondo!…

— Alungă-ţi teama, draga mea, ai să vezi c-ai să te îndrepţi. Numai să ai răbdare! o dăscălea Karaman, negăsindu-şi locul în jeţ.

— Of că greu e!… suspina cu deznădejde Ţiţino.

— Of că greu e!… răsuna ca un ecou la căpătâiul ei.

— Ai auzit? se cutremură Ţiţino. Cine a făcut aşa? exclamă cu ochii măriţi de groază.

— Nimeni! Cine să fie!… sare ca ars Karaman.

— Auzi-l, geme sub fereastră…

— Nu-i nimeni, porumbiţa mea. Ţi se năzare! încerca s-o liniştească soţul, cu voce tremurătoare. E vântul, iubito.

— Of!… geme iarăşi Ţiţino, şi braţele descărnate îi cad pe perină fără putere.

Iar noaptea, ca un dulău negru se vântură prin curtea bisericii, latră şi urlă printre morminte.

Aşa se chinuia Ţiţino în nopţile fără somn. Iar cum se mai potolea Karaman se retrăgea la el, să se culce, şi Ţiţino rămânea singură cu Lizikia adormită, al cărei sforăit trezea umbrele casei bătrâne.

Cum să scapi de gândurile care nu-ţi dau pace? Satul se pustieşte, gospodăria s-a dus de râpă, iar neamul cândva acoperit de slavă se sprijină acum numai pe firavul

Bondo, care şi el e dus în străini. Vede ea că s-au frânt şi puterile lui Karaman. S-a istovit, s-a prăpădit şi el.

Lui Ţiţino nu-i scăpă nimic, îl vede cum se chinuie, cum se teme că va pieri neamul, şi se frământă, se întreabă cum şi cu ce să-l împace. Poftim, a mai căzut şi ea la boală…

Aşa se gândea Ţiţino, părăsită şi singură în tăcerile nopţii.

Pereţii iatacului erau roşii de văpăile focului, şi trezeau umbrele care prindeau a forfoti în colţuri. Înmărmurită, Ţiţino le urmărea joaca. Şi ameţea de frică, şi nu era în stare să mişte.

O făptură cât pumnul ieşea de după jeţul din faţa şemineului şi venea spre ea, legănându-se pe picioruşele strâmbe. Măruntă, numai de un stat, era costelivă şi negricioasă, şi mirosea a câine jegos.

Împieliţatul se apropia de patul ei şi o saluta cu o reverenţă.

— Bună seara coană, ce mai faci?

Ţiţino îl privea mută şi nu era în stare să facă nicio mişcare.

— Tot te mai temi, cucoană? Tot te mai zvârcoleşti! Degeaba! Ai s-o mai duci vreo şase luni acolo, iar după aceea oftezi o dată din rărunchi şi gata treaba… ia acolo o nimica toată… he, he, he! s-a sfârşit cu tine! He, he, he! Nu te mai zbuciuma atâta că tot e în zadar. Pe urmă trântorul de cronicar o să-şi smulgă pana de gâscă de după ureche şi va aşterne cu înfloriturі: În hroniconul cutare, pe vremea domniei craiului sciţilor cutare, în cutare ceas, când îngerii aşterneau drum de oţel şi potecă de aramă către ceruri, preacinstita soţie a lui Karaman Ciladze, pe nume Ţiţino, născută Beţihe, dându-şi obştescul sfârşit, s-a înfăţişat înaintea înaltului pristol dumnezeiesc, he, he, he! … parcă aşa scriau cronicarii, he, he, he!…

Şi era atâta poftă în chicoteala-i mizerabilă, încât se cutremura tot, abia de-şi mai trăgea răsuflarea, şi glasul îi era gâjâit şi spart, de parcă ar fi fost o babă. fi apuca şi tuşea la urmă, şi tuşea lung, nevolnic, de mai mare mila, şi

scuipa cu năduf de-a dreptul pe podele.

Se lăsa tăcerea. Focul trosnea în cămin. Un greier înviat pe după sobă instruna coarda diblei lui monotone. Iar drăcuşorul Cinca tot mai şedea pe marginea patului. Descoperise un purice în blana cozii, îl cronţănea în dinţi, şi pentru că-i făcea scârbă, scuipa iar.

Şi o lua din nou de la capăt:

— Nu vezi? Satul s-a pustiit, numai cimitirul se întinde hăt încolo… Şi pe voi tot acolo o să vă îngroape că altă cale nu-i. Se va face totuna ou pământul… ia acolo o nimica toată… Şi în locul vostru o să vină un neam mai voinic, mai zdravăn în picioare, şi o să înceapă un nou letopiseţ… Nu vezi, şi pe mine mă căznesc frigurile… u-uu ce rele, ce afurisite sunt… Lasă că nici cu Sanavardo nu mi-i ruşine… de răutate nu ducem lipsă… Aici îşi rupe şi dracu' coarnele… Dovadă-s eu, un biet împieliţat scuturat de friguri… Vai de capul meu! Mic, oropsit, fără căpătâi… Mă cheamă Tatarhan… dă-mi voie să mă prezint. Tatarhan. Ce-i drept, numele-i sonor, că de aşa se întâmplă pe lume. Toate celea cam pe dos. N-ai mai văzut de-astea? O arătare cât o biserică pe când numele, mai de nimic. Ei, ne cunoaştem. Cât despre mine, sunt o făptură pricăjită, umilită, obijduită, toată lumea-i sătulă de mine, nimeni nu mă vede cu ochi buni. Şi tu, cucoană, eşti de asemeni singură-singurea, în pustietatea asta a nopţii, de o seamă cu mine. Lăsată de capul tău… şi ce greu e aşa… ce greu… să nu mai poţi îndura…

Şi se puse Cinca pe smiorcăit, de parcă-l durea cu adevărat o măsea.

— Ieri gata-gata să mă prindă motanul în pod. Abia am scăpat din ghearele lui. Acolo – o grămadă de nuci, de ceapă, de gutui. Şi eu cu Kapuzuna – asta-i nevastă-mea – ne jucăm cu nucile, ne ţinem de şotii, ea să ne treacă de urât. Acuma ea-i bolnavă. Zace după fătare. A fătat gemeni, un drăcuşor şi o drăcoaică, pe Kiu şi pe Kiko. Şi încă nu li s-a uscat mâţişorul la buric. Da ce drăgălaşi sunt.

Şi Kapuzuna mea nu mă lasă să mă apropii de ei, mă alungi, şi uite-s singur-singurel. Mă joc şi mă ţin de şotii

din plictiseală, mă veselesc şi eu cum pot. Prind şi smotocesc vârcolacii care de somnoroşi ce sunt atârnă de grinzi. Şi-s aşa de prăpădiţi, piuie jalnic. De, ăsta-i traiul de unul singur! Deunăzi mă jucam cu un şoricel, da uite că s-a furişat buiduma aceea de motan în pod şi când a sărit la mine, când a sărit la mine…

Şi Cinca o apucă pe Ţiţino de gâtlej, s-o sugrume nu alta…

Ţiţino nu e în stare să mişte un deget, nu e în stare să strige… mai mai să-şi dea duhul… Numai printr-o minune scapă din strânsoare…

— Lizikia! Lizikia!… strigă cu disperare.

Dar Lizikia doarme înainte, nu aude.

Se uită Ţiţino pe pat – nimeni. I se năzărise. Are fierbinţeli, pesemne. Aiurează.

— Lizikia, trezeşte-te, ori ai surzit, fato?

Lizikia nu aude nici acum.

— Lizikia! Blestemato!

A sărit în sus Lizikia, se freacă la ochi, se holbează la lumină, dar tot nu s-a dezmeticit.

— Ce doreşti, stăpână? mormăie somnoroasă.

— Doresc să crăpi, asta doresc! Nu vezi că mă chinuie nesomnul, dar-ar Dumnezeu să-ţi dea şi ţie insomnie, să te saturi… Ai grijă de focul cela, şi spune-mi un basm.

Se ridică din aşternut Lizikia, mare, voinică, de-ai zice că-i turnată din bronz. În cămaşa ei lungă de hami, străbate odaia şi pune lemne pe foc. Dac-o priveşti din spate, văpăile o fac să pară transparentă. Îşi şterge nasul cu degetele, apoi cu mers legănat se întoarce la aşternut şi se vâră sub pătură.

— Care din basme să vi-l spun, stăpână? Despre A spurpel, sau despre Amirani? Ori poate despre crăiasa-broască?

— Spune-l pe care-l vrei! se răsteşte Ţiţino şi slujnica începe povestea.

Ţi tino o ascultă. Flăcările joacă şi trosnesc în cămin, iar vântul s-a împleticit printre grinzile podului şi se vaită

şi urlă amarnic.

Corbii se vântură croncănind deasupra hogeaeului, să-şi mai încălzească aripile ude.

Iată şi basmul.

A fost odată ca niciodată o broască râioasă. O chema Dodo. Şi tot şezând în smârc, nu s-a măritat, el a rămas fată bătrână. Numai noaptea pe lună ieşea din mlaştină şi uda totul împrejur cu scuipat cleios, ca o duşmancă precum se afla.

Tot soborul de broaşte se temea s-o audă orăcăind. Până şi şerpii nu îndrăzneau să se apropie de ea.

Verde şi holbată, se agăţa de un fir de stuf şi şedea să privească malul.

Şi cum vedea un drumeţ, se umfla mai dihai în burtă se holba şi mai tare şi-l aţintea drept în lumina ochilor, de-l treceau pe bietul călător toate năduşelile, începeau să-i ţiuie urechile, şi ameţit, se împleticea, se-mpiedica şi nimerea în smârcul care-l şi trăgea la fund.

Îndrăcit de rea era broasca Dodo, verde, buboasă, voinică şi cu burdihanul umflat. Iar când prinde glas, i se umflă capul şi gura, de parcă ar fi nişte foale.

Aşa trăia, nemăritată, Dodo, crăiasa broaştelor. Se mângâia de stufărişul încălzit la soare şi întinzându-se gemea languros.

Veneau destui s-o peţească, tot broscoi de neam crăiesc însă nu-i era nimeni pe plac, niciunul nu-i cădea cu tronc la inimioară.

Pe mirii respinşi îi condamna la moarte, petrecându-le o nuia prin urechi, ca s-o înfigă apoi pe marginea smârcului, spre ştiinţa altor îndrăzneţi.

Şi uite aşacând şedea într-o zi pe un fir de stuf, broasca Dodo auzi paşi. Îşi opri şi respiraţia, pândindu-l pe drumeţ, ca să-l zvârle în scârboşenia cleioasă a putredului smârc fără fund.

Când colo, ce vede, un călăreţ cu plete ca de aur, semeţ în toate, şi cu fruntea sus. Pe mină i se înfoaie un şoim, şi dulce se-mpletesc tonurile zurgălăilor de la picioarele lui.

Şi i s-au aprins călcâiele lui Dodo. Abia îşi mai trage răsuflarea, şi înfierbântată de soare, îi pierde din ochi pe bălaiul Făt-Frumos.

Iar tânărul poartă pe umeri o. pelerină scumpă de culoarea coarnei, cu capişonul răsfrânt.

„O, Doamne, ce monstru!" îşi spune în sinea sa Făt-Frumos, văzând broasca, şi nu-şi poate lua privirile de la ea.

Dar Dodo îl mănâncă, din ochi, nu alta.

— Doamne, scapă-mă şi mă izbăveşte, şopteşte tânărul, scapă-mă, o, Doamne!…

Deodată însă trupul i se frânge, mâna nevolnică scapă dârlogii, se clatină, alunecă de pe cal şi cade în mlaştina fără fund. Pleoscăie putredul mâl, şi deasupra rămân doar cercuri, cercui-i verzi pe apa stătută, iar în creţurile lor, cârlionţii bălai ai lui Făt-Frumos.

Broasca Dodo îi soarbe dulcea gură, îl mângâie, îl alintă, zadarnic însă, Făt-Frumos nu mişcă, e mort de-a binelea. Şi-atunci ea scoate un orăcăit de spaimă, încât… bâtlanul îşi ia zborul din stufăriş şi se duce, se tot duce, să n-o audă.

Barza pleoscăie cu picioarele deşirate prin apa putredă, iar gaiţa se tot învârte în loc, încolo şi încoace.

Lacrimi verzi se rostogolesc din ochii crăiesei broaştelor, otrăvind totul în jur, îşi deplânge dragostea fără noroc. Soarele gâfâie deasupra smârcului şi aburi ameţitori joacă în văzduh ca apele morţii, împâelind totul.

Arşiţă cum n-a mai fost.

Ţânţarii care se adăpostiseră în stufăriş ca să-şi pregătească veninul pentru la noapte abia mai răsuflă în dogoarea de neîndurat. Cum se va înserа, vor porni şi ei să otrăvească şi mai dihai totul în jurul Sanavardului.

Iar Dodo boceşte, boceşte…

— Tot n-ai adormit, stăpână?

— N-am adormit, dar-ar Domnul să ai parte de somnul de veci!…

Şi iar se deapănă povestea despre crăiasa broaştelor care-i atât de îndurerată…

Chiar aşa, cum îi vine ei să rămână văduvă înainte să se fi măritat? Tocmai ei, o mireasă atât de înfocată şi de autoritară, sortită a-şi pune cununiile cu Făt-Frumos, tocmai ei să-i fie scris a nu gusta din desfătările fierbinţi ale dragostei?

Îi mângâie trupul fără viaţă, s-a încurcat în pletele-i bălaie şi boceşte, boceşte mereu… îi tot dă înainte Lizikia, şi iar întreabă:

— Tot n-ai adormit, stăpână?

— N-am adormit, blestemato!…

Şi iar se cleap nă povestea.

Somnul stă la pândă ca un lup, umblă jur-împrejur.

Iar afară miaună noaptea.

În cămin fâsâie buturugile, gata să se stingă.

O tăcere mută potopeşte cu apele nopţii iatacul.

Doarme Ţiţino.

Doarmne toată lumea…

Iar vântul care a scăpat dintre căpriori, urlă şi schiaună în horn, se aude de departe câte un bufnet şi apoi zvon de clopot – el e, vagabondul care năvăleşte acolo, sub acoperişul clopotniţei.

Bântuie vântul, bântuie vântul afară…

În casă totul doarme.

…ŞI PLICTISEALA

Aşa se târau zilele de iarnă.

Ici colo câte un norişor de fum iese pe hogeaeul colibelor săteşti acoperite cu soc, iese, urcă în sus şi se pierde în ceaţă.

Caii şi boii legaţi de iesle ronţăie fân.

Grămezile de coceni plâng cu lacrimi galbene de ploaie, plâng şi crengile golaşe, croncăne ciorile.

Acareturile stau zgribulite de parcă-s nişte berze ude în ploaie.

Te-apucă urâtul pe o asemenea vreme.

Karaman se perpeleşte ca pe jeratic negăsindu-şi locul în od n. Îşi aprinde pipa, trage un fum şi o aruncă cât colo, toarnă o cupă de *odjaleşi*[3], bea o gură – dă în lături,

3 Băutură orientală (n.t.).

doar să se apuce să-şi cureţe arma încrustată cu argint, altă scăpare nu-i decât să iasă la vânătoare.

Iar Ţiţino zace, zace ca mai înainte.

Dincolo, în salon, acoperişul de scândură a putrezit şi picură de sus rar şi regulat. Şi Ţiţino aude cum cade această picătură necruţătoare în ligheanul de aramă, făcându-l să sune.

Lizikia aduce un ulcior de lapte proaspăt muls şi-l pune la prins, împingându-l mai lângă foc. Aruncă o privire către stăpână-sa, clatină clin cap, îşi şterge cu poala hainei ochii umeziţi şi iese.

Iar Karaman fie că bea, fie că-şi deapănă gândurile fără sfârşit; gânduri de taină, gânduri ce nu-i dau pace.

Mai dă pe la Ţiţino, îi pune mâna pe frunte, grijuliu, şi o căinează cu aceleaşi vorbe de fiecare zi:

— Iar ai fierbinţeli, sărmana de tine… Da lasă, până-n primăvară te pui tu pe picioare… O veni la vară şi Bondo…

Ţiţino doar oftează, apoi îl aţinteşte cu ochii tulburi. Karaman nu-i poate îndura răceala privirii, pune capul în piept, şi-şi apropie uşurel buzele de gura ei suptă de fierbinţeli.

Ce să-i faci?

Patima de odinioară sărăcită de ani s-a prefăcut într-o duioşie domoală.

Dar Ţiţino nu e în stare nici de atât, focul care mocneşte ca un tăciune sub spuză îi răscoleşte ca un vin sângele veştejit. Abia de-şi mai poate trage răsuflarea, şi Karaman se depărtează, rămâne în picioare înaintea ei, cu privirea vinovată plecată în pământ.

Ţiţino îi e recunoscătoare însă şi pentru atât şi-l învăluie într-o privire drăgăstoasă.

Ca să-şi ascundă tulburarea, Karaman îşi freacă fruntea şi se preumblă prin cameră.

S-a lăsat tăcerea.

— E greu, porumbiţă, tare greu… Cine poate să îndure o iarnă ca asta… Te apucă urâtul, ţi se aşază ca o piatră pe inimă, dar se vede treaba că aşa îi este dat omului, de aceea are inimă, ca s-o simtă grea ca o piatră în

piept… se vaită soţul, aciuindu-se la căpătâiul ei.

— Of, de-aş apuca să ies în primăvară! Ar fi ceva! Atunci o să se întoarcă şi Bondo, puiul meu de aur… Cu ce-oi fi păcătuit ca să-l ştiu în streini, departe de mine, lumina ochilor mei?… Ce-o fi făcând sărăcuţul?…

— Nu te mai frământa, nevastă! Cum soseşte primăvara, o să se întoarcă şi el, păi cum? Nici nu se poate altcum. Da ştii, îl tot visez, mi se vaită că-l doare capul. „Uite aici, zice, tăticule, aici mă doare!” se plânge el şi se lipeşte de mine! şi-aminteşte deodată Karaman, şi ruşinându-se de nevastă, îşi întoarce ochii ce înoată în lacrimi.

— Mai ţii minte, sufleţelule, cât de mult îndrăgea el nopţile de iarnă? murmură Ţiţino.

— Ţin minte, cum să nu ţin minte, dă din cap cu amărăciune Karaman.

— Da ţii minte cât de mult îi plăcea s-o ia la galop?

— De bună seamă, n-am uitat…

— Da mai ţii minte cât de tare se temea de bocetele după vreun mort, în pragul serii?

— Ţin minte, fireşte… se cutremură Karaman.

— Da mai ţii minte privirea lui care parcă te apuca ele inimă?

— Nu-ţi mai ajunge, nevastă?… exclamă soţul cu tulburare, şi se ridică.

Cu mâna tremurătoare îşi freacă fruntea şi gheboşat o porneşte agale spre uşă.

Ţiţino îşi dă seama că-l înăbuşă lacrimile şi umerii îi tresaltă sub halatul de casă.

Şi iar se perpeleşte ca pe jăratic Karaman, nu-şi mai găseşte locul în odăi. Şi-aprinde pipa, trage un fum şi o aruncă cât colo, toarnă o cupă de *odjaleşi*, bea o gură şi-o dă în lături, doar să se apuce să-şi cureţe arma încrustată cu argint, altă scăpare nu-i decât să iasă la vânătoare.

Aşa se târau zilele.

Afară, burniţă, umezeală pătrunzătoare.

Ba prinde să şi ningă cu fulgi mari, numai apă, care se topesc înainte să ajungă în ţărână.

Găinile se pitulează pe sub zidurile casei şi-şi pigulesc penele.

Pe arătură şi la buza şanţurilor căptuşite cu spiniş se adună băltoace, să te priveşti în ele ca-n oglindă.

Pe undeva guiţă un purcel, pesemne pierdut de fraţii săi.

Plânge şi streaşină bisericuţei de lemn cu clopotniţa înverzită de muşchi.

Când şi când alunecă umbra singuratică şi mohorâtă a maicii Macrina şi, speriate, ciorile zburătăcesc în văzduh, de parcă ar fi zdrenţe de hârţoage arse, şi cârâie, şi croncăne în clopotniţă.

E linişte.

Un ţăran taie lemne în pădure, ÎI vezi cum loveşte toporul în buturugă de plop, şi bufnetul îţi ajunge abia într-un târziu la ureche.

E linişte de jur-împrejur. Rar când mai dondăne pe şoseaua Oprirului căruţa vreunui coropcar ovrei, trasă de-o gloabă răpciugoasă, îşi zornăie zurgălăii vreo caravană pornită din

Tbilisi sau sirena vreunui vaporaş în portul Oprirului trezeşte depărtările.

Liliachiul munţilor din zare încununaţi de ceţuri parcă ţi s-a răsturnat peste inimă şi te-apasă, te sugrumă nu alta.

Iarna era pe plecate.

Venise luna martie.

Acacia se îmbrăca în podoaba florilor ca o mireasă. Înverziră şi viile. Caii şi boii păşteau în larg şi libertate. Viţeii se zbenguiau pe iarbă prin curţi, abia ţinându-se pe picioruşele lor firave.

Veni şi Pastele.

După postul cel mare, oamenii se ghiftuiau cu carne de porc, piftie de pasăre, se umflau cu *odjaleşi* şi *cihaveri*. Cât a ţinut postul li se lipise pântecul de şira spinării de foame, iar acum li se apleca de atâta slănină şi mămăligă.

Biserica era scăldată în lumini. Se slujea slujba de Înviere. Ouă roşii. Obrazuri palide de copii ai ţăranilor

dospite de foame, cioareci şi cămăşuici noi-nouţe, din pânză ţesută în casă.

După slujbă se cinsteşte memoria celor răposaţi cu daruri aşa după cum cere datina. Se rostogolesc ouă roşii pe morminte. Un popă şi un dascăl, zdrenţăroşi, cădelniţează un mormânt după altul, intonând fonf *Cristos a înviat*, în timp ce cu coada ochiului trag la cât sunt de bogate darurile. Au mai scurtat din liturghie, ca să umple mai repede hurdjinele cu pulpe de miel, găini fierte în borş şi ouă roşii. Cât despre vin – oameni grijulii – ei s-au pregătit dinainte, şi-l toarnă în ditamai ulcioarele.

În urma lor şontâcăie starostele cel şchiop, cu obrazul legat cu un ştergar, menirea lui e să care cu spinarea grelele hurdjine.

Ţiţino fiind la pat, popa vine la conac să slăvească învierea lui Cristos. Stăpâna conacului îl roagă să facă o slujbă pentru cei ai casei, după care să cinstească şi un pahar întru sănătatea feciorului ei Bondo.

Duhovnicii se ghiftuiesc, beau cât îngăduie burdihanul, mai pun şi câte o rublă la chimir, şi după ce o mai îmbărbătează pe Ţiţino, îşi fac semnul crucii şi încalecă pe catâri, grăbiţi să purceadă la împărţitul prăzii.

După ei sosesc finii cu plocoane. Lizikia se dă de ceasul morţii ca să fie ospătaţi după cuviinţă. Iar când îi vede, lui Ţiţino îi dau lacrimile. Într-o asemenea zi mare Bondo al ei, inimioara, nestemata ei fără de preţ, nu-i acasă. Cât despre dânsa, din zi în zi îi e mai rău. Abia de-a mai putut găta darul menit feciorului, o *cionă* şi un *arhaluk* **, ţesute de mâna ei.

Babe-vrăjitoare îi descântau s-o scape de boală. O doftorici şi un scopit oarecare, dar tot fără folos.

Cum, necum, ieşi Ţiţino în vară.

Mâlul putred al smârcului.se încârlionţase de verdeaţă.

Ţiuie prin ea ţânţarii în voie.

Veşminte naţionale (n.t.).

Ţăranii au ieşit la prăşit. Au prins să se înalţe lăstarele de porumb, tot câmpul unduieşte ca mătasea. Pe

locul unde au tăiat pădurea de cu toamnă, cioatele au fost arse şi înverzesc proaspete ogoarele.

S-a trezit din somn Ţiţino, se uită de jur-împrejur, de parcă ar vedea întâi iatacul. Ce frumos e totul… Da uite, nici nu bagi de seamă când a trecut viaţa… Privirea i se opreşte pe căminul proaspăt văruit, şi cu desen albastru – nu arată rău… Se uită la covorul de pe perete – zestrea ei şi abia acum desluşeşte minunatul lui desen. Joacă tot în culori. Născocirile artistului artizan îţi bucură care mai de oare ochiul, din ce în ce mai fantastice şi mai complicate. Iar sub perna de la căpătâi, Ţiţino ţine manuscrisul cu care a venit în casă, *Viteazul în piele de tigru*, şi cu un semn de carte în el, ţesut din borangic.

Când şi când se apucă să-i prefire filele.

O rază! Ţine-o bine dar Te iert. Nu plânge în zadar.

Să nu pălească rumenul har.

Obrajii-s rozmarin Trimise-a-ţi soarele în dar Ce-ai vrea s-o vezi pălind?

Iar ceva mai jos, o însemnare clară cu chinovar decolorat de vreme.

Iubeşte iubirea-n nesaţ.

Cum drag îţi e calul furat.

În a noua zi cu lună plină, Nu se sângerează.

Nu-i a bine…

Citi şi o apucă ca o jale. îi era milă de sine. Şi aţinti ochii înotând în lacrimi spre gura căminului. Iar acolo e mâzgălită cu tăciune data naşterii lui Bondo.

Născut în anul 13… la o săptămână după Bobotează.

Şi deodată i se făcu lumină în mintea-i de femeie. Doar nu mai era s-o ducă mult…

Se răsuci cu faţa la perete, îşi puse plapuma în cap şi-l chemă pe al ei bărbat.

Veni Karaman, se aeiuie pe marginea patului.

— Îl vreau pe Bondo, Karaman, pe Bondo… strigă cu deznădejde adâncă de se îngrozi şi Karaman.

Era prima oară că-l striga nevasta pe nume. Nu-i a bine aşadar. Cu voce tremurată încearcă s-o împace, s-o mângâie.

— Îl vreau pe Bondo, Karaman, pe Bondo… Simte inima mea că nu mai am mult de trăit, aşa mi-a fost pesemne ursit de la naştere… Măcar să-l mai văd o dată înaintea marii despărţiri, îi implora ea pe soţul ei, apucându-l de după gât cu mâinile descărnate, şi-l săruta. Apoi îi dădu drumul, îşi îngropă faţa în pernă, şi făcându-se ghem, izbucni în plâns.

Şi nu mai stătu pe gânduri Karaman, aşternu numaidecât scrisoare către fiu şi o trimise în mare grabă.

Nici el nu mai ştia a cita era, iar de răspuns, primise mari şi late, două. Se vede treaba că băiatul îşi pierduse orice respect şi dragoste faţă de părinţi.

CAPITOLUL IV

RUINA

Curge agale Rionul.

De-a lungul apelor sale putrede, mai mult stătătoare, fetele din sat cu coşniţele în mină adună de zor prin sihla tufărişului ţepos al mlaştinii muguri de poamă, o delicatesă mult preţuită prin partea locului.

La câmp, porumbul a trecut de a treia praşilă. Turlele de pază plutesc lin pe verdele ocean al porumbiştii vălurile de suflarea vântului.

Gardurile de nuiele pretutindeni zac prăvălite la pământ.

În apa verde şi miloasă a şanţurilor drumului se scaldă porci costelivi, horcăind fericiţi. Iar alături, prin desişul de soc, caprele împiedicate sună molcom din tălăngi.

Au ieşit şi broaştele din baltă, să se prăjească la soare, pentru ca la primul foşnet să sară cu plesnet în apă, ca un fruct răscopt.

Dogoarea amiezii zumzuie toată, asemenea unui stup stârnit. Ţârâie şi greierii sâcâitor.

Plopii se înşurubează în înaltul cerului şi plâng răchitele cu crengile la pământ. Iar dincolo de conacul lui Karaman, printre teii seculari, se piteşte bisericuţa de lemn a satului, cu ţintirimul alături.

Pe teii aceştia se aciua altă dată pajura ce a nimicit

neamul Cikovanilor şi l-a înălţat pe cel al lui Karaman. Dar iată, acum şi acesta se istoveşte. Singurul stâlp, cel din urmă, al neamului este astăzi acest Bondo firav şi bolnăvicios. Când îşi aduce aminte Karaman de toate acestea, inima i se umple de venin.

Se istoveşte neamul, piere.

În timp ce molima frigurilor pustieşte Sanavardo.

Nu mai cuprinde ţintirimul mulţimea de sicrie de plop ce tot vin şi vin.

În ţinutul acesta mlăştinos apa se strecoară până şi în gropile mormintelor, şi în ea sunt înecaţi morţii.

Şi pretutindeni mişună scapeţii din Opriri. Nu mai ai loc de ei în Sanavardo. Cămaşa pe deasupra, peste ea jiletcă, sau mai ades încă un veston soldăţesc. Părul bălai tuns pe oală şi o ceafă grăsulie. Cât e ziulica de lungă, se învârtesc de colo colo prin sat.

Iar Thenis-Thali tot muşcă zi de zi din malurile lui Opriri.

Oare cum îi vine lui Karaman să vadă apele măcinând ţintirimul neamului său şi ducând cu ele osemintele strămoşilor?

Săpate la temelie de curent, l'ostopane întregi se desprind din malul râpos şi prăbuşindu-se cu plesnet pier în adâncurile ei.

În timp ce calea ferată îşi croieşte cu încetul drum pe aceste meleaguri, nesocotind moştenirea fără de preţ rămasă de la moşi-strămoşi.

Lângă chei, „Voronţovka" şi „Bahmetievka", vaporaşe cu zbaturi, fac escală ori se duc şi vin, transportând şine, drugi de aramă, macarale şi tot soiul de unelte, fier şi fontă necesare construcţiei drumului de fier.

Forfotesc pretutindeni englezii.

Toată sărăcimea din părţile Mingrelului, de prin toate satele dimprejur, a dat năvală la construcţie: de la Ciailadidi, Ontopo şi Teklati, ba şi de mai departe, de la Ob. udji şi Divan.

Un mare pod de fier se şi arcuieşte deasupra Thenis-Thaliei. Bocănesc ciocanele şi zuruie metalul.

Venind de la Poţi, şinele de fier au şi ajuns la Ciailadidi şi au trecut mai departe, peste smârcuri şi mlaştini fără fund.

Căci deşi se toarnă pietriş în împletituri de nuiele, mlaştinile le înghit şi pe ele, cu pietriş cu tot.

A şi început construcţia gării Samtredi.

Dar şuşotesc bătrânele prin sate:

— Doamne, nu-i lucru curat la mijloc. Că doar dacă trenu' nu-i tras nici de boi, nici de bivoli, cine l-o fi trăgând atunci, decât necuratul?

— Ba cică merge singur, pe şina de fier. Chiar aşa a spus mai adineauri engineru'.

— Zicea că la prânz eşti la Kutaisi, şi cinezi cică ia oraş…

— Păi ce zisei? Necuratu, alta nimic. Cine decât el înghite foc şi bea apă clocotită?

— Doamne fereşte…

— …şi ne mântuieşte…

Îl vezi sosind în goană bezmetică, scrâşnind din măsele de oţel.

Nici să-l opreşti, nici să-l astâmperi.

Numai să-ncerci, şi face totul praf.

Se anunţă zori noi, rumenite de roşii flăcări şi însoţite de zarvă.

Din cenuşa trecutului răsare o nouă pajură de foc, care, desfăcându-şi aripile, luminează şi pârjoleşte beznele nopţii. Şi dată e uitării gloria de altă dată, laolaltă cu obiceiurile din moşi-strămoşi.

Singur singurel e Karaman.

Şi o groază fără capăt şi fără leac îi învăluie sufletul, groaza că se vor ivi deodată puii de demon, afumaţi în dogoarea flăcărilor şi-l vor năpădi pe el.

Sub ochii lui se făureşte o viaţă nouă, şi ce simţământ decât groază să încerce el, cel crescut în respectul şi veneraţia datinilor strămoşeşti?

Se opreşte locului. Singur e, şi unica lui mângâiere este nevasta cea bolnavă ce-şi trage abia sufletul. Şi dus pe gânduri încremeneşte locului de parcă ar fi stană de

piatră.

Ţârâie greierii, instrunându-şi viorile, de parcă ar vrea să grăbească coptul strugurilor. Iar în jur o tihnă şi o tăcere fără seamăn, tăcerea unei amiezi zăpuşitoare. Numai bâzâit de muscăraie, care te cufundă într-o muţenie şi

Gi mai adâncă. Şi Karaman simte că se prăbuşeşte undeva, şi se pierde pe sine.

Îl ia cu călduri, iar în urechi îi ţiuie şi zbârnâie, că nu mai aude nimic.

— Ţiţino… Ţiţino…

Cine oare o strigă cu glasul ăsta ca din mormânt! Şi ce-i cu el de i se pare că atârnă cu capul în jos şi pe toate le vede răsturnate? Iar Ţiţino e doar un boboc de floare ce abia se desface. Mai are până să dea în pârg. Iat-o, fecioară neprihănită vrăjindu-l cu farmecul ei… Şi iată…

Acolo… acolo…

Se dezmeticeşte Karaman. Se uită în jur cu spaimă. Nu-i nimeni. Îşi şterge cu dosul palmei broboanele de sudoare de pe frunte, se freacă la ochi, se răsuceşte pe loc…

— O-of! suspină amar.

— O-of! aude alături.

— Cine eşti tu?

— Cin să fie? Nimeni. Taică-tu…

Se cutremură Karaman, vârî mâinile-n buzunarele halatului, scoase cremenea. Se uită şi se minunează – la ce-i trebuie?

Fireşte, totul e nălucire, delir. Îi arde capul şi i se năzare.

Se întâmplă uneori vara, când sunt căldurile mari, ţi se năzare c-auzi pe cineva îngânându-ţi vorbele. Şi totuşi îl cuprinde spaima. îl doare şi capul. Uf, ce te mai ameţesc florile astea ale magnoliei.

O s-o taie, neapărat…

Parcă şi-a mai venit în fire. Se aciuiază pe prag.

Dar acum îl trec fiorii de frig. Tremură din tot trupul. I s-au învineţit şi unghiile, ba şi gura.

— Ei, gata, ţine-ţi firea… scrâşneşte el şi scutură din cap.

Şi-a vârât mâinile la subţiori, să se încălzească, dar frigurile îl scutură mai abitir.

Nu e zi de la Cel-de-sus, să nu auzi bocete, şi asta îl sperie pe Karaman, mai cu seamă noaptea, când luna vineţie urcă în înaltul cerului ca o bubă răscoaptă şi razele ei varsă puroiul lor galben asupra satului şi împrejurimilor lui, şi zumzăie a nesfârşită plictiseală ţânţarii.

Totul pluteşte într-o pâclă.

În sfârşit l-au lăsat frigurile pe Karaman, dar durerea de cap îi sfredeleşte ca un burghiu tâmplele. Şi el îşi pune o foaie de varză şi-şi leagă cu o basma albă fruntea.

Frigurile bântuie tot satul, nu e casă să nu-şi aibă mortul ei. Tristeţea şi tăcerea învăluie uliţele. Numai, ceva mai încolo, pesemne la un vecin, sună duios strunele urnei *cionguri*[4], cercând să îmbuneze molima – *batonebi*.[5]

Şi sosiră peste mare-n albe zori, Lei nanina.
Şapte negre, şapte molime-surori, Lei nanina.
Şi porniră cu colind colindători.
Lei nanina.
Şapte negri, şapte negri vestitori.
Lei nanina.
Şi bătură şapte sate, case cu pridvor.
Lei nanina.
Şapte sate, albe case cu pridvor.
Lei nanina.
Pustiindu-le din noapte până-n zori.
Lei nanina.
Pustiindu-le din noapte până-n zori.
Lei nanina…

Şuieră brotăceii prin iarbă, deschizând calea nălucilor. Orăcăit de broaşte vine de departe dinspre lacul Nanon. Şi deodată despică un bocet de moarte bezna nopţii ca un jungher. Tresare Karaman şi scapă greul chihlimbar al mătăniilor.

4 Instrument muzical din Gruzia (n.t.).

5 Boală incurabilă (n.t.).

— Odihneşte, Doamne, întru împărăţia ta pe robul lău… molfăie neauzit, închinându-se, şi-şi pleacă urechea la plânsetul de istov.

Intră în iatac la Ţiţino, se aşază cuminte în jeţ şi, luminat de reflexele roşietiee ale lucerniţei, murmură încet:

— Pesemne că s-a dus şi bietul Kaplan…

Cu o mână descărnată Ţiţino dă de pe frunte foaia de varză şi se închină, cu ochii în lacrimi.

— Nu plânge, nevastă… n-are rost, o îmbie duios şi cu resemnare el, aşezând palma lată peste mâinile ce dogoresc de febră.

Îşi muşcă buza Ţiţino şi rămâne dusă pe gânduri, gânduri amare. Bâzâie a rău ţânţarii.

Afară noaptea bolnavă se înfoaie de putreziciune şi mucegai, iar luna stimă pe cer buhăită, ca un burdihan umflat de dropică.

Deodată Ţiţino se saltă în perini şi-şi înfipse degetele în umerii soţului, privindu-l lung-lung în lumina ochilor.

— Îl vreau pe feciorul meu! Unde mi-i feciorul? se rugă ea cu implorare.

Încercă să se agaţe de soţ, dar mâinile îi căzură neputincioase.

Karaman îi desfăcu degetele cu mâini tremurânde, o aşează pe perini şi-i potrivi părul căzut. Se înfiora îngrozit. Simţea cum îi urcă un nod în gât şi-l sufocă. Şi Ţiţino se supuse voinţei lui, ca o copilă nevârstnică, se întinse pe perini potolită.

— Mai aşteaptă niţel… Niţeluş… şi-o să vină. Pesemne e acuma pe drum. Şi ai răbdare. Ţine-te tare nevastă, că mai rău ca atât nici că… murmură Karaman.

Se mira cât de tainică-i noaptea de-afară.

Iar Ţiţino doar oftă din greu, apoi prinse a tuşi. Şi tuşi multă vreme, trăgându-şi anevoie răsuflarea.

Fluturi de noapte se roteau în jurul lucerniţei. Ţiuit subţire de ţânţari umplea odaia piuă sus sub tavan, copleşindu-i cu plictisul cântecului lor.

— Spune şi tu, bărbate, ce să mă fac? strigă deodată

Ţiţino. Ştiu şi eu că nu-i nicio ieşire din impas. Măcar să-l mai văd o dată pe băiat... Pentru ultima oară... Dar uite că nu-i chip... Exclamă ea cu adâncă deznădejde şi-şi îngropă faţa în perini.

Străfulgerat de milă, Karaman o cuprinse pe după umeri, şi strângând-o la piept „îşi lipi buzele de gura ei fierbinte, arzând de febră.

Şi amândoi îşi uitară de sine.

Într-un târziu Ţiţino se smulse din îmbrăţişare, răsuflând greu, şi gâfâit.

— Karaman... exclamă cu obrajii împurpuraţi!

Nu era deprinsă a-i spune soţului pe nume, totuşi aşa îl strigă, copleşită ai zice de bucuria celei dintâi iubiri.

— Nu mai am mult iubitule şi m-oi duce... şi atunci mă vei mai iubi? Şi tare n-aş vrea să mor... Ce să mă fac, biata de mine? Azi-noapte visam că m-au acoperit cu o pătură neagră... Şi nu era chip să mă slobozesc de sub ea... Of, Karaman, ajută-mă, ajută-mă... gemu şi izbucni în plâns.

Iar în sat, undeva departe, se prohodea mortul.

Ţârâiau greierii, ţârâiau întruna.

O pală de vânt adia din fereastră, freamătă flăcăruia lucerniţei şi toată odaia se clatină, se clătina...

Karaman se zgribulise, ţinându-şi lacrimile, îi era ruşine, oricât, e bărbat, nu se face. Dar nu mai putu răbda, ieşi afară, se plecă peste parmalâcul scării şi începu a plânge amar. Iar în spate gemea Ţiţino.

Urla un câine pe undeva – nu-i a bine – şi năpasta privea în ochii lui Karaman, care-şi pierduse nădejdea că se face ziuă. De sus, din înalt luna îşi ţesea pânzele-i fantastice.

Se zbuciuma pământul chinuit de friguri. Împăratul şerpilor, Ujmuram-Ujmur, stăpânul smârcurilor Rionului umplea de spaime apele lumii şi beznele nopţii bolnave.

Iar zorile mai erau departe.

CAPITOLUL V

ÎN ŢINUTUL NATAL

Greu adormi Ţiţino, şi doar spre dimineaţă.

La ora aceea în sat plozii minau vitele la păscut, iar soarele ţâşnise de după deal, tot ca o vâlvătaie, aruncând împrejur săgeţi de foc.

Conacul lui Karaman întocmit din lemn de castan se ridica mohorât pe temeliile-i de tisă.

De jur-împrejurul lui, curtea – numai lut roşu, cleios şi mucegăit. În spatele casei, coşarul umbrit de soc sau *nalte*, cum i se zice aici, sprijinită pe nişte pari. Lângă el, un car cu oiştea proptită în pământ.

Vrejuri de dovleac se caţără pe zidurile bucătăriei, împodobind-o cu bostani şi tărtăcuţe. La uşa ei paşte un cal împiedicat cu rosături pe spinare, guiţă un porc costeliv.

Pe sub zidul coşarului, un plod se zgribuleşte înfofolindu-se într-o cergă, deşi stă la soare. Pesemne îl bat frigurile.

Iată că a sosit şi amiaza dogoritoare. Totul se moleşeşte într-o somnie. Numai muscăraia zumzăie ca într-un stup stârnit. Ţârâie şi greierii, de-ţi vine să-ţi iei câmpii.

Deasupra şoselei pietruite văzduhul joacă dogorit de soare. Iar de pe marginile drumului piuie puii de găină, pitiţi prin iarba înaltă. Gâştele şi raţele s-au tras şi ele la răcoare şi le auzi cum plescăie cu ciocurile late în apa nemişcată a râului.

Asupra mlaştinii se învârtejesc aburi fierbinţi. Cloncăne o cloşcă pe undeva, spărgând tăcerea. Şi doar când şi când vezi ivindu-se pe drum mârţoaga vreunui negustor evreu. Mâine e vineri şi-i musai să ajungă cu marfa la târg…

— Ouă, păr de porc, puf cumpă-ă-i! îi auzi glasul din drum. Da ce gloabă are, mai mare dragul!

Istovit de nesomn, Karaman se apleacă peste parmalâcul scării, îi e gura amară. Şi scuipă amărăciunea cât mai departe de casă.

— Lizikia… Lizikia… strigă la o vreme.

Fata coace însă turte de mălai în tava de piatră.

— Ce vreţi, cucoane? apare ea în prag, cu mânecile suflecate.

— Adă o creangă, să-i fac vânt bolnavei noastre, *c-o* dau gata blestematele de muşte.

Lizikia ia drumul grădinii eu pas legănat ca de raţă, târându-şi picioarele vârstate cu roşu de focul vetrei.

Karaman, sprijinit de parmalâcul scării, tot acolo, o aşteaptă.

„De n-ar sosi Bondo prea târziu. Ce-am să mă fac atunci?! S-o vadă măcar înainte să se sfârşească…”

Deodată i se năzare că Ţiţino şi-a dat duhul… îl apucă groaza. Sudori reci îi scalda fruntea şi el şi-o şterge cu basmaua.

Ce te faci pe o astfel de molimă, pe o astfel de ruină? Nu-i a bine cu Ţiţino, iar Bondo nu-i şi nu-i. Totul se năruie, se prăbuşeşte. Pe casă lemnăria a putrezit, bucătăria musai să fie învelită din nou. Nici griul nu se face, că-i secetă. Vacile n-au lapte, iar porumbul ce-l avea pus deoparte, s-a putrezit şi a făcut viermi, doar să-l dai poate la câini. Cât despre porci, o adevărată pacoste. Intră-n porumbişte şi prăduiesc lăstarii. Nu-i poţi ţine nici să-i baţi în cuie.

Gânduri negre nu-i dau pace lui Karaman.

În sfârşit coboară seara. Ţârâie brotăceii prin tufăriş. Vacile se întorc mugind la staul. Gâgâie gâştele. Cotcodăcesc găinile.

La fântână, Lizikia curăţă ceaunul de mămăligă, rade arsura de pe fund. Căţeaua costelivă înhaţă cojile arse din zbor. Raţele măcăie avan.

Scârţâie harabalele, întorcându-se de la câmp, iar dinspre cheiul Opriri îşi târăsc picioarele trudite ţăranii, întorcându-se de la lucru. Hurducăie moara, lucrând, şi zgomotul ei îi atrage luarea-aminte lui Karaman.

Deodată, prin hurducăială, urechea sa distinge un tropăit de cal. Îşi pleacă urechea. Da, vine de pe şosea…

O fi inginerul… Se duce la Opriri…

Dar tropăitul e tot mai aproape. Ajunge la poartă. Apoi tăcere.

— Hei, oameni buni… strigă deodată o voce necunoscuta.

Karam an sare sus, cu inima strânsă, se năpusteşte pe scară în jos.

„O fi cumătrul…”

Căţeaua costelivă calcă lenevos către poartă, lătrând.

— Hei, oameni buni… se aude o altă chemare nerăbdătoare.

— Poftiţi, poftiţi… îi răspunde Karaman şi grăbeşte spre poartă.

Lizikia lasă şi ea ceaunul, şi sărind gărduţul curţii din dos, i-o ia înaintea stăpânului şi deschide poarta oaspetelui.

Omul descalecă, îi aruncă dârlogii Lizikiei şi-şi roteşte privirea în jur.

Karaman a sosit şi el şi cei doi stau faţă-n faţă măsurându-se, în vreme ce Lizikia a rămas cu gura căscată.

— Tată! exclamă deodată Bondo.

— Bondo!

Şi părintele îşi îmbrăţişează fiul.

Înduioşată, Lizikia îşi şterge lacrimile cu poala fustei.

— Fugi de pregăteşte cina, fato, o îndrumă Karaman, ba să aduci şi cidru la masă.

Fiul îşi cercetează pe furiş părintele, tatăl nu-şi ia ochii de la fecior.

„Doamne, cât e de schimbat!…”

Într-adevăr, Bondo s-a mai înălţat, dă-i slab tare. Mâinile şi picioarele parcă-s prinse în bolduri. A moştenit ochii frumoşi ai maică-sii, numai că nu zăreşti în ei vreo gândire şi asta te pune pe gânduri. Colţurile gurii tresar într-un tic. Buzele-s pline, senzuale, cea de jos atârnă scârbos. Mersul iute, agitat. Şi îşi tot freacă tâmplele cu degetele-i lungi. Karaman îl cercetează pe fecior cu coada ochiului – a adus cu el ca o nelinişte, ca o suflare rea.

Odată cu Bondo a intrat în casă şi o presimţire întunecată de năpastă.

Cât despre Ţiţino cât pe ce să-şi iasă din minţi de bucurie. îl mângâie şi-l sărută, bolmojind la nesfârşit vorbe de alint fără înţeles.

— Bondi al meu, iubiţelul meu, fecioraşul drag, sărută-ţi măicuţa, mărgăritarul meu fără preţ… Se poate să-ţi părăseşti mama fecioraşul meu nepreţuit…

Karaman nu fu în stare să mai rabde şi ieşi din odaie.

Iar Ţiţino plângea şi râdea de parcă-şi pierduse minţile.

— Mor, copilul meu, mă sfârşesc… Şi când oi muri şi ai să mă îngropi, se duc şi toate necazurile tale. Le iau cu mine în mormânt… Căci numai pe tine te am, nepreţuitul meu…

— Mamă, măicuţa mea dragă, măicuţa mea scumpă, se alintă şi Bondo înduioşat, când deodată Ţiţino se schimbă la faţă şi rămâne moale în braţele sale.

— Mama, mămico! strigă speriat Bondo!

Ţiţino întredeschise ochii, ca în somn, îi zâmbeşte drăgăstos, apoi, cuprinsă de un tremur, îşi îngroapă faţa în pernă şi izbucneşte în hohote de plâns.

„Nu mai are mult, biata de ea!”… îşi zise Bondo.

Dădu buzna Karaman, să-şi potolească soţia. Dar pe Ţiţino o apucă tusea şi i se porni pe gură sângele şuvoi. Abia au izbutit să i-l oprească cu zeamă de varză. O ridicară între perne, căci biata bolnavă îşi pierduse mai toată vlaga, şi zâmbind fericită Ţiţino adormi.

Karaman şi cu Bondo ieşiră pe vârfuri.

Feciorul făcu ocolul întregii case, se vârî şi în cămară, şi în odăiţa cu aşternuturi. Se bucura de toate, zâmbind straniu.

Când sfârşi de vizitat casă, cei doi ieşiră pe terasă şi se aşezară.

Domnea între ei o tăcere stânjenitoare. Nu izbuteau să lege vorba.

Şi Bondo se lăsa purtat de amintirile copilăriei. Era singur-singurel aici şi la Tbilisi de parcă ar fi fost orfan, şi tare însetat de o bucurie. Dar nimeni nu venea să-i încălzească inima. Rămânea numai singur cu sine şi n-avea cui să-i spună focul ce-i ardea în piept. Petersburgul i-a strivit şi mai tare inima. O singură dată a avut parte şi el de bucurie. Atâta numai că *mademoiselle* Zizi era prea

focoasă. Nu l-a mai răbdat inima şi s-a întors acasă…

Se prezentă Lizikia. Să vină conaşii la masă. Trezindu-se din visare, Bondo se ridică, se aşează la loc, oftă din rărunchi şi, tam-nisam, îşi frecă tâmplele întocmai ca taică-su. „Nu cumva îşi râde de mine” se întrebă Karaman, şi din nou i se trezi în suflet ca o înstrăinare duşmănoasă faţă de Bondo. O alungă, însă – „Treacă de la mine!”…

— Ce-i cu tine, băiete?

— Fleacuri, tată, nimic important, murmură Bondo şi încrucişându-şi braţele prinse a se preumbla dintr-un capăt în altul al terasei.

Ţârâie brotăceii prin copaci, urlă un şacal, al doilea, al treilea în desiş, câinii din sat le ţin isonul…

S-a ridicat Bondo şi se pleacă peste balustradă, priveşte lung în noapte. Ceaţa mlaştinii se aşterne ca laptele peste porumbişti, peste casele satului. Din vecini se aude prohodindu-se mortul şi Bondo ascultă, ascultă…

— Mereu aceleaşi şi aceleaşi… şopteşte el ca pentru sine.

— Hai la masă, băiete, să cinăm şi noi, îl cuprinde pe după umeri Karaman.

Bondo scutură mâna părintelui şi iar porneşte să se preumble pe terasă. Îşi prinde mâinile la spate şi rămâne pe gânduri. Deodată înmărmureşte, duce degetul la buze şi şopteşte tainic:

— Auzi, tată, bocesc după mort…

— Ce putem face? Aşa-i pe la noi… Şi dacă ai pune toate acestea la inimă, ar însemna să te dea gata… îi obiectă cu voită uşurătate Karaman, încercând să-şi ascundă propria nelinişte.

Bondo îşi dădu seama de asta, dar nu spuse nimic.

Dar se opri locului, şi spuse într-un târziu:

— Asta mi-a înveninat viaţa, dragă tată… Bocetele astea m-au dat gata. Şi acolo, la Petersburg, nu mi-au dat ele pace. Adesea noaptea mă sculau din somn urletele astea. Ce să mă fac, tată?

Ochii lui Bondo scăpărau febril.

— Nu zgândări inima, băiatule… Mai bine hai să mergem să cinăm, că se răceşte friptura… Eşti obosit după drum, e musai să te odihneşti… Lasă deoparte gândurile astea negre. Doar ştii zicala aceea:

— Se puse buha pe bocit, căzând, creanga-i sparse capul numaidecât…

Glumeşte Karaman şi gluma asta îl înveninează şi mai şi pe Bondo.

— N-am chef, nu mi-e foame… Mai bine spune-mi, tată, punând mâna pe inimă, nu-i aşa că încerci să mă duci? Nu numai buha bocea, ci boceşti şi tu, şi încerci doar să mă păcăleşti pe mine. Ai grijă, tată, să n-o păţeşti şi tu…

Karaman n-avea ce răspunde. Se simţea stingherit.

— Tată… Tăticule! exclamă Bondo după o vreme, amintindu-şi ceva.

— Ce-i Bondo?

Dar Bondo tace, buzele-i tremură, nu e în stare să rostească un cuvânt. Apoi îşi ia inima în dinţi, şi privindu-l pe tatăl său cu ochi injectaţi rosteşte cu glas scrâşnit:

— Şi dacă mama… Ce-o să fie atunci? şi se sprijină de balustradă izbucnind în hohote de plâns.

Cu un geamăt de durere Karaman se sprijini de zid, ţinându-se de inimă.

„Ţiţino, Ţiţino, strigă el doar cu glasul minţii, îşi acoperă capul cu braţele, parcă apărându-se de năpastă, şi se prăbuşeşte pe canapea.

— Tăticule, tăticule… îl cuprinde în braţe Bondo.

Karaman îl priveşte mut pe fiul său.

— Tăticule… mai spuse o dată Bondo.

Însă Karaman duce degetul la buze, poruncindu-i să tacă:

— Sst…

— Noapte bună, tăticule, se ridică după o vreme şi-i sărută încetişor tâmpla. După care o luă pe vârfuri spre odaia lui.

Nu mult timp după aceea toată lumea dormea în casă. Numai Karaman tot mai şedea pe terasă.

CAPITOLUL VI

TÂRGUL DE VINERI

A doua zi Bondo se sculă târziu. Se spălă pe ochi, se îmbrăcă şi se înfiinţă la maică-sa.

O mângâie pe păr şi o săruta. Ţiţino, în braţele lui se topea de drag.

— Dragul meu, iubitul meu, şoptea cu glasul ei stins. Dar ştii că ai crescut, nepreţuitul meu. Ia scoală, să te văd. Să mă satur privindu-te…

Bondo umbla ţanţoş prin odaie, râdea, iar Ţiţino nu se mai sătura privindu-l.

— Măicuţa mea dulce şi dragă, sunt cu tine… o alinta el, desfăcându-i gulerul, ca să-i sărute pieptul uscat.

Mişcată, Lizikia plângea lângă cămin.

Într-un târziu intră K ar am an. Grav, cu cearcăne vinete de nesomn pe sub ochi. Şi văzându-i cum se giugiulesc, îşi potrivi stânjenit poala halatului de casă şi-l bătu pe umăr pe fecior.

— Azi e vineri, fiule. Ce-ar fi să mergem la târg? Am face o plimbare, şi-apoi, eu am treabă acolo.

Bondo stătu o clipă ia îndoială, şi după ce-i aruncă o privire întrebătoare mamei, acceptă.

E multă vreme de când nu şi-a văzut ţinutul natal. L-au dus de aici când era doar un copil, şi s-a întors bărbat în putere.

Lizikia îi aduse un caftan de culoarea coarnei de pădure, mantaua şi pantalonii bufanţi, nişte cizme moi şi o glugă din păr de cămilă. Toate ţesute, croite şi cusute de Ţiţino, cu propria ei mină.

Darul mamei îl bucură pe Bondo. Se îmbrăcă, îşi prinse la cingătoare sabia bătută în argint, moştenire de la bunicul, suflecă mânecile mantalei, cam lungi, îşi netezi părul cu palma şi, încântat făcu câţiva paşi, semeţindu-se, prin odaie.

Lui Ţiţino îi creştea inima privindu-şi fiul. Se întreba numai ce-o fi cu favoriţii aceia pe care şi i-a lăsat?! Dar nu-i spuse nimic. Tatăl şi fiul luară în grabă gustarea de dimineaţă şi o porniră la drum.

Mergeau pe la umbră, pe marginea drumului şi

crengi parfumate le mângâiau frunţile.

Călăreţii ce veneau dimpotrivă descălecau şi li se închinau adânc. Un ţăran cu carul trăsese la o parte, să le facă loc şi cu adânc respect li se ploconi.

Mergeau agale. Pe gardurile curţilor atârna la uscat rufărie cusută din pânză de casă. şofranul tare ca flacăra, fire de mătase spălate.

Bondo se uita cu luare-aminte la toate, şi i se trezeau în minte ogoare, lunci şi crânguri uitate.

— De când aţi arat locul ăsta, tată, ţin minte era aici un desiş…

Karaman răspundea în puţine vorbe.

Careva avu zor să-i întreacă şi se ruşină, rugându-se:

— Îmi daţi voie, stimate domn? Sunt grăbit…

— Poftiţi, drumu-i liber şi calea bătută, se dădu la o parte Karaman, şi călăreţul trecu pe lângă ei, zorit. Se ducea şi el pesemne la târg.

Şi Bondo îi admira ţinuta frumoasă şi calul care o luase la galop, fluturându-şi coada bogată.

Ei însă îşi continuară drumul fără grabă.

Din căsuţele ţărăneşti acoperite cu soc se ridica fum, pesemne în podurile caselor şi pe sub streşini se uscau înşirate pe vrejuri de hamei frunze de tutun, usturoi şi ardei iuţi.

În sfârşit au ajuns la Opriri. Aici casele se înşirau mai dese printre ele, şi izbele scopiţilor – erau mari şi albe, ca în Rusia.

Dogoritoarea dimineaţă de septembrie ardea, topea văzduhul, Rionul curgea alene. Pe faţa apei pluteau tărtăcuţe, puse în chip de plute la undiţe. Mai încolo se vărsa în Rion Thenis-Thali. Râul acesta bogat în ape o ia prin Siracikoni, prin desişuri de netrecut, către Poţi.

Puhoi de lume zorea spre târg, tot alţii şi alţii. Bacul, era încărcat peste poate. Soseau din toate părţile care, bărci, oameni călări, ba şi pe jos.

Femei cu faţa acoperită – nu cumva să le recunoască vecinii – duceau la târg fructe, păsări, ouă.

În piaţă, zarvă, strigăte – ce mai, târg.

Se vindeau de toate: castraveţi muraţi, gogoşi de mătase, ciorapi lucraţi în casă.

Cât despre struguri, erau de toate soiurile – şi cihaveri, şi aldasturi, şi atenuri, şi curţiteli…

Cei din Sandjavaho – gurienii – aduc la târg tăvi de piatră pentru copt turte, coşuri împletite, târnuri cât toată zilele, prăjini cu crăcană pentru cules ciorchinii de struguri, când se caţără viţa prin pomi, şi humă albă pentru spălat pe cap, coşuri întregi cu fructe, lighiane cu must, burdufuri cu vin de fructe.

Cei din Imertini se înfăişează cu scânduri, lemne din Andgeli, chirpici, porumb, farfurii, căni şi străchini din lemn, frumos crestate.

Din Kutaisi, aduc şei şi hamuri, din Tbilisi, vin harabagiii – kartalini şi kahetini, iar din Persia vin caravane încărcate cu bumbac, stafide, curmale, lână şi covoare.

Din Mingreli se aduc vite, tutun, pâslă şi gogoşi de viermi de mătase.

Thakunia Mihaleşvili transportă – t încarcă remorchere cu marfă şi le trimite drept la Stambul.

Zarvă, ocări, ţipete femeieşti, forfotă, tocmeală, jurăminte.

Se duc mirii la vedere. Se zbuciumau peţitoarele, şi fetele gătite, ce purtau înalte koşale de lemn, îşi roteau galeş ochii, molfăindu-şi boiul.

Scapeţii aduseseră la târg uşi şi ferestre de-a gata, unelte de-ale morăritului, miere.

Cei din Bibzini veniseră ca de obicei cu herghelii de cai furaţi şi hurte de marfă de imitaţie. O vindeau pe te miri ce.

Cel mai grozav hoţ de cai, un bătrân încă verde, Tăia Ciakovani, era tare grăbit. Se ocăra cu giambaşii, ba şi cu muşteriii – ian te uită, vor marfă pe degeaba. Zorul e mare, că de vânzând, se şterge urma şi scapă de grijă, se poate întoarce acasă.

Văzduhul era greu de duhoare de balegă şi miros tare de peşte afumat.

Papucarii trăgeau de zor sfoara ceruită prin cusături, brutarii se îndeletniceau cu coptul plăcintelor şi al pâinii albe, iar plozii din Mingreli îşi luau gustarea îmbucând o dată din franzelă, şi altă dată din turta de mălai.

Clocotea de viaţă Opriri.

Pufăi au vaporaşele de pe râu. Prin duhane petrecerea era în toi, cheflii îngânau fonfăit cântece de pahar. Iar lângă stâlpi, caii desenaţi cu harnaşamentul dezbumbat, se hârjoneau, nechezând şi muşcându-se.

Halele gemeau de mărfuri. Nasturi, textile, cremă pentru faţă, sulimanuri, negreală pentru sprâncene, scoici, jucării pentru copii, şiruri de mărgele. Leacuri pentru femei sterpe, pentru bube dulci, dureri de cap, friguri şi deochi.

Karaman şi Bondo se plimbară multă vreme prin şirurile târgului.

Cumpăraseră de toate câte au avut nevoie.

Era târziu. Nu puteai nici să-ţi tragi răsuflarea de zăpuşeală. Soarele apusese în apele lui Opriri. Toate erau încinse.

Obosiţi şi flămânzi, intrară într-un duhan, să mănânce. Dar n-au apucat să se aşeze, când se auziră strigaţi.

— Bună ziua, prinţe. Poftiţi aici, la noi!

Era Apollon, unul din boiernaşii ţinutului.

— Poftiţi aici, rogu-vă, nu se lăsa el. Şedeţi niţel cu noi, dacă nu vă e cu supărare, se ploconi el şi înaintea lui Bondo, pe care nu-l recunoscuse.

Karaman îi mulţumi pentru cinste, dar declină invitaţia. În zadar însă. Nu a fost chip să scape. Aşa încât nu-i rămase decât să-l prezinte pe Bondo.

— Iar dânsul este Bondo, fiul meu…

— Cum? Bondo? Nu-i veni să creadă lui Apollon.

Se sărutară de trei ori, după obicei, se întrebară de sănătate, ca să se aprindă apoi la faţă de sfială şi se aşezară cam toţi deodată.

Mesenii toţi erau cam cherchelţi, numai scapetele rămăsese treaz. În faţa lui, în loc de pocal, se afla o

strachină cu ciorbă acră. Bondo se pomeni aşezat alături de el. Fură indicate paharele în cinstea noilor sosiţi. Le dădură pe gât şi îmbucară din *saţivili* cu mămăligă, după care fu intonat cu mare zarvă „Mulţi ani trăiască

Cârciumarul îşi ieşea din piele să-i mulţumească. Vinul, mâncarea, *saţivili*, pe toate le servea cu mina, lui.

— Azi-mâine se termină construcţia blestematului ăsta de drum de fier… ce ne facem atunci? spuse careva din meseni. Ce ziceţi de treaba asta, prinţe? Nu-i a bine, e limpede…

— Zău că nu pricep nimica, nici tu cal, nici tu bivol, atunci cine o să-l tragă? Ciudat… orice s-ar spune…

— Nu-i lucru curat, ce mai vorbă, miroase a pucioasă, trase concluzia prinţul Maciutadze, care venise la târg să-şi cumpere un cal mai ca lumea.

Bondo tăcea în colţul lui, nu scotea o vorbă.

— A făcut avere Thakunia Mihaleşvili, sporovăiau de zor mesenii.

Apollon cumpărase şi el niscaiva marfă de la scapete, şi acum punea aldămaşul, conform obiceiului.

Scapetele era însă sfios, pesemne. Nu-l auzeai rostind un cuvânt. Era limpede, nu se simţea în apele lui. Să intre în pământ, nu alta.

Când colo, mai picase şi Bondo.

Iar Bondo tot îi trăgea cu coada ochiului la scapete. L-ar fi îmbiat să stea amândoi la taifas, dar vorba nu se lega şi pace. În cele din urmă îi dădu prin minte să pomenească despre Rusia. Omul prinse a se foi pe scaun, îi aruncă o – uitătură de interes şi Bondo zări sclipiri vii în ochii: stinşi. Cum să nu fie mişcat când i se pomenise despre Moscova, că doar şi dânsul era moscovit get-beget. Kremlinul, Kitai-Gorod, piaţa de vechituri şi toate cele patruzeci de biserici.

I se dezlegă limba omului şi ei doi se puseră pe tăifăsuit. Căci vor fi fiind curioşi boiernaşii de aici să afle cum îşi duce traiul ţarul rusesc.

Bondo îi tot da zor când cu rusa, când cu gruzina, iar Karaman se umfla în pene, văzând că fiul său ştie să

vorbească ruseşte. Cât despre scapete, acela îi da înainte pe limba muntenilor, pocind-o fără milă şi mustrare de conştiinţă. Karaman zâmbea numai, ceilalţi însă râdeau în gura mare.

Iar în jurul lor, muşterii de la toate mesele îşi întorceau capul, curioşi să afle ce se discută. Lucru rar să-l auzi pe scapete vorbind despre credinţa lui.

Dar se ştie că vinul dezleagă limbile.

De altminteri şi lui Bondo îi sticleau ochii şi i se îngreunase caipul.

Karaman, care nu uitase de tot limba rusă, cu chiu cu vai, le tălmăcea celorlalţi, ce vorbeau cei doi.

Scapetului îi era cumplit de dor de Rusia şi de maica Moscovă. Şi fiindcă i se scormonise în rana încă crudă, parcă s-a trezit din amorţeală. Îşi încleşta mâinile de durere. O faţă brăzdată adânc, rasă, fără un fir de păr pe ea şi cu ochii aceia stinşi. Ce chip ciudat…

— O-of, măiculiţa mea Rusia, îşi plecă el fruntea a întristare. Ne-au mânat în Caucaz din pricina dragostei pentru credinţă şi adevăr, prinse el a vorbi. Dar nu vom da înapoi, nu. Vom apăra adevărul până la capăt. Ni-i scârbă şi urâm carnea trupului, stârvul, căci e scârnă şi putreziciune. Am respins sământa diavolească, sufletul nostru e alături de mântuitorul lumii… Fii slăvit, Cristoase al nostru, Kondrati – proclamă el ridicând braţele către cer.

Trupul apasă din greu şi împiedică sufletul să se înalţe către Cel-de-sus. Or, noi îl nimicim, acest trup. Nu ne trebuie nici pământ, căci spurcat e şi plin de ispite şi scârnă şi scuturatu-ne-am colbul lui de pe tălpi. Doară ne aşteaptă cerurile slobode. Oare nu pentru asta a fost torturat până la moarte părintele nostru Kondrati Saveliev? Ne ardeau cu focul, ne biciuiau şi ne însemnau cu peceţi de foc, ne aruncau în temniţe şi tot nu ne-au frânt pe noi, cei tari în credinţă. Puterea asta ne-a hărăzit-o Cristos al nostru, slăvit fie în vecii vecilor. Oare nu el a suferit din pricina celor închinaţi diavolului? Trei zile a zăcut ascuns într-o groapă, douăsprezece zile a stat trupul său sfinţit sub o albie, în grajd, zece zile l-au ascuns

câmpiile şi ogoarele. Şi l-a mântuit Dumnezeu şi l-a călăuzit până la Tula…

Luându-se cu vorba nici nu ştia scapetele când o dăduse pe ruseşte.

— Toată nădejdea noastră e întru venirea sa pentru o nouă împărăţie. Şi chinurile le-a răbdat pentru mântuirea sufletelor pruncilor săi dragi…

Bolmojeala scapetelui duruia ca mazărea uscată pe podele, în tăcerea ce se înstăpânise în duhanul din Opriri.

Chefliii ascultau clătinând din cap. Până la urmă, se scuturară şi-apoi ce să priceapă din bolmojeala nebunului? Dumnezeu e Dumnezeu. Du-te la biserică, închină-te, pune o luminare, şi altceva cui ce-i mai trebuie?…

N-a mai putut răbda Apollon.

— Hei, ajunge… se năpusti el asupra scapetelui. Ce tot îndrugi acolo?… Mai bine, domnii mei, să ridicăm paharul pentru…

Şi în văzduh se înălţară glasurile lor, slăvindu-l pe ţar.

— Oare cine urlă în stradă? tresări Bondo.

Se înfiorară şi mesenii, plecându-şi urechea, cu ochii întorşi spre stradă. A, era Gudju Labahua. Nebunul se plimba pe uliţă gol puşcă, precum l-a adus maică-sa pe lume. Ducea în braţe un vraf de pietre, beţe, bulgări, coceni de porumb şi câte mai adunase pe drum, şi cu capul ridicat semeţ şi pieptul roată urla, urla de te lua groaza.

Femeile din piaţă îşi acopereau ochii, se piteau după tarabe. Lumea râdea, râdea şi nu se mai sătura de râs.

— Gudju Labahua… Gudju… striga când unul, când altul.

Lărmuia târgul, nu alta.

Şi deodată s-a înfuriat Gudju. Se opri locului şi prinse a fornăi ca un tăuraş.

Bondo se ridică de la masă şi potrivindu-şi şuviţa de păr de pe frunte şi călcând măsurat, se îndreptă spre nebun, se opri în faţa lui şi-l pironi cu privirea.

Treptat larma mulţimii se potoli. Nici Gudju nu se clintea din loc, de parcă Bondo l-ar fi îmblânzit.

Iar Bondo se uita şi se tot uita în ochii nebunului, şi

când îi întoarse spatele, era palid, pământiu la faţă.

Să mergem acasă, tată… spuse apropiindu-se de Karaman.

Li se aduseră caii. Încălecară.

Când să pornească, Bondo mai aruncă o ultimă privire nebunului, apoi scapetelui şi îmbie calul la trap.

Nu-şi luase rămas bun de la nimeni.

CAPITOLUL VII
SÂNGE VLĂGUIT

Karaman era nedumerit. Ce-o fi cu Bondo? Oare ce-a citit în ochii lui Gudju?

Caii obosiţi încetiniră pasul.

Karaman se uita la fecior. Să-l întrebe? Nu, parcă nu se cade. Cât despre Bondo era dus cu gândul departe.

Numai când un câine se năpusti asupra lor printr-o spărtură de gard, Bondo îşi aminti de părintele său, se întoarse şi-i zâmbi a jale.

Aşa străbătură tot drumul, fără să scoată o vorbă.

Iar când.au ajuns în cele din urmă, Bondo aruncă dârlogii Lizikiei şi trecu numaidecât în odaia lui.

După-amiaza era caldă, te îmbia la somn. Pe drumul de la Opriri venea şi tot venea lărmuind lume de la târg. Cu căruţa încărcată de cumpărături şi pe jos, cu sape noi, călite în foc, oale, legături de covrigi, stămburi.

Femeile cu fustele suflecate, desculţe, ca să-şi păstreze cipieii.

Lizikia îi aşternu lui Karaman în curte, sub nuc, şi cuconul ei cherchelit adormi numaidecât pe rogojina răcoroasă.

Când se trezi, soarele se închinase spre asfinţit, seara era aproape. Ieşise şi Bondo din odaia lui.

Stătea şi se uita la Lizikia care mulgea vaca. Şedea sub uger cu picioarele larg desfăcute şi laptele picura în găleată cu picuri mari – pic, pic, în vreme ce viţelul legat de gard se întindea spre izvorul lui şi mugea subţirel.

Apoi se duse Bondo la maică-sa. Se giugiuliră, se alintară, nici nu băgară de seamă când a venit seara. Obosită, Ţiţino adormi. Iar Karaman şi cu Bondo ieşiră pe

terasă. Aici magnoliile şi hiacintele îmbălsămau văzduhul, iar plopii zvelţi îşi înfigeau vârfurile în cer.

Şade şi se uită Karaman la fiu-său, prefirându-şi mătăniile. Dă să deschidă vorba, dar se opreşte. Aprinde narghileaua şi pe terasă se răspândeşte aroma familiară a tutunului. Simţind-o în nări, Bondo se trezeşte din visare şi-şi pironeşte ochii în beznele nopţii care între timp inundase cu apele ei negre totul.

În sfârşit, Lizikia îi pofteşte la cină. Cei doi se aşază la masă în sufrageria cea mare, îşi toarnă vin în pocale şi beau. Lui Bomdo îi place găina servită cu *atacia*. E mult de când n-a mai gustat din aşa ceva.

Ţânţarii se rotesc roi în jurul lucerniţei.

Bondo a dat de duşcă câteva pocale şi prinde a zâmbi.

Parcă i s-a ridicat greutatea de pe inimă. Respiră mai uşor. S-a înveselit.

Karaman nu-şi ia ochii de la el, însă feciorul îi evită privirile. Tare ar mai vrea să afle părintele cu ce i-a atras tuarea-aminte nebunul. De ce s-a uitat la el aşa de lung. Dar din nou se lasă păgubaş.

Bondo termină de ros copanul de găină. Zvârle osul în curte, şi, dus pe gânduri, îşi sprijină braţele de masă.

— Un nerecunoscător… Asta sunteţi, prinţe, un nerecunoscător…

— Cum aşa prinţesă?

— V-am dăruit mărul cel roşu, darul hanului de la Bahciserai, iar dumneavoastră… îi reproşează capricioasa prinţesă Trubanova şi izbucneşte în lacrimi.

Iar Bondo nu-i Bondo, ci Ghirei cel cu barba cănită cu roşu.

Chiparoşi şi fântâni arteziene înconjoară ca o horbotă Bahciseraiul şi stelele oacheşe ale haremului se cutremură îmbătate de amintirea îmbrăţişărilor pătimaşe ce li le dăruise stâpâruul lor.

Dar hanul se teme de lacrimi femeieşti.

— Nu plânge, principeso, nu, te rog… imploră el.

Iar principesa se cutremură de patimă.

— Nu plânge, nu plânge!… murmură năuc, cuprinzând-o de mijloc. Iar sub corset simte trupul neprihănit de fecioară.

Principesa înmărmureşte îmbătată, uitând de lacrimi.

Patima înceţoşează minţile lui Bondo. Odaia se topeşte şi dispare. Şi aproape sufocat de îmbătătoarele senzaţii, strânge la piept trupul cutremurat de dorinţă al principesei.

Îi arde gura, căutând buzele principesei. Parfumul de verbină şi de trup femeiesc îi aprind vâlvătaia în artere. Principesa se întinde către el şi deodată:

— Prinţe Bondo, dar unde-ţi este butonul?

Bondo o respinge. Apoi, luându-şi seama:

— Cât de mult îmi placi, principeso… îndrugă fără rost, pe un ton fals şi furios din pricina asta, şi aproape îşi pierde echilibrul.

„Dumnezeule, ce-i asta?” se întrebă, iar principesa, în culmea uimirii, deschide evantaiul şi o ia la fugă. Dantelele i se înfoaie ca o spumă pe sub care picioruşele-i plinuţe calcă iute.

Bondo rămâne singur…

— Ce gânduri ai, băiete? Ce-ai să faci de aici încolo?

Bondo îşi freacă ochii. Cel care i-a vorbit e tatăl.

— Ce vrei, tată?

— Ce-ai de gând de-aici încolo?

— Cum să spun, încă nu m-am gândit la asta.

E de-a dreptul mirat de întrebare. Şi dă pe gât pocalul, ca să-şi dreagă gustul.

— Şi totuşi, nu se lăsă părintele, nu te-ai gândit să te însori? Doar eşti bărbat în toată firea, ar fi timpul să ai şi tu o nevastă, copii… La anii tăi, eram cap de familie. Mama, azi-mâine, se duce, că doar vezi şi tu… Nici eu nu mai sunt ce-am fost, ce să-i faci, bătrâneţea… tot spune Kanamian şi-i mi-ai toarnă vin în pocal.

Cade pe gânduri Bondo. Nevastă… Trebuie să se însoare… dar pentru ce trebuie? Ah, da, mama azi mâine se duce… Şi taică-su a îmbătrânit… Dar ce are însurătoarea cu toate astea?… Nu pricepe şi pace.

Când era copil, a îndrăgit o fată… Mzetunahavi venea la el în fiecare noapte şi rămânea până în zori.

I-a plăcut şi la Petersburg o fată, însă prinţesa şi-a împreunat a mirare mâinile înmănuşate în alb până mai sus de cot, şi a luat-o la fugă. Din nebăgare de seamă i s-a deschis şi evantaiul, iar sub dantelele ce se înfoiau ca o spumă, se zăreau picioruşele plinuţe, călcând iute şi frumos.

Era prinţesa Trubanova, o doamnă de la curte. S-a măritat mai târziu cu un aristocrat de o nobleţe îndoielnică, contele Viellet de Griffon.

Au fost apoi sărutările *mamzellei* Zizi. Pe ea a lăsat-o în ceaţa geroasă a ostroavelor Petersburgului. A părăsit-o acolo şi a fugit.

Biata *mamzelle* Zizi, ce frig trebuie să-i fi fost singură în patul ei rece…

Proptind picioru-n steiul cenuşiu Cerbul şi-nalţă fruntea lui semeaţă la ce ţi-s văile-n amurgul timpuriu?

Nu-i chip s-o furi pe Mzetunahavi din covorul de pe perete. S-a cuibărit acolo ca o nălucă albă, cu ochii ei prelungi şi migdalaţi. Bondo cu braţele deschise se furişează către ea. Sprijinită de covor, Mzetunahavi îl cheamă cu priviri.

— Draga… draga mea… se apropie de ea Bondo, gata s-o cuprindă.

— Ce-i cu mata, conaşule? se înspăimântă Lizikia.

Bondo se dezmeticeşte. În faţa lui, sprijinindu-şi de zid trupul bine legat stă Lizikia.

— Ce-i cu tine, Bondo? întreabă şi părintele, cuprins de groază.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, tată… bolmojeşte Bondo şi se aşază pe scaun, sfâşiat. Pesemne, m-a ameţit vinul…

— Dă-l încolo atunci, nu mai pune gura. pe el.

Oftează Bondo, şi dă din mâini a lehamite, gata-gata să răstoarne ulciorul cu vin de pe masă.

— Bine zici, tată, aşa voi face.

Se uită la taică-su şi râde cu un râs idiot.

„N-o fi înnebunit? Doamne iartă-mă! „se întreabă în

sinea sa Karaman.

— De ce râzi?

— Care va să zică să mă însor? Să mă însor? nu se dumireşte Bondo, şi-şi freacă fruntea cu un gest nervos. Oare la ce-s bun? Uită-te şi tu, tată. Un laş, o lepădătură. Şi când te gândeşti, tată, că! a fost o vreme când voiam să salvez lumea. Numai să-l fi omorât pe ţar, atâta trebuia. Dar mi-a fost frică.

— Ce-ţi veni, Bondo! se înspăimântă Karaman.

— Nu te teme, tată, sunt prea laş pentru a o face. M-am temut şi de Dumnezeu, şi de mine însumi, şi de câte altele… N-am curaj, asta-i şi nimic mai mult. Totul e o tâmpenie, o tâmpenie mare cât mine. Pentru aşa ceva sunt necesari altfel de oameni. O lume nouă se cere construită de oameni noi. Nu ne rămâne decât să ne luăm tălpăşiţa… Curând va ajunge şi aici drumul de fier, iar cu el vor veni fabricile… negoţul… În locul nostru vor veni altfel de oameni, cu un sânge proaspăt în vine. Iar noi vom sta să ne bucurăm de gloria apusă. Noi, clovnii de bilei care ne trăim ultimele zile… Aşa cum… Aşa cum zic în cântecele lor comedianţii de la Tbilisi… Da… da…

Ne-a cântat prohodul popa şi-n mormânt ne-au pogorât Praf şi pubere s-alese.

Din traiul nostru liniştit…

— Îţi place, tată?… La-la-la… Din traiul nostru liniştit…

Se uită Karaman la feciorul lui. Se întreabă: a înnebunit sau e numai beat şi îndrugă într-aiurea? Ochii i-a tulburi, abia-şi mai ţine capul.

Iar feciorul îngână acum un cântec rusesc despre libertate şi stepe necuprinse.

— Bondo… îl strigă Karaman.

— Fir-ai tu să fii, mujicule, m-ai dat gata…

S-a oprit din cântat şi chicoteşte ca un nebun.

— Bondo! îl strigă iarăşi taică-su. Bondo! Ce te-a apucat?

Însă Bondo nu-l ia în seamă, cântă. Ce să te faci cu el?

Deodată amuţeşte. Tace.

Karaman ar da şi el de duşcă un pocal, dar îi tremură mâinile. Nu-i în stare să-l ridice.

— Tată! Tăticule! îngaimă deodată feciorul cu glas de beţiv.

Şi ridicându-se de pe scaun, se apucă a povesti, cu obrazul numai hlizeală:

— S-a îndrăgostit odată o rusalcă, din acelea cu cosiţe de aur, de un mujic. L-a întâlnit în codru şi s-a îndrăgostit de el şi pace. Noapte de noapte venea pe la el şi se drăgosteau în podul cu fin. O chema Faina. Sânii ei erau ca nişte gogoşi fierbinţi. Coapsele bogate, pline de patimă. îl înfăşură tot în cosiţele ei de aur. Şi a început să-i meargă bine mujicului. S-a îmbogăţit. Se scălda în aur şi argint, cu nevastă cu tot. Într-o noapte, rusalea, obosită, adormi somn adânc pe pieptul mujicului şi dormi aşa până la ziuă, iar cosiţele ei despletite, lungi, de aur, curseră printre scânduri pe podeaua hambarului şi se umplură de bălegar. Iar nevasta mujicului, sculându-se cu noaptea-n cap, le zări, şi văzând că sunt murdare de bălegar, le spălă frumos cu apă călâie. Şi sări mujicul în sus de parcă-l presărase femeia cu sămânţă de mei. Faina cea cu ochii ageri o băgă de seamă şi i se strânse inima de durere. De atunci nu-i mai călcă piciorul în casa mujicului. Plecă, însingurată, şi se spânzură-n cosiţele-i de aur curat.

— Îţi place tată? îţi place? Eu să fi avut parte de rusalca Faina… O nevastă? Nu-i de mine… Dacă mă-nsor, se gâtuie Faina. Tare singur am fost în gerosul Petersburg, că-mi îngheţa şi inima în piept. Doar l-ai cunoscut pe Tato Barataşvili… Şi nici tu nu-l aveai drag. Mare om, tăticule, mare om, dar şi el suferea din pricina singurătăţii. Ehei, tăticule, şi eu în gheţurile Petersburgului am. Îndrăgit-o pe rusalca Faina… Da’ uite mi-a lipsit un buton de la manşetă, şi ea s-a măritat cu un flăcău crăcănat, un grăjdar. Era conte, măcar că avea un nume tare caraghios, totuşi s-a măritat… El avea nasturii toţi la locul lor… ha… ha. De aceea, vezi, eu cred în povestea ou rusalca şi grăjdarul… Cât despre noi, suntem blestemaţi, blestemaţi…

Karaman îl asculta sprijinit în cot.

Apoi oftă din rărunchi şi strigă slujnica:

— Lizikia!

— Ce poftiţi, cucoane?

— Aşterne-i patul lui Bondo. E obosit de pe drum, trebuie să se hodinească. Da' ce te holbezi aşa la mine?

— Ce suflet bun tăticule, ce suflet bun eşti, mai mare dragul… Sunt tare obosit, aşa-i. Să străbaţi un asemenea drum, ce-i glumă? Două luni bătute. Sunt frânt, nu alta, de oboseală, şi zăbăuc din pricina sângelui vlăguit. De câte veacuri ne curge sângele ăsta al nostru prin vine? Şi ce istoriseşte despre asta hronicul neamului nostru? Ha… ha… Uite, sunt frânt, dar rid. Ştiu o poveste care spune aşa: un condamnat la moarte, stând sub laţul spânzurătorii fu cuprins de înflăcărarea patimii carnale şi râse de sine. „De ce râzi?" îl întreabă cadiul mirat. Comandantul îi spuse şi cadiul îl iertă de pedeapsă pe omul acesta atât de însetat de viaţă. Şi eu râd, tată, dar pe mine n-or să mă ierte, căci sunt neputincios şi râd de neputinţa mea. Vină n-am, niciuna, dar spânzurătoarea e pregătită, şi asta numai pentru că sunt vlăguit de puteri. Şi eu cunosc patima, dar o patimă măruntă, ticăloasă. Am iubit o dată o fată la Petersburg. S-o fi îmbătat cu patima mea, s-o fi ameţit cu puterea dragostei, ca să uite de dânsa, n-am fost în stare… şi ea a râs de mine că-mi lipsea butonul de la manşetă şi ha… ha… ha… Ăsta sunt, tată, ha… ha…

Karaman simţea că-l apucă ameţeala.

— Ne-am apropiat astăzi de nebun şi i-am văzut ochii sticlind de patimă. Gudju Labahua poate cădea pradă patimii adevărate.

Asta era prea de tot.

— Scoală… se înfurie Karaman.

Sare în picioare şi strânge între palme ulciorul eu vin, gata să-l zdrobească.

Se cutremură Bondo, păli la faţă, ca un băieţel prins cu şoalda.

În camera de alături gemu. Ţiţino, care se trezise.

Se uita Kanamian la fiul lui, cât e de supus şi de

pricăjit, şi-l apucă mila.

— Du-te de te hodineşte, îi porunci el încetişor şi-i arătă uşa.

Bondo îi dădu ascultare, făcu un pas, doi, dar aici se împiedică parcă şi căzu în genunchi înaintea părintelui său.

— Iartă-mă, tată… îndrugă umil.

— Ce să-ţi iert, fiule? glăsui Karaman înduioşat, cu lacrimi în ochi.

— Nu mă judeca pentru că sunt aşa…

— Domnul să te ierte.

— Noapte bună, tată.

— Noapte bună, fiule.

Bondo îşi târşi picioarele spre odaia lui, mai întoarse o dată capul, apoi închise uşa în urma sa.

Karaman simţi că i se strânge inima, atât de linguşitoare şi de plină de frică îi era privirea.

Îl apucase durerea de cap. Alături, în iatac, geme Ţiţino, în timp ce el îşi toarnă şi dă pe gât pahar după pahar. Iar gândurile, negre ca muştele şi sâcâitoare ca ele roiesc şi roiesc în jurul tâmplelor sale. Roiuri de ţânţari întunecă lumina lucerniţei şi ţiuie, tot ţiuie, de-i vine să-şi ia lumea în cap. Karaman aprinde o ţigară. Fumul se deapănă agale deasupra mesei, a ulciorului cu vin şi gândurile se împletesc printre fuioarele lui.

Şi se face că se apropie de el Ţiţino, rumenă şi albă, tânără cu copilul în braţe. Şi cu mândria mamei oare-şi poartă puiul la piept, îi sărută cu gingăşie umărul. Iar Bondo i-a adormit în braţe.

— Dar ce-i asta, ce-i cu zarva asta? se întreabă trezindu-se din picoteală.

Aceeaşi masă şi aceiaşi ţânţari care ţiuie subţire şi sâcâitor.

Ce se întâmplă? Uşa e dată de perete şi în odaie Bondo a cuprins-o pe Lizikia în braţe şi n-o lasă s-aştearnă patul. O sărută şi se roagă de ea, chicotind pofticios.

Se freacă la ochi Karaman, dar nimic nu se schimbă din cele ce vede. Şi sare în picioare, înfiorat.

— Mujicul şi rusalca Faina… Prinţul şi slujnica Lizikia…

Braţele îi cad neputincioase. Saltă din umeri şi strângând în inimă ce i-a mai rămas drag, puţinul şi cel din urmă, iese clătinându-se pe terasă.

CAPITOLUL VIII

BONDO ŞI-A PIERDUT MINŢILE

Veneau vecinele pe la Ţiţino, cu plocoane, s-o firitisească cu prilejul împlinirii dorinţei celei mai fierbinţi, întoarcerea fiului din depărtate locuri.

Şi doar era lucru rar că veniseră s-o vadă. Cine mai ştie cum e cu boleşniţa asta a ei, să nu se ia, Doamne fereşte…

Stăpâna casei pricepea tot, dar se făcea că nici nu-i dă prin minte.

Bondo însă nu se arăta.

— Drumul a fost tare lung, e frânt de oboseală băiatul. Nu-i stă gândul la oaspeţi.

Simţindu-se stinghere, musafirele nu ştiau cum să plece mai repede, zicând că au de aşezat masa bărbatului, ori a rămas plodul nemâncat, c-au uitat să arunce grăunţe găinilor, şi apoi, ca în orice gospodărie, e nevoie de un ochi de stăpână.

Două săptămâni şezu Bondo încuiat în odaie.

— Să nu se înăbuşe, Doamne fereşte, pe o zăpuşeală ca asta, îi purta de grijă Karaman.

De mâncare îi ducea în odaie Lizikia, întrucât conaşul nu se mai vedea dintr-atâtea cărţi. Ori îl găsea îngenuncheat, închinându-se şi o luminare ardea la icoana Sfântului Gheorghe. La căpătâi – o cărţoaie deschisă. Pesemne, *Biblia*. Căci la mintea Lizikiei, orice carte e *Biblia* sau *Psaltirea*, ea nu desluşeşte buchiile.

Pe masă stau grămadă scrieri străvechi, de preţ, cu literele zugrăvite de mână: letopiseţul neamului, din arhiva familiei, *Cartea cu leacuri, îndrumar lunatic*, *Ismaragdul*, *Cartea prevestitorilor*, *Martiriul Sfântului Şuşaniki* şi câte altele…

Suspină Karaman. O fi călugăr fiu-su?

Iar Ţiţino plânge, îl cheamă. Bondo însă nu răspunde, nu iese din odaie. Cât e ziua de lungă, se preumblă dintr-un capăt al ei în altul, se încuie, nu lasă pe nimeni la dânsul. Când să mai doarmă, când să se mai odihnească?

Odaia lui băgă spaima în slugi.

Sătenii ocolesc casa de departe. Niciunul nu le calcă pragul.

Şi câte nu scornesc pe seama lui Bondo: că s-ar fi ţicnit de atâta învăţătură, ori că l-ar fi blestemat însuşi tătâne-su dinaintea icoanei, că a pus gheara pe el chiar Ujmur.

— Ce alta să fie decât mânia Celui-de-sus asupra neamului ăstuia al lor?

Şi se ţeseau şi se tot ţeseau zvonuri şi bârfeli.

— Atârnă greu păcatele. Nu le dau pace.

Şi-l pomeneau cu asemenea prilej pe Gudju

Labahua, se zicea, că era copil din flori de-al lui Karaman făcut cu alde Macrina.

Karaman, ca să-şi răscumpere păcatul, când i-a crescut fetei burta, a măritat-o cu o slugă de-a sa, unul Labahua, ba i-a făcut şi zestre, nimic de zis. Dar bărbatul i s-a nimerit rău şi cârcotaş, îi făcea zile amare Macrinei, s-o bage în pământ şi alta nimic. Şi s-a tras femeia la mănăstire, s-a călugărit, iar pe Gudju l-a lăsat de izbelişte.

Aşa se zvonea în sat.

Cârtesc ţăranii, se frământă satul, fierbe-n oală seacă. Cică toate năpastele şi relele li se trag de la neamul ăsta blestemat. Cârtesc dar se şi tem de Karaman. E prieten la cataramă cu guvernatorul. Şi vorba ceea, de-ar fi să te împiedici şi de un ciot, tot vii în nas. Nu-ţi rămâne decât răbdarea şi alta nimic.

Într-o noapte, Bondo se porneşte să strige de scoală casa în picioare. Soseşte în goană Karaman (i se muiaseră genunchii de spaimă) şi-l găseşte pe fiu-său apărându-se de cineva cu o carte. La căpătâi pâlpâie o luminare şi umbra lui mare se zbuciumă pe zid.

— Ce-i cu tine, copilul meu?

Bondo se cutremură, îşi roteşte privirea în jur, scapă

cartea din mână şi se aruncă la pieptul părintelui, îşi lipeşte obrazul de obrazul acestuia şi vede Karaman că ochii băiatului sunt ochii unui nebun.

— Tată… tăicuţule, ajută-mă…

„Proastă treabă44 se tânguie în sinea lui Karaman.

— Mă prăpădesc, tăicuţule, mă pierd… Nu e noapte să nu mă calce…

— Cine, copilul meu, cine?

— Acela… nu ştii? Dar spune-mi, îmi e frate?

— Cine, dragul tatii?

— Acela din târg, nu ţii minte?

„E limpede14 se posomorâşte Karaman, iar în piept inima i se face grea ca un pietroi.

— Linişteşte-te, copilul meu, nu-ţi fie teamă… şi încercă să-l culce.

Se aşază amândoi pe marginea patului, faţă-n faţă.

— Mi-e frică, mi-e frică, tăicuţule, clănţăne ca în delir Bondo.

Buzele şi unghiile i-a vinete.

— Culcă-te, copilul meu, îl sfătuieşte Karaman.

Bondo se culcă supus, clar tot nu se poate linişti, îi clănţăne dinţii în gură, se zvârcoleşte în aşternut, mai-mai să cadă din pat.

Cuprins de uitare, aţipeşte, dar iar tresare din somn când şi când tremură, mormăie, adoarme.

Într-un târziu, se aud cocoşii cântând.

În sfârşit Bondo a adormit greu. Karaman îi depune pe frunte o sărutare, uşor, grijuliu, să nu-l trezească, se ridică şi iese pe vârfuri.

Afară, se luminează de ziuă.

Magnoliile şi duzii parcă-s de plumb. Rouă picură de pe frunzele brobonite. Un melc cu coarne negre se târăşte de-a lungul terasei, purtându-şi căsuţa în spinare. Urma lui cleioasă pare un fir de argint.

Lui Karaman i se închid ochii, după noaptea nedormită. Capul parcă-i de plumb.

Iese puţin la aer, să-l mai bată în obraz vântul răcoros al zorilor.

Ceaţa de pe râu învăluie treptat totul, în vălurile-i grele şi nalia parcă pluteşte în văzduh. Găinile s-au trezit şi cotcodăcind asurzitor coboară din copacul unde şi-au petrecut noaptea.

Pe la amiază iese şi Bondo afară. Ochii îi ard ca jarul. O sărută pe maică-sa. Se aşază lângă ea.

Ţiţino îl strânge la piept. Bondo o ia de bărbie, o mângâie pe obraji. Mama nu-şi recunoaşte fiul, atât e de schimbat, şi au trecut doar două săptămâni. A slăbit, i-a crescut barba, dar nu-i stă rău, parcă-i mai frumos aşa. Deşi la drept vorbind, nu-i plac favoriţii ăştia, nu-i plac obiceiurile noi şi hainele la modă.

Buzele băiatului tremură, îşi încleştează dinţii – potoliţi-vă nervilor – Ţiţino îşi dă seama numaidecât că fiul ei are ceva pe inimă.

— Copilul meu… i se adresează ea cu glas mângâietor şi Bondo îşi dă seama că e timpul…

E linişte împrejur, totuşi fiul se ruşinează de mamă.

— Copilul meu…

Vocea ei vibrează de iubire maternă. Îşi mângâie fiul pe cap. Înmărmureşte Bondo. Ce desfătare să te ştii că eşti sânge şi trup din trupul acestei femei minunate, să-i zici mamă!

— Ce te chinuie, dragul meu copil, ce-ţi arde ca jăraticul inimioara? Spune-mi, încrede-te în mama ta, odorul meu fără preţ, poate am să te pot ajuta. Nu există nimic imposibil.

— Nimic nu-mi roade inima, mămico, murmură el printre lacrimi, pitulându-se la pieptul mamei.

— Poate ţi-a căzut dragă vreo fată? stăruie la ureche mama.

Cutremurat, Bondo se ridică, îşi freacă tâmpl ele.

— Da’ de unde! strigă, printre lacrimi. Nici pomeneală!

Şi îngenunchează înaintea ei, se lipeşte de ea, îşi acoperă faţa cu mâinile ei descărnate.

Şi stau aşa lipiţi unul de altul, fără un cuvânt, fără un suspin.

— Rămâi sănătoasă, mămico. Mă duc în salon.

Bondo se ridică şi o sărută duios.

Drăgăstoasă, mama nu-l pierde din ochi, şi asta-l bucură, îl încântă pe Bo ndo, se simte atât de uşor, că parcă ar putea zbura.

Înconjoară tot salonul, nu uită niciun ungher. Îşi plimbă privirea pe panopliile cu arme vechi, de preţ, şi nu uită nici lăzile bătute în fier. La toate se uită, pe toate le cercetează şi le pipăie.

Se opreşte îndelung şi trist în faţa portretului bunicului său. Şterge lacrimile ce-i inundă ochii şi rămâne în faţa lui cu capul plecat.

De pe pânză marele Otia îl priveşte aspru pe nepot.

Tăcerea adâncă învăluie odăile casei. De afară se aude calul ronţăind iarba crudă. O păsăruică îmbătată îşi înalţă trilul.

Mai încolo, iată şi aici icoana Sfântului Gheorghe, o icoană cu îmbrăcăminte de argint aurit, lucrată de mâna lui Pepu Meunarghia însuşi, un argintar vestit în tot ţinutul.

Bondo îngenunchează şi prinde a se ruga fierbinte. Tot chinul s-a depărtat de el, îl învăluie uitarea de sine. Ruga fierbinte îi uşurează sufletul.

— Poftiţi la masă, conaşule.

— N-am chef. Dă-mi pace, se răsteşte Bondo grosolan, şi sărind în picioare, iese afară, coboară scara şi dă roată în toată curtea. Cercetă îndelung pomii din curte, fiecare piersic, fiecare păr, apoi îşi aminti ceva şi trecu-n bostănărie.

Acolo se opri la umbra smochinului cel cu crengile plecate până la pământ. Tufele de alun din preajmă îşi mestecau frunzişul cu verdele lui limpede.

Umbra deasă îi trezi vechi şi depărtate amintiri. O femeie toată în negru, necunoscută – Bondo n-o mai văzuse niciodată – venise s-o vadă pe maică-sa. Şi-i povestea ceva îndelung şi cu întristare. Micul Bondo asculta şi el cu luare-aminte, dar nu pricepea nimic. Musafira plângea în hohote şi lui Bondo îi era tare milă de ea. Venise cu o fetiţă

micuţă şi palidă. O chema Hatunia şi avea nişte ochi negri şi alungiţi spre tâmple, ca şi aceia ai Fecioarei din icoana mamei sale.

Hatunia! îi plăcuse numele ei, moale, catifelat. Puteai să te înfăşori în el ca într-o blană de preţ.

Firava Hatunia era fricoasă şi asta îi plăcea ele asemeni lui Bondo.

— Sărută-ţi surioara, fiule. Sărut-o! îl îndemna mama.

Bondo a sărutat-o, a luat-o de mână şi s-au dus să se joace.

O conduse în curtea din dos. Se aşezară pe marginea treierătoarei.

Stau şi se uită la bobocii aurii.

Văzând că-i plac, Bondo înhaţă un boboc şi i-l pune în braţe. Gâsca prinde a sâsâi şi se năpusteşte ca un balaur asupra fetiţei. Însă Bondo o alungă vitejeşte cu un ciomag.

Hatunia tremură de frică şi de admiraţie. Cât despre el, e bărbat, cum o să se teamă? Pe când Hatunia, ca toate femeile, e fricoasă şi fără putere, O priveşte protector; e fericit.

Iar sentimentul ăsta parcă i se transmite Hatuniei, care roşeşte şi-şi pleacă ochii cu sfială.

— Hai dincolo, propune Bondo şi sare gardul spre bostănărie.

Hatunia îl urmează.

Ajunşi acolo, Bondo rupe un trandafir şi i-l potriveşte în piept.

Se caţără pe crengile smochinului care atârnă la pământ şi prind a se da în leagăn.

Un pui de vânt înfoaie pletele negre ale Hatuniei, învăluie obrajii lui Bondo, aducând cu sine aromă amăruie de garoafe, în timp ce Bondo povesteşte că departe, peste nouă ţări şi nouă mări, el are un palat de smalţ înconjurat de ziduri înalte, după care se ridică un turn de cristal unde îşi are sălaşul Mzetunahavi. Pe ziduri stau de pază zmei şi fecioare cu nouă capete.

Hatunia se trage îndărăt, gâfâie – pesemne se teme. Rămâne o vreme pe gânduri, cu privirile pironite undeva în

gol şi clatină bătrâneşte din cap. i

— Şi nu ţi-e frică? Dacă te mănâncă?

— Cum să mă mănânce, dacă sunt stăpânul lor? se împotriveşte Bondo cu trufie. Am un semn după care ei mă recunosc.

— Arată-mi-l şi mie.

Băiatul îşi suflecă mâneca şi-i arată o mică aluniţă cafenie, acolo unde sub piele albăstreşte o vinişoară.

— Mzetunahavi are ochii lungi şi negii că ai tăi, Hatunia.

Fetiţa îşi sprijină fruntea de umărul său, Bondo o cuprinde cu braţul, să nu cadă, îşi face vânt cu picioarele şi creanga îi leagănă şi-i ridică pe amândoi.

Speriată, Hatunia îl apucă pe după gât, se lipeşte de el, iar Bondo, tam-nisam – cum de i-a venit aşa deodată? – o sărută, după care se retrage ruşinat.

Roşie ca focul, Hatunia sare jos şi bate din picior.

— Scârbosule! se bosumflă ea.

Iar Bondo stă în faţa ei cu capul plecat.

Peste câteva clipe, copiii s-au împăcat şi prind iarăşi să se legene pe crengi, obraz lângă obraz.

Pe urmă, mama Hatuniei plecă acasă, luând-o şi pe ea, în timp ce Bondo se pune pe urlat.

Însă hâtra de Hatunia nu plecase, ci ascunzându-se în covor, în aceeaşi noapte îi făcu o vizită lui Bondo…

La Opriri, la târg, auzise că s-a stins din viaţă Hatunia; a murit de vărsat.

Şi amintindu-şi de asta, Bondo doar scutură din cap a îndărătnicie.

La capătul bostănăriei se auzea bocănind moara. Măcina.

Bondo n-o auzea însă, ci suflecându-şi mâneca, căutându-şi semnul, micul neg cafeniu, înainte vreme îl avea mai jos, la încheietură unde albăstreşte sub piele vinişoara, acuma însă îl găsi mai sus. A crescut, pesemne de aceea.

Şi Bondo zâmbi amintirii.

Paşii îl purtară către moară. Se opri dinaintea roţii,

de sub care apa ţâşnea lovind lăturoaiele.

Plescăie apa, foşnesc crinolinele. Marchizul în ciorapi albi jură cu mina pe inimă iubire veşnică unei marehize-păpuşă… Urcă spre cer, efemere nestemate multicolore, focurile de artificii. Se aprind şi se sting în tării. Şi-i creşte inima de încântare. Sângele cântă în artere, undeva plescăie apa, iar de sub cascada dantelelor se zăresc picioruşele plinuţe ale prinţesei. Ori poate sunt picioarele Hatuniei, micuţe şi puţin arcuite.

Pietrele morii scârţâie…

Sângele cântă în artere, undeva plescăie apa, iar gura îi e dulce, dulce până la îngreţoşare…

Bondo făcu un pas, orbeşte, îndărăt şi căzu cu capul în jos în scocul morii.

Noroc că-i sări în ajutor morarul. îl scoase din apă şi-l culcă pe jos în iarbă.

Se strânse lume. Se holbau la el cum se zvârcoleşte în convulsii, cum urlă şi-şi schimonoseşte gura plină de bale.

Îi plâng de milă.

— Biata maică-ta… asta-i molima neagră, ducă-se pe pustii… se închină muierile… Atâta carte, şi să-l deoache nenorocitul, bătu-l-ar sfântul… Băgaţi-i ceva în gură să nu-şi reteze limba…

Sosi în cele din urmă şi] Karaman. Gemea şi-şi smulgea părul din cap.

— Nenorocitul de mine, ce năpastă…

Bătrânii îl înconjurară, cercând să-l împace.

Iar Bondo, liniştindu-se, aţipi.

Dar iată-l că s-a trezit. A deschis ochii. „Unde sunt? Ce-i cu mine? Cine sunt aceşti oameni?” încearcă să se ridice, dar ceva parcă-l trage la pământ. Şi oare de ce îl doare în halul ăsta capul?

Se apropie Karaman, îi saltă capul şi-l strânge la piept. Bondo, sprijinit de alţii, se ridică, se ţine de taică-su. Se uită buimac la lume, îşi pleacă ochii. Părintele îi şterge balele din jurul gurii veştede. Bondo se uită la picioare şi observă trei cruci şi o glugă albă, pesemne le zgâriaseră

ţăranca în jurul frunţii sale, pentru că e posedat de necuratul.

Şi-atunci îi vine în minte:

„Aha, va să zică asta e, molima neagră…”

— Să mergem, tăicuţule, abia de îngaimă Bondo şi porneşte cu paşi nesiguri, îngreunat de hainele ude.

De gât îi atârnă gluga udă şi parcă-l trage la pământ. Şi-o smulge şi şi-o trânteşte în braţele lui tătâne-su.

Lui Karaman i s-a uscat gura. Frânt de durere, abia de-l mai poate susţine pe fiul bolnav.

Bondo se opreşte, îşi ia mâinile de la ochi, se uită la părintele său.

— Iartă-mă, tăicuţule.

— Nu te teme, fiule, Dumnezeu e milostiv, iar în sinea lui gândeşte: „Vorbe de nimic…

Iar Bondo o ia de la capăt:

— Îmi lipseşte un buton de manşetă, asta-i, tăicuţule…

Karaman îl priveşte lung, nu-şi ia ochii de la el.

— Dar astea-s fleacuri, crede-mă, măcar că mi-a spus-o o persoană anume… Îţi mai aduci aminte, tată, ce-a spus scopitul de la Opriri? Cine are puterea să cuprindă în el, s-o facă. Trupul e o povară pentru suflet. Bunicul mi-a lăsat moştenire un sânge vlăguit de desfrâu… am mare nevoie de odihnă… Tare-i greu, tăicuţule, tare-i grea povara asta.

Karaman se uită la fecior, se întreabă: la ce toate astea?

— Răspund pentru vinile altora! De unde putere ca să răspund pentru faptele strămoşilor? Ce n-aş da să pot iubi, dar nu-i cu putinţă.

Cum ajunseră acasă, îi schimbară hainele. Bondo zăcu până la amiază, după prânz ieşi afară, în curte, şi deodată pieri, de parcă îl înghiţise pământul.

Unde nu-l căută Karaman, nu era nicăieri. Peste vreo două zile îi dădu de veste comandantul companiei de invalizi, bătrânul colonel Ghegidze, că a fost zărit la Opriri. Se ascunde la scopiţi.

Se duse Karaman la Opriri. Într-adevăr, era acolo,

şedea la Ivan Stepanovici.

— Să nu mă atingi, să nu mă atingi, tată, carnea mea e curată… se apără Bondo îngăimând un descântee-rugă.

Karaman încremeni locului în prag. N-are ce-i face. Şi cu durere în suflet se întoarse acasă.

Dar Ţiţino îşi chema mereu feciorul. Îl striga, plângea.

Peste vreo trei zile se întoarse Bondo, dar nu singur, ci cu Gudju Labahua.

Şi se stârni în sat zvonul că feciorul lui Karaman s-a ţicnit.

Vuia Sanavardo.

Bondo şi-a pierdut minţile.

CAPITOLUL IX

BOCET DE ÎNGROPĂCIUNE

Într-o noapte cu lună se stinse Ţiţino.

Răsuflă deodată adânc şi se sfârşi.

— Vaa-vaa, vaa-vaa! se puseră pe bocit muierile.

— Ce-ai făcut cu mine, cui mă laşi? se lamenta Karaman şi-şi dădea cu pumnii în cap.

— Măicuţă, măicuţa mea! îngăima printre lacrimi Bondo.

A doua zi, vestitori îndoliaţi porniră la galop să vestească toate rubedeniile şi tot neamul lui Karaman.

Se puse la cale cusutul hainelor de doliu.

De pregătirile celor după datină se îngrijeau rubedeniile. Toată noaptea mormăia dascălul rugăciuni şi în murmurul glasului său Bondo nu-şi găsea somnul.

Iată că s-a hotărât şi ziua înmormântării.

Nimeni nu-l întreba nimic pe Karaman, orice i se propunea nu era niciodată împotrivă.

În sfârşit veni şi ziua înmormântării.

Scârţâiau harabalele pe drumul de la Opriri. Aduceau pâine, orez, pană de peşte…

Iar Ţiţino zăcea în sicriu în mijlocul curţii sub un umbrar alcătuit anume din crengi şi văluri de doliu. Cu mâinile încrucişate pe piept Karaman şi Bondo stăteau şi se uitau la ea. Cântăreţii din cor, cum auzeau tânguielile

vreunui nou venit, îl şi întâmpinau la poartă, şi încântări fonfăite îl duceau până la prag.

Răsuna curtea de bocete şi lamentări. Te dădea gata şi zvonul clopotelor. Nu se mai sfârşeau plânsetele şi vaietele. Bondo era la capătul puterilor.

Of, de-aş rămâne singur, când se sfârşeşte totul.

Cu atâta foc se tânguiau bocitoarele, cum rar ai fi putut auzi, dintre toate mai sfâşietor bocea Fotine Gvazabihe. Ţi se frângea inima ascultând-o.

Se adunaseră şi neamurile, aducând cu ele uriaşe luminări de ceară, făcute în casă, ori facle înfipte în făcliere pe trei picioare.

Pe femei abia de le puteau stăpâni. Îşi smulgeau părul din cap în smocuri, sfâşiau obrajii cu unghiile. Sângele curgea şuvoi.

— O-of sărmanul, bietul Karaman, vava-va… Cum s-o ducă el pe lumea asta fără tine, va-va-va…

Plângea şi se tânguia Karaman, abia mai ţinându-se pe picioare.

Bărbaţii, mai cu seamă cei ce erau rude mai îndepărtate, cât erau în faţa sicriului îşi dădeau cu pumnii în cap şi cu lamentări se apropiau de tată şi de fiu, însă când se retrăgeau de o parte, către gloata oaspeţilor, se porneau să se întrebe unii pe alţii de sănătate, şi stăteau la taifas demni şi potoliţi, pomenind meritele răposatei, întrebându-se despre recoltă, despre drumul de fier. Noii sosiţi din mai depărtate locuri erau cercetaţi cu privire la treburile dinspre partea satului sau târgului lor de baştină, la moşiile lor, li se cereau veşti despre prieteni şi cunoscuţi.

Iar în curte plutea izul morţii laolaltă cu fumul tămâii şi domnea forfota şi rumoarea. Într-un colţ fusese aşezată masa şi oaspeţii înfulecau pe întrecute rasolul de peşte, sugeau cu nesaţ oasele, îşi lingeau de pe degete mămăliga. Cuparii abia dacă pridideau să le potolească setea.

Pentru musafirii cei mai de seamă, nobilimea din împrejurimi, urma să se aşeze o alta, aparte. Şi boiernaşii îşi răsuceau mustaţa a nerăbdare, cu ochii după prânzul

aşteptat.

Câţi dulăi erau în sat, toţi se aflau pe aici. Se învârteau printre picioarele bucătarilor şi ale slugilor, schelălăiau loviţi sau puşi pe fugă.

— Fir-ai să fii afurisit. Şterge-o jigodia dracului.

Se scoteau şeile de pe cai, punându-se de-o parte.

La bucătărie *lobo* era gata a fi scos din cuptor, într-un alt ceaun fierbea încă o mămăligă, se împodobea rasolul de peşte, *plovul*[6] avea să fie acuşi gata.

În bostănărie, la umbra tufanilor de alun, se dăduse cep puţineiului cu *kveri* şi-l turnau în ulcioare.

Şi pretutindeni se zbenguiau şi ţopăiau copii desculţi veniţi de prin vecini. Grija lor cea mare era să se îndoape cât pot la praznic, şi apoi aşteptau mesenii să se ridice de la masă, ca să strângă resturile în basmale, să le ducă ceva şi celor de-acasă.

Deodată răsună la poartă bocet femeiesc. Sosise preafericita Taisia. Venea cătinel-cătinel dinspre poartă călcând greoi cu picioarele desculţe. Şi la vederea ei în curte se stârni larmă şi înghesuială.

Preafericita era cea mai vajnică prietenă a răposaţilor din tot ţinutul, pe toţi îi plângea, toţi erau pentru ea la fel de dragi. În schimb, la praznic avea bun, prilej să bea şi să mănânce pe rupte, ba mai şi cerea pomană vreun macat, pentru că sprijinise, chipurile, sicriul când îl coborau în groapă. Şi înfăşurată în el ca într-un linţoliu, şi cu picioarele sale pline de bătături ca de ciuperci, ziceai că acuşi ieşise din groapă.

Şontâcăia pe uliţe ca o umbră a morţii şi unde se ivea, nu lipsea un proaspăt răposat. Lumea o ocolea, din pricina asta, şi fugea de ea ca de moarte însăşi.

— Iar s-a arătat preafericita… Oare cine o fi murit? se întreba o săteancă.

— Lua-o-ar moartea să o ia odată, îi ţinea isonul vecina ei de peste zăplaz.

Şi semnul nu le înşela niciodată. Mai către seară aflau că s-a prăpădit cutare sau cutare în vecini.

---

6 Mîncăruri specifice gruzine (n.t.).

Astfel şi aici curtea răsună de exclamaţii:

— A sosit Taisia, preafericita Taisia.

Ba se auziră şi chicoteli.

Între timp preotul sfârşise slujba, Ţiţino fu scoasă din curte şi sicriul ei porni să se legene pe uliţa satului, de-a lungul gardurilor şi a sălciilor pletoase.

În cimitir bocetele se înteţiră, căci fiecare avea un mort, vreo rudă, un părinte şi se întrista cu gândul la el şi-şi pleca fruntea în durere.

În cele din urmă se stinseră bocetele, amuţiră cântările de îngropăciune. Curse ţărână pe sicriul lui Ţiţino, totul luă sfârşit.

Lumea ieşi din cimitir. Tineretul flecărea voios – o şi uitaseră pe răposata. Vârstnicii călcau măsurat, cucoanele înainte, după ele bărbaţii.

Şi la urmă de tot venea Karaman cu capul înfăşurat într-o basma de doliu, sprijinindu-se de braţul fiului său.

Cei dinaintea lui vorbeau, după cuviinţă, despre Ţiţino, o pomeneau cu vorbe bune.

— Dar ce mină uşoară avea răposata!…

— Cu adevărat înger pogorât din ceruri.

— S-a istovit, săraca, de dorul feciorului…

— Şi când te gândeşti, o merită oare? Blestematul de nebun.

— Mânia Domnului apasă asupra acestei case… asta zic.

Nu-i iartă Cel-de-sus, nu-i iartă şi pace…

— Au căzut asupra lor grelele păcate ale marelui Otia şi iată că pe ei îi pedepseşte Dumnezeu…

În urma vorbăreţilor se târau Karaman şi cu Bondo – lumea şi uitase de ei.

În faţă răsunau chicotelile tinerilor care se distrau pe seama preafericitei Taisia. Se uită şi Bondo la Taisia şi-şi încleştă dinţii.

— Lua-te-ar Cea cu coasa, preasfânta Moarte… Dar uite că ei nici că-i pasă. N-are moarte, afurisita! Cine să-i vină de hac? Bătrânii şi-o amintesc de când erau de-o şchioapă. Cică tot aşa era ca astăzi.

Zburda tinereţea istovită de friguri, dar în zburdălnicia ei nu era nici frumuseţe, nici farmec.

Veniseră la înmormântare şi scopiţii. Se vânturau printre lume caraghioşi în vestoanele lor soldăţeşti, aruncând priviri temătoare lui Bondo. Cât despre preafericita Taisia, ea râdea şi se veselea fără griji. Şi de ce nu s-ar veseli, că doar e ceasul ei…

Bondo abia de-şi mai târa picioarele, trist, îngândurat.

— M-a răzbit oboseala, tăicuţule, se opri el deodată locului, nu mai am putere să merg mai departe, murmură el abia auzit.

Îl apăsa o sfârşeală neostoită şi nu-l mai ţineau picioarele.

— Ţine-te tare, copilul meu, îl îmbărbăta părintele, căutându-i privirile.

Şi erau triste, îndurerate.

— Ce-i cu tine, fecioraşid meu?

— Ce să mă fac? E mai tare ca mine., şopti Bondo, rotindu-şi ochii ca într-o spaimă.

Karaman se uită temător îndărăt – nu i-o fi observat careva? – şi deodată auzi un fornăit ca de tăuraş. De după cotitura drumului se ivea Gudju Labahua. Pieptul său gol bombat, cât un coş zdravăn de nuiele era o măiastră împletitură de muşchi. Peste şold era încins cu o zdreanţă murdară.

— Gudju Labahua! A sosit Gudju Labahua! Taisia, vino repede, ţi-a picat soţiorul…

— Noroc, cumetre… Vin-aici, Gudju… vină, îl înconjură gloata de tineri, hlizindu-se.

— Haide… haide… îl îmbia careva…

Dar Gudju începea să mormăie furios, ca ursul, şi îşi propti în ţărână picioarele muşchiuloase, puternice, ca două trunchiuri crescute din pământ.

Şi văzând trupul acela armonios al nebunului parcă un fior îl străbătu pe Bondo, privirile i se tulburară, rătăcite, ca de nebun.

— Ce-i cu tine, copilul meu, ţi-e rău?

— N-am nimic, tăicuţule, n-am nimic, îl asigură Bondo, dar încremenise locului.

Îl învăluiau ameţindu-l parfumul de verbină şi al trupului de femeie.

— Ţi-am adus în dar un măr roşu, dar tu… îngăima ea cu reproş.

Pe obrăjorii cu pieliţa ca de piersică, uşor pudraţi, se aprindea o undă de rumeneală.

Bondo scutură din cap, parcă apărându-se. Ochii îi ardeau ca jarul.

— Vino-ncoace, Gudju, vino-ncoace, îl îmbia cu glas cristalin una din fete.

Iar Gudju, se cutremură din tot trupul şi înfierbântat de chemare, cască gura şi prinde a se lovi cu pumnii în piept şi a mugi ca un taur nărăvaş.

Căutându-şi apărare la pieptul părintelui său, Bondo îşi freacă fruntea parcă risipind o vrajă.

— Tată! Tăticule, geme. Iartă-mă… iartă-mă…

Şi n-apucă să termine vorba că şi porneşte spre Gudju. Face câţiva paşi, se opreşte locului, de parcă ar sta în cumpănă, să se întoarcă, să meargă mai departe, apoi porneşte iar înainte, se apropie de Gudju şi cade la picioarele lui.

— Gudju! Gudju! îl imploră Bondo.

Şi se închină până la pământ înaintea lui.

Dezmeticindu-se, mulţimea încearcă să-l tragă înapoi, îl ceartă, îl roagă să-l lase încolo pe Gudju. Se prezintă şi porucicul de la regimentul nouăzeci şi şase de invalizi din Zvenigorod, încercând să intervină.

Bondo, parcă trezit din somn, dă cu ochii de porucic şi se trage înapoi, apărându-se.

— Scopitul! strigă. Scopitul!

La care porucicul, descumpănit, strânge din umeri şi se retrage.

Iar mulţimea îl înconjurase pe Gudju şi-l bătea. Bondo se repezi să-l apere, dar îl înhăţară de umeri, de braţe şi-l ţineau strâns. îi trăgeau lui Gudju cu picioarele, cu scândurile smulse din gard, îl căleau, îl zdrobeau, iar el

ţipa. Până la urmă izbuti să se smulgă din mijlocul ei şi nechezând o luă la fugă şi pieri într-o porumbişte.

Prins în braţe de careva, Bondo leşinase, îi aduseră apă din curtea vecină şi-l stropiră, să-şi vină în fire.

Bondo deschise ochii, îşi frecă fruntea şi-i zâmbi trist părintelui său.

Căuta din priviri pe cineva şi nu-l găsea, şi se freca la ochi nevăzându-l. În cele din urmă, se alătură tatălui său, se strânse lângă el şi cu paşi târşiţi, clătinându-se, îl urmă.

CAPITOLUL, X

GHICITOAREA DIN KULAŞI

După aceste întâmplări, se stârni o mare îngrijorare în sat, se porniră ciorovăieli şi discuţii, căci cei mai mulţi erau indignaţi de purtarea lui Bondo.

Stătură la sfat în cele din urmă şi aleseră câţiva bătrâni mai umblaţi, ca să-i trimită la Kulaşi, la ghicitoare.

Răspunsul era aşteptat cu mare nerăbdare.

Şi pe drept cuvânt, ce le mai rămânea de făcut? Încotro s-o apuce. Se împuţinau pe zi ce trecea. În fiecare casă era un mort, ori unul pe ducă.

În sfârşit, solii se întoarseră cu răspunsul ghicitoarei:

Să părăsească Sanavardo, căci e moşia lui Ujmuram-Ujmur, împăratul şerpilor. Altfel, îi ameninţa ea, n-o să rămână piatră pe piatră din sat. Să fugă de năpastă. Căci pe locurile, acestea se va întinde iarăşi mlaştina.

Aşa şi hotărâră, să părăsească Sanavardo toţi până la unul, după ziua hramului.

Îl trimiseră pe staroste la Karaman, căci satul stăruia să fie mutată biserica în locul cel nou de aşezare. Şi starostelui nu-i veni să-şi creadă ochilor când îi ieşi înainte un moşneag istovit. Să nu-l recunoască pe Karaman.

— Cereţi binecuvântarea episcopului. Cât despre mine, n-am nimic împotrivă, se învoi el.

— Ne gândim să sărbătorim aici cu toţii, de rămas bun, hramul sfântului Suşanichi, şi după aceea să plecăm, îl lămuri starostele.

Copiii nu mai puteau ele bucurie, zburdau şi se zbenguiau, abia târându-şi burţile umflate de gălbinare.

Se luase hotărârea să se mute la Kosnati. Se vor aşeza în jurul staţiei şi de va fi cale ferată, vor avea şi de lucru. Cât despre Sanavardo, blestemul să cadă asupra lui.

CAPITOLUL XI

NĂLUCIRI, NĂLUCIRI

Cât era ziua de lungă, Bondo nu ieşea din casă, nu se mişca din odaie, îşi vedea numai de cărţi.

Într-o zi se duse totuşi până la Opriri şi se întoarse cu nişte prieteni nu prea de soi, picaţi tocmai din capitala Rusiei. Unul din ei era gruzinul Djakeli, care semăna leit a rus şi aproape că îşi uitase limba maternă, ÎI însoţeau un polonez şi un evreu.

Se încuiară tuspatru în odaia lui Bondo şi toată noaptea se ciorovăiră Dumnezeu ştie pentru ce.

Oaspeţii băiatului nu erau pe placul lui Karaman. Deşi uitase aproape cu totul graiul ruşilor, se dumeri totuşi ce puneau la cale. Erau pesemne niscaiva politici şi gânduri criminale le umblau prin cap, să ia viaţa ţarului. S-ar fi cuvenit poate ca el să dea buzna în odaie şi prinzându-i asupra faptului să zbiere la ei. Dar parcă nu se făcea.

Iar musafirii, după ce se ciorovăiseră toată noaptea până-n ziuă, au întins-o pesemne furioşi, fără măcar să-şi ia gustarea de dimineaţă.

După aceea, într-o zi când Bondo ieşise, Karaman s-a strecurat la el în odaie şi a găsit la el pe masă un teanc de cărţi noi-nouţe, cu filele netăiate încă. Iată, pe coperta uneia un păianjen, iar mai sus altul. Titlul scris în ruseşte îl descifră anevoie *Povestea celor patru fraţi*. Şi mai erau multe altele. O carte, două, trei, un teanc mai încolo… Tot să-ţi ajungă.

v şi i-a intrat frica în oase lui Karaman. Cărţile astea ruseşti nu semănau nici pe departe cu cele pe care le mai ţinea minte din tinereţile sale. Şi nu-i dădeau pace nici ziua, nici noaptea.

Cât despre Bondo, umbla şi tot umbla pe terasă dus pe gânduri. De două zile nu luase nimic în gură. În cele din urmă o chemă pe Lizikia, o puse să aprindă focul în cămin şi să arunce toate aceste cărţi în foc. Iar după amiază,

porunci să i se pună şaua pe cal, încălecă şi porni spre Opriri.

Karaman nu-l mai pândea. I se făcuse lehamite şi de pândă.

Bondo se întoarse abia către miezul nopţii şi trecu încetişor în odaie şi-şi începu preumblarea din colţ în colţ, numai în cămaşă.

Afară era noapte adâncă, numai buha dădea glas în crâng. Abia pâlpâia sâmburele de lumină al luminării. Spiritul său nu-şi găsea alinarea. Amintirile roiau haotic. Oaspeţii veniţi din capitală le tulburaseră gândurile. I-au căzut pe cap ca o ploaie din senin. Auzi, să vină atâta drum, tocmai din Sankt-Petersburg! Ce neastâmpăraţi!

Sufletul îi plutea ca într-o cenuşă a amurgului. Încotro privea, pretutindeni era negură, pretutindeni eşti singur. Se culca în pat, alături, se întindea în aşternut ca o nevastă credincioasă, singurătatea. Făcea câţiva paşi, dar cel de-al doilea eu al său se ţinea scai.

Fusese şi acolo singur. îi fusese dor de mama. S-a întors la ea, dar, uite, a murit. I-au făcut pomenirile şi cu asta basta, ca şi cum aşa s-ar fi cuvenit.

Umbla, şi tot umbla prin odaie…

— Unul, doi, trei, patru, cinci, şase… şapte şi încă o jumătate de pas.

Auzea carii cum rod peretele de lemn.

— Şşşş – şşşş – şşşş – şşşş…

— Ce vrei de la mine?

Îşi lua seama: „Ce-s prostiile astea, să vorbeşti de unul singur?”

— Şşşş – şşşş – şşşş – şşşş…

„Uite că m-am calmat, dar nu ştiu cum nu-mi vine somnul”! încerca să se justifice înaintea lui însuşi, întinzându-se.

Satul dormea liniştit, undeva lătra un câine. Afară o beznă adâncă învăluise totul, dar era întuneric şi în Petersburgul rămas undeva departe.

Prinţesa îl iubise. Era acolo, în acel Petersburg de granit, în acele anfilade de săli din marmoră albă deasupra

cărora plasa Palatului amiralităţii s-a înfipt drept în cer şi ravelinul prinţului Alexei dă direct spre Neva.

Prinţesei îi place tot ce răsfrânge lumină – carafele de cristal aduse de la Versailles, rufăria albă scrobită şi bine călcată, samovarul de argint, vesela din porţelan alb, pereţii de-un alb sclipitor şi o conversaţie limpede, clară, tot despre lucruri cunoscute.

— Cum o mai duceţi, prinţesă? o întreabă emoţionat Bondo.

— Vă mulţumesc, nu mă pot plânge. Doar că mă supără insomnia. În fiecare noapte mă sperie în somn un călăreţ alb.

Şi, capricioasă, îi reproşează parcă cu privirea-i goală de orice gând că el ar fi vinovat de toate supărările sale.

— Să luaţi la culcare puţină bromură, să vă mai odihniţi…

— Azi e miercuri, nu-i aşa? îl întrerupse ea.

— Într-adevăr, se învoieşte Bondo tăios. Vă grăbiţi cumva la curse?

— Îmi plac cursele dar sunt nemaipomenit de fricoasă, întotdeauna mă tem să nu se întâmple vreo nenorocire…

— Dar cine e scutit de aşa ceva?

— Răule… se alintă prinţesa, apoi îndrugă câte ceva despre şedinţele de spiritism de la prinţesa Gorciakova, la care spiritele vorbesc întocmai ca cei vii, câte ceva despre masoni. Când povestea despre o cântăreaţă de operă intră un fecior în livrea şi ciorapi albi şi-i prezintă pe tava de argint o carte de vizită.

Prinţesa, fandosindu-se apucă lornionul cu ramă de baga şi o studiază numai o clipă.

— Pofteşte-l…

Şi intră contele ei…

Prinţesei nu-i place nimic întunecat. E drept că noaptea o supără în vis un călăreţ alb, dar în fond îi e drag tot ce-i luminos. Între pereţii sclipitori de alb somnul vine însă greu.

Bondo observă cum înclină balanţa în folosul

rotmistrului de la cuirasari, conte Villet de Griffin. Oare la ce se mai pricepe acest conte, decât la joc de cărţi, cai şi femei?

Iată aşadar cum era prinţesa. Şi nu soarele Gruziei venise la ea odată cu Bondo, ci însăşi bezna. Genealogia lui Bondo se pierdea în întunericul multor veacuri, în timp ce *arborele* nobleţei sale era absolut clar. De altminteri, prinţesei nu-i plăcea să discute pe această temă.

Iar când Bondo cu puternicele-i braţe bărbăteşti o îmbrăţişă şi ea şi-a lăsat gura tremurătoare pradă buzelor lui lacome, o străbătu ca un fior i-ece. Ei, da, era rece ca gheaţa.

Şi cum să nu fie, cinci lui îi lipsea un buton? 11 pierduse desigur într-un moment de tulburare.

Şi prinţesa bătu din picior şi ieşi.

Bondo rămase singur.

Se întuneca în salon. Bondo rămas singur, se frământa, se apuca cu mâinile de cap, nu-şi găsea locul. Morbul său tainic îi ţârâia în urechi. Dădu pe gât un pahar de votcă, încă unul. Zadarnic, nu-i folosea la nimic. Prinţesa plecase cu cuirasarul, cu contele ei Villet de Griffin, care era numai eghileţi, aurărie, pompoane, zorzoane. Şi-apoi dansa strălucit cadrilul, zăngănea din pinteni şi strălucea din cap până la picioare. O, dar câte parale făcea numai mustăcioara aceea, care gâdilă atât de excitant buzele în timpul unui sărut!

Într-o seară, la un bal, Villet de Griffin o invită pe prinţesă la un cadril, şi ea îi întinse mâna, cu toate că îl refuzase pe Bondo cu câteva clipe mai înainte.

Bondo se socoti insultat, văzu negru, simţi că se sufocă.

Stearina fierbinte picura din lustrele sclipind de cristaluri. Din balconul orchestrei muzica se revărsa triumfal, înghitând urechea cu prospeţimea şi bogăţia variaţiunilor, ca într-un joc de ape şi lumini.

Însă prinţul Bondo, furios şi încruntat pornise spre ieşire. Portarul galonat se grăbi să-i deschidă larg uşa. Afară, caleştile aşteptau gheboşate ca nişte băbuţe, în

noapte.

Se urcă în caleaşcă.

— La ostroave…

Şi acolo „la plaur”, într-o cârciumioară de-a şaptea mină, întâlni pe *mamzelle* Zizi, iubita unui marinar, şi i se spovedi. îi era lehamite de viaţă şi de toate, şi la urma urmei puţin îi păsa. Adormi în braţele ei.

Un vânt ager bătea dinspre ostroave, aducând cu el nevoi.

Marinarul, drăguţul *mamzellei* Zizi, era dus departe, tocmai în Oceania. Pesemne înfulecă la Benares banane şi pălăvrăgeşte cu papagalii.

La catedra universităţii şedea aşijderi un papagal, însă era în frac şi cu *pince-nez* pe nas.

Printre studenţi, vechile cunoştinţe, un evreu, un polonez şi gruzinul Djakeli.

Papagalul făcea un plonjon în străfundurile metafizicii: mistică, substanţă şi lucru în sine…

În laboratoare se scoteau măruntaiele bietelor broaşte, de vii. Li se caută sufletul, dar ia-l de unde nu-i. Pretutindeni zăceau colbe, retorte şi alte vase cu nume fistichii. Iar broaştele tremurau de frică. Orice ai spune, dar decât să fii invitat aici, unde le jupoaie, de vii, iar Numenul, cu literă mare, nu-i de găsit. E cu mult mai convenabil să şezi pe marginea şanţului de lângă drumul ce duce la Opriri, şi la fiecare foşnet să te trânteşti cu plesnet în apa lui putredă.

Tuc-tuc-tuc – bate toaca paznicul bisericii, anunţând miezul nopţii.

Bondo îşi frecă ochii – aceeaşi răscunoscută odaie a conacului părintesc… O ia din nou cu preumblarea dintr-un colţ în altul – şapte paşi şi jumătate, ca de obicei…

„Ce-i cu mine, ori poate înnebunesc?”

Îşi freacă fruntea, îşi şterge ochii – nimic. Aceeaşi beznă afară şi aceeaşi odaie aici.

— Ce-i cu tine, Bondo? Ce ai? se aude prin perete glasul lui Karaman venind din odaia de alături. Pesemne că-l trezise.

— N-am nimic, tată, doar că nu-mi vine somnul… Nu ştiu ce să mă mai fac.

— Ia o duşcă de vin şi ai să adormi numaidecât, îl sfătui părintele şi se întoarse pe partea cealaltă, ca să adoarmă la loc.

— Toată lumea doarme… Toată lumea doarme… scrâşneşte Bondo şi de disperare se apucă să-şi roadă pumnul.

Puse ulciorul la gură, înghiţi câteva guri şi se aşează pe un scaun sprijinindu-şi capul de masă. Vinul nu-i făcuse decât rău, îl ameţea. Pereţii păreau că se încovoaie şi Bondo se tot freca la ochi.

O grămadă de cărţi erau răspândite pe masă. Bondo se uită la o copertă, P. Ceaadaev, descifră el, *Scrisorile filosofice către doamna X şi apologia nebunului*. O aruncă cât colo. Deschise *Critica raţiunii pure*, încercă să citească, însă literele îi jucau pe dinaintea ochilor. îi veni în minte basmul cu Făt-Frumos şi broasca Dodo. Când colo vede că paginile cărţii prind să se deschidă de la sine şi din carte sare o ditamai broască.

— Cine eşti? se sperie Bondo.

Broasca îşi înghite balele şi prinde a recita ca o şcolăriţă lecţia pe de rost.

— Eu sunt muma pământului, apărătoarea dragostei. Te-am zărit o dată şi te-am îndrăgit. Ne-am legănat, obraz lângă obraz, pe o creangă de smochin. Veşnic şed în noroaie şi mă junghie oasele. Te-am căutat în împărăţia subpământeană, te-am căutat şi nu te-am găsit. „Bondo, Bondo”, te chemam şi te imploram, însă tu fuseseşi blestemat de Ujmur să zaci în mlaştinile Rionului… îi dădea înainte broasca (iar Bondo simţea însă că-l îmbată parfum de trup femeiesc). Într-o zi mă lăsasem pradă visului pe marginea şanţului meu bătut de soare şi un şarpe se furişă până la mine. Şuierând, se aruncă asupra mea. Abia am scăpat, dându-mă la fund. Şi Ucia-Gartambatoni – domnul cu mantilă neagră, se tot duse şuierând pe alături. Te iubesc, Bondi, fără tine nu pot trăi. Am rătăcit din râu în râu, din mlaştină în mlaştină, şi nici

urmă de tine. Mi s-a crăpat spinarea de la soare, mi s-a uscat gura de zăduf, şi mi-am ars labele în ţărâna dogoritoare. Mi-au secat ochii în cap, uitându-mă după tine. Greu te-am găsit… se căinează broasca, iar Bondo simte cum îl trec fiorii.

— Cine eşti? Hatunia? Lizikia? întreabă.

Şi Hatunia veni şi-l mângâie pe cap, amintindu-i parcă de mama sa.

— Departe, tare departe, peste nouă mări şi nouă ţări, am un palat de smalţ, înconjurat de un val înalt, îndrugă el copilăreşte, în timp ce în minte îi umblă: „Ce-are aici de-a face palatul meu de smalţ?”

— Palatul e înconjurat de un zid înalt, iar în mijlocul lui se ridică un turn de cleştar legat în lanţuri de aur. Şi în turnul acela şade Mzetunahavi a mea…

„Unde a fost asta? Şi când?” încearcă să-şi amintească Bondo, dar nu izbuteşte de fel.

— Trupul îi e pudrat cu polen de flori. Am furat-o din beznele iadului şi-am fugit cu ea pe un raşi alb. De-a lungul valului fac de pază balauri şi fecioare cu nouă capete.

— Şi dacă te mănâncă? Nu ţi-e frică? îl întrebă Hatunia şi tremurând se pitulează la pieptul lui.

— Aşi de unde! Doar le sunt stăpân.

Şi Bondo îşi suflecă mâneca. Acolo, ceva mai sus, de unde se zbate o vinişoară albastră, se vede o aluniţă.

Răsuflarea înmiresmată a femeii îi învăluie mângâietor obrajii. Se uită Bondo. E Hatunia. Pielea de broască, îi alunecă foşnind pe spinare… Bondo simte ca un cutremur în creier. Lumina i se întunecă. Se năpusteşte spre ea, o apucă de gulerul bluzei, şiretul se rupe şi corsetul se deschide.

— Of, Bondo, iarăşi sunt prizonieră, geme femeia, lipindu-i-se de piept.

— Hatunia! Hatunia! geme Bondo.

Camera fuge în sus, i se învârte capul. Un fior scârbos i se furişează de-a lungulsirii spinării. Îl cuprinde frica…

Când îşi vine în fire, nu-i nicăieri nicio femeie…

Aceeaşi cameră de totdeauna şi aceeaşi insomnie. Atât…

O pasăre de noapte se loveşte de geam. Bondo tresare. „Îţi aminteşti, Bondo, basmul în care sortitul Mzetunahaviei arde pielea ei de broască?” se pocneşte el peste frunte cu necaz şi se trânteşte în pat gemând.

„Şi eu nu i-am ars pielicica…” scrâşneşte, şi se apucă să răsfoiască volumele. Dar zadarnic.

„Hatunia, Hatunia…” şopteşte, răsfoind cu furie filele cărţilor sale.

Iată capitolul Antinomiile raţiunii pure. Reprezentarea sceptică a problemelor cosmologice prin intermediul celor patru idei transcendentale… Nu cumva e aici? *Sau poate dincoace*: *Despre împărţirea lucrurilor în* nume şi f en o în e n e. *Nu-i nici aici…*

Dar unde o fi, unde? disperă Bondo, dă cu cartea de perete şi trântindu-se în pat izbucneşte în hohote de plâns.

CAPITOLUL XII

SOMNUL – O FLACĂRĂ

A doua zi Bondo rătăcea prin cameră, negăsindu-şi locul.

— Ce-a fost asta? se tortura, apucându-se de cap.

Într-un târziu se pomeneşte în faţa oglinzii. Se uită şi vede cearcăne vinete în jurul ochilor, ochii negri ard ca tăciunii. Buzele i-a arse de nesomn. Îşi pipăie obrajii, se uită încruntat.

— M-am ţicnit de tot, de tot m-am ţicnit, îşi râde de sine însuşi.

Întoarce spatele oglinzii, se apropie de masă. Pe masă stă o carte deschisă iar pe paginile cărţii şade o broască zdravănă şi grasă, cât palma. Bondo se apucă să-i răsfoiască filele, apoi aruncă cartea cât colo.

— Ce-a fost asta, un coşmar sau înseşi realitatea? Dacă o mai ţin aşa, nu-i mare lucru să înnebunesc de-a binelea.

Se uită în ochii portretului lui Otia, pe care la porunca lui Lizikia i l-a adus din salon. Se apropie de el, până-l atinge cu obrazul.

— Ce vrei de la mine, bunicule, ce vrei? Dă-mi pace,

nu vezi că nu mai am putere să îndur? Nu-ţi e cât de cât milă de mine? Sunt istovit, bunicule, nu mă mai chinui, şopteşte abia auzit, ca un copilaş răzgâiat.

Din ramă marele Otia îl priveşte aspru pe nepot. Bondo îşi lasă fruntea în pământ şi simte cum îi urcă hohotul de plâns în gâtlej.

— Dă-mi pace, dă-mi pace… răcneşte din toate puterile şi propriul strigăt îl face să se dezmeticească.

Se uită în jur cu o umbră de zâmbet şters, strivit, pe obraz.

— Ce-s ţipetele astea şi ce-i toată comedia asta, aş vrea să ştiu…? Bunicule! Bunicule! se îngână singur cu batjocură…

Şi deodată ceva se frânge în mintea lui şi totul prinde a se roti ameţitor în jurul său.

— Aoleau, capul, capul… se apucă de păr urlând.

— Ce-i cu tine, Bonclo, ce-ai păţit? dă buzna Karaman din odaia lui.

— Aoleu, capul, capul, tată… răcneşte fiul, căutându-l cu privirile rătăcite, de nebun.

CAPITOLUL XIII

ŢINTIRIMUL PUSTIIT

Asfinţitul era dens ca miezul de pepene galben.

Karaman – şedea la el şi trăgea de zor din ţigară. Pe undeva pe-aproape ţiuia un brotăcel a plictiseală. Şi gândurile i se depănau ca firul din tort, ca ţiuiala. Mugea vaca în curte şi se auzea glasul Lizikiei drăcuind.

— Mai rabdă, căţea, să mai mulg măcar o ţâră…

Deodată uşa se deschise:

— Pot să intru, tată?

— Intră, băiete.

Cu paşi moleşiţi Bondo intră şi se aciuie pe o margine de scaun.

— De unde vii, copile?

— De un să vin?! De nicăieri. De ce-ai căzut aşa pe gânduri?

— Aşa…

Tăcură o vreme.

— Ţi-e greu, tată, nu-i aşa?

Tatăl îşi priveşte fiul fără cuvânt. Tace.

— Of, că tare-i greu, tăticule…

— Ce s-a întâmplat, spune?

— Dar tu n-ai să te superi dacă ţi-o spun, tăticule?

— Fireşte că nu! Despre ce-i vorba?

— Am aflat câte ceva.

— Ce anume?

— Gudju mi-e frate, nu-i aşa?

— Ajunge, Bondo, se apără ca de muşte, fără putere, Karaman, însă Bondo nu se lăsă.

— Şi nici el nu e zdravăn, nebun de-a binelea. Roadele tale, tată, şi toate asemeni…

Karaman dădea din mâini cu disperare să-l oprească însă Bondo nu-l lua în seamă, continuă:

— Şi sătenii ne părăsesc… Dar nu-mi pasă, n-au decât să se ducă unde văd cu ochii. Că doar şi noi suntem nişte pribegi pe lumea asta, tată. Venim tocmai de pe Tigru şi Eufrat. Căci am fost alungaţi din mănoasa câmpie dintre cele două ape. Întâi museii şi tabalii, apoi cimerienii ne-au făcut netrai acolo şi ne-au alungat. De aceea suntem aici. Dar ia spune, tăticule, pe tine nu te calcă uneori Ujmuram-Ujmur? Pe toţi ne istoveşte gălbinarea şi ne preface în umbre, iar ziua cea neagră nu mai e departe. Nu ne rămâne decât să ne ridicăm împotriva lui Ujmur. Ni se întunecă orice gând din pricina lui şi piere otrăvit. Dar ţie ce-ţi pasă? Tu n-o înţelegi. De veacuri ne urmăreşte Ujmur. Şi între Tigru şi Eufrat bântuie aceleaşi friguri ca la noi pe Rion şi pe Alazana. Pe mine însă mă înspăimântă această beznă a veacurilor, fără sfârşit. Veacurile acestea ne-au îmbătrânit. Cum să luptăm, având sângele acesta vlăguit al strămoşilor în artere. Aici, la noi, se prăpădesc familii întregi deodată, ca nicăieri în altă parte a lumii. Şi duhuri scârboase ieşind din flăcările iadului ne urmăresc pas cu pas. Şi Amirani e înrobit duhurilor, însă Amirani nu se dă înapoi. Zice: astăzi pierd, mâine voi găsi, asta mi-e soarta… D-apoi şi duhurilor le vine un sfârşit. Şi-au râs de noi, s-au zbenguit, ajunge… Ţie nu ţi-e frică, tată?

— De cine şi de ce, fiule?

— De duhurile cele noi, tăticule, de drăcuşorii cei nou iviţi. Aseară drăcuşorii ăştia nou iviţi m-au vizitat pe mine, mâine or da pe la tine. Şi-o să învârtească ei pământul întreg într-o bună zi ca pe-o muiere beată. Strânge-ţi catrafusele, e timpul să ne cărăbănim de-aici. Vin oameni noi, tată, vin.

Şi Bondo tăcu.

Karaman doar îl privea ţintă.

Afară pogora amurgul.

Se ridică Bondo şi căzu în genunchi în faţa părintelui său.

— Să mă ierţi, tată, îl roagă el pe Karaman.

— Ce s-a întâmplat, fiule, pentru ce să te iert?

— Ăsta sunt, tată, n-ai ce-i face…

— Dumnezeu e mare.

Şi Karaman îşi sărută fiul pe frunte.

Bondo se ridică, sărută umărul tatălui său şi împleticindu-se pieri în întuneric.

Şi rămase Karaman singur cu sine.

Se aciuie pe canapea şi căzu pe gânduri. Cu câteva zile în urmă Bondo îndrugase ceva despre timp şi spaţiu. Toate-s pe lume, zicea el, vis şi închipuire. Îşi pironeşte ochii Karaman în parmalâcul de scânduri şi vede o gaură. Ce gânduri stranii i se învârt sub frunte. Cum vine asta că lumea e numai închipuire? Nu asta nu-i de înţeles şi pace. Şi ce-i cu butonul acela de cămaşă de care tot pomeneşte? La ce naiba-i trebuie? Dracii dau la el năvală, afumaţi, negri, trecuţi prin fum şi flăcări. Biata Ţiţino, fie-i ţărâna uşoară, să fi fost ea în viaţă, i-ar fi venit mai uşor băiatului să se lupte cu de-alde astea, pe când aşa a rămas singur cu sine.

Şi visă un vis înspăimântător. Se făcea că stă printre ruine, iar zidurile toate sunt pictate cu sfinţii cei din vechime. Stă el printre ruine, şi deodată pământul de sub picioare prinde a se mişca şi porneşte să se învârtă, să se învârtă…

Să înnebunească de groază, nu alta. Nu mai poate să

îndure Karaman, se caţără cât mai sus şi răcneşte de pe un bolovan mai mare:

— Sfinţilor părinţi, ocrotiţi-mă, ocrotiţi-mă… şi se trezeşte.

Aha, asta era, îşi suise şi picioarele pe canapea.

Se ridică în capul oaselor Karaman, îşi îngropa faţa în mâini şi rămase pe gânduri.

În odaie se îngroşase întunericul.

— Ce-i cu tine, tată?

În uşă – Bondo.

— Nimic, feeiorule. Parcă mi s-a înfiorat inima…

— A-a, asta… lungi ciudat vorba Bondo. Rabdă şi tu, tată. Mare e Dumnezeu…

Nu se putuse abţine de a nu-l lua în batjocură şi închise uşa.

CAPITOLUL XIV
NEBUNA PEPELO – ŞI CU ACEASTA SE ÎNCHEIE POVESTIREA CE NUMAI CU BINE NU ÎNCEPUSE

Cursese de atunci vreme.

Iată, sosise şi ziua hramului.

Bisericuţa ce se înălţa sub umbrarul teilor seculari, înalţi şi voinici de parcă erau picioare de duhuri uriaşe, odinioară lucru sfânt pentru săteni, temuţi şi respectaţi, bisericuţa, ziceam, gemea de atâta lume. Veniseră de peste lume neamuri şi rubedenii, fraţi, cuscri şi cumnaţi, de nu-i mai încăpea locul.

Vremea era în prag de seară. Cerul până atunci senin şi transparent se acoperea treptat de nori.

Înaintea pridvorului, pe locul anume bătătorit, se porniseră mai dinainte jocurile. Tineretul bolnav şi buhăit ţopăia greoi, abia târându-şi burdihanele umflate.

La terminarea slujbei, flăcăii scoaseră clin biserică o minge mare de piele. Mulţimea dădu năvală, şi deasupra-le fâlfâiau şi zuruiau prapurii.

Mingea fu purtată de trei ori în jurul bisericii, în chiote, şuierături şi cântări bisericeşti.

Apoi tinerii ieşiră în loc deschis şi din mijlocul lor

mingea fu aruncată drept în sus.

Se stârniră strigăte, se porniră încăierări. Îşi smulgeau mingea unul altuia, dădeau să şi-o pună fiecare pe *lelo* – calul – său.

Mingea, mare şi neagră, ba se ivea în braţele cuiva, ba pierea nu se ştie unde.

Forfotă, înghiontealã, alergătură…

— Haide, mişcă, măi Kimote…

— Uite-o… Arunc-o încoa…

Toţi şi toate se amestecaseră în aşa măsură, că nici câinele, cât e el de câine, nu şi-ar fi recunoscut stăpânul.

Între timp intraseră în joc şi cei veniţi călări.

Zdrenţele curgeau de pe jucători. Nu mai rămăsese o haină întreagă.

Iar de pe cerul mohorât atârnau până jos zdrenţele norilor negri şi murdari, până la pământ. Curând avea să plouă cu găleata.

Dar numai băbuţele cocârjate se închinau cu teamă şi o luau zorite către casă. Chipurile, era tocmai vremea să rânduiască păsările la culcare, d-apoi nici vaca nu era mulsă. Şi casa o lăsaseră de izbelişte, cine să întocmească cina pentru oaspeţi, că doar era zi sfântă, hram.

Jocurile însă continuau, ţopăiala îşi urma cursul. Fetele îşi tot potriveau năframele, să fie mai frumoase. Şi plângea armonica în tonuri dulci.

Ici-colo, sătenii strânşi ciotcă îi tot dădeau zor despre drumul de fier. De nu azi, atunci mâine avea să şuiere trenu’ şi s-a zis cu pacea traiului sătesc.

Râsete, chicoteli.

Şi-n mulţime se zăreau şi straie de-acelea ciudate ale scopiţilor.

Iar amurgul cobora tot mai dens şi mai negru. Şi prin negura lui se strecurau bălăngănindu-se cei ce-şi făcuseră suma băuturii, abia mai îngăimând lălăiala lor de beţivi.

Bătrânii se trăseseră la adăpostul streşinii, să pună la cale treburile săteşti. Şi cu ei se afla şi Karaman, căci acesta să fie pesemne ultimul hram aici la Sanavardo. Îi era sortit acestui sat să piară, lăsând în urmă drept

amintire doar teii umbroşi şi sălciile pletoase, ba şi crucile din ţintirim.

Cât despre Bondo, şedea rezemat de un tei, însingurat. Sătenii îl ocoleau, trimiţându-i priviri lungi.

Se însingurase şi maica Macrina, zăvorându-se în chiţimia schitului cel vechi, plecat într-o rână, cel de dincolo de biserică. Nu era lucru de cuviinţă să se amestece cu gloata, s-o vadă horind şi petrecând.

Deodată pe după gardul de piatră al bisericii se stârni forfotă, şoapte agitate:

— Pepelo! Nebuna Pepelo!...

Şi mulţimea tălăzui, dându-se în lături, să facă loc unei femei uscate, desculţe, cu poala suflecată.

Pepelo urcă în pridvor şi se arătă poporului, o muiere încruntată cu obrazul brăzdat de creţuri.

Mulţimea înmărmuri, îngrozită, bântuită de presimţiri rele.

Apoi nebuna căzu în genunchi în pragul bisericii şi prinse să se închine, lovindu-se cu pumnii în piept, şi urlând ceva neînţeles. În cele din urmă se ridică, şi întoarse spre lume doi ochi holbaţi ca de jăratic.

Mulţimea aştepta înmărmurită. Încetaseră jocurile, dansurile. Sătenii dădeau năvală către pridvorul bisericii.

Numai undeva într-o ulicioară îndepărtată se mai auzea o lălăială de chefliu.

— Lume! Lume! strigă către ei Pepelo şi răcnetul său ascuţit despică aerul ca un jungher.

Se închină, se foiesc înspăimântaţi sătenii.

Caii, presimţind că vine furtuna, îşi pleacă capetele în pământ.

— Cine să vă mai ajute, oameni buni? Cine să vă scoată din năpastă? Azi-noapte mi s-a arătat Fecioara şi mi-a dezvăluit că pământul este asemeni unei lupoaice turbate, îşi sfâşie proprii ei pui. Şi scris este că Ujmur va să nimicească Sanavardo. Femeile vor fi sterpe, bărbaţii fără rod. Nenorocirea atârnă asupra capetelor voastre, oameni! Şi-a fost întrebat uliul: te învoieşti ca însetat fiind să cloceşti două luni în cap, pentru a-ţi scoate urmaşii? Da,

voi cloci, s-a învoit el. Şi a fost întrebat catârul: Dar tu? Decât aşa mai bine să rămân fără urmaşi. Nimeni nu v-a întrebat pe voi… Şi atunci din ce pricină aţi rămas sterpi? în cartea prevestirilor scrie că la douăzeci şi unu martie, când soarele intră în primul sfert al Ovnei, vor lua puterea asupra anului Marte cu Leul şi în clipa când vor intra în Casa soarelui, bântui-va aici oftica, o boală de gât cu tuse şi horcăieli. Blestemata de molimă o să vă pună în pat, se vor îndesi boleşniţele la femei, care vor deveni sterpe. E aproape ziua cea neagră. Oameni buni, femeile vor purta în pântece bolovani în loc de plozi. S-a mâniat glia Sanavardului pe noi, oamenii. Temeţi-vă de cea de-a doua înfăţişare. Va surzi cerul de atâta bocet muieresc, se va deschide pământul de răcnetele bărbaţilor. Soseşte Voievodul Ujmur cu ostile lui…! Aruli, blestematele aruli!… Văleu, văleu, văleu… prinde ea a urla cu spume la gură, şi ţopăia de i se săltau poalele până mai sus de genunchi.

Groaza îi cuprinse pe oameni.

Nebuna se prăbuşi la pământ şi se zbătea acolo pradă convulsiilor.

Se porniră şi muierile să ţipe şi să bocească, şi se închinau făcându-şi semnul crucii.

Se auzi şi un al doilea răcnet, şi când oamenii întoarseră privirile, îl zăriră pe Bondo pe jos, zbătându-se pradă convulsiilor.

Bondo a dat în boala copiilor, ducă-se pe pustii… Bondo a dat în boala copiilor, ducă-se ea pe pustii…

— O, doamne, miluieşte-ne… răcnea lumea, năpustindu-se către poartă.

Dar nu era chip să ieşi din curtea bisericii, mulţimea se împotmolise în porţi, nici să ieşi, nici să intri. Curtea răsuna de răcnete, gemete, blesteme, bocete şi urlet ca de fiară.

În sfârşit se prăvăli gardul de nuiele vecin, dar în aceeaşi clipă se auziră bubuind împuşcături, sclipiră în aer pumnale, nechezară caii speriaţi.

Şi tot atunci plesni ameninţător cerul ca o băşică de bou şi se porni o ploaie torenţială. Şuvoaiele ei spălau

acoperişul de scânduri al bisericii, şi teii ce picoteau mohorâţi ca nişte corbi sub ploaie. Pârâiaşe repezi şi triste şerpuiau prin frunzişul lor.

Ţipau copiii de spaimă.

Şi despicând deodată cerul fulgerul îi orbi pe oameni, iar odată cu el, ca la un semnal dinainte stabilit, se arătă şi trenul, primul tren, cu un huruit şi un scrâşnet cum nu mai auziseră vreodată.

Alerga peste păduri şi coclauri, fără oprire, urlând şi şuierând, scuipând fum şi făcând să se cutremure mlaştinile. Gemea şi vuia balaurul de fier, aducând cu el forţa metalului şi o omenire nouă cum nu mai văzuseră aceşti săteni, afumată şi cu mâinile bătătorite – conductori, lăcătuşi, muncitori…

Şi şuierul acestui prim tren se rostogoli până departe pe deasupra Sanavardului.

Caii speriaţi se ridicară pe două picioare, se aruncau încolo, încoace, dădură peste parii gardului, îşi smuceau dârlogii din mina stăpânilor, şi nechezând avan, se smulseră în cele din urmă şi tropăiră pe drumul colbuit.

Iar în vremea asta pogorâse peste sat noaptea. O beznă, să-ţi dai cu degetele în ochi.

Huruitul trenului pieri undeva înspre părţile Saturiei, acolo unde au ridicat şi staţia Samtredi.

Beznă. Niciun licăr de lumină. Te mai orbea şi ploaia.

Şi în bezna asta, strigăte şi bocet.

— Tu cine eşti?

— Sunt eu.

— Care eu?

— Eu, cel care piere sterp şi singur.

— Dar tu?

— Sunt vestitorul noilor nădejdi, mie îmi surâde viitorul.

La lumina unui felinar putură zări pe Gudju Labahua, stând în pragul bisericii. Iar la picioarele sale se zbuciuma pradă convulsiilor Pepelo – se vedea că-şi dă sufletul.

Şi glasurile răsunau în noapte:

— Salvează-se cine poate…

— Fii blestemat, Sanavardo!…

— Să fugim, să fugim la Saturia!

— Mamă! Mămico! gemea Bondo, dându-şi duhul sub teiul secular care, prăvălit de un fulger, îl prinsese sub el.

Dar fulgerul a şi aprins teiul… o să fie pârjol…

CUPRINS

Prefaţă 5

Capitolul I – Un început de poveste care nu făgăduieşte nimic bun 21

Capitolul II – Nopţi de iarnă fără sfârşit… 38

Capitolul III … şi plictiseală 50

Capitolul IV – Ruina 58

Capitolul V – în ţinutul natal 67

Capitolul VI – Târgul de vineri… 75

Capitolul VII – Sânge vlăguit 85

Capitolul VIII – Bondo şi-a pierdut minţile. 96

Capitolul IX – Bocet de îngropăciune… 109

Capitolul X – Ghicitoarea din Kulaşi… 117

Capitolul XI – Năluciri, năluciri… 118

Capitolul XII – Somnul – o flacără… 128

Capitolul XIII – Ţintirimul pustiit… 130

Capitolul XIV – Nebuna Pepelo – Şi cu aceasta se încheie povestirea ce numai cu bine nu începuse 134